

विंलू
२५८

जैन धर्माची उदारता

१९३६

प्रकाशक:—
बळवंतराव चंदाष्या धावते

(पार्षदेत परमोष्टिरात जैन याच्या 'जैनधर्मकी उदारता
या पुस्तकाचे अ.धौरे लिहिले)

* जैनधर्माची उदारता *

अनुवादकः — प्रभाकर दत्तात्रेय रणदिवे, कागल.

प्रकाशकः — सळवंतराव चंदाप्पा धावते, सांगली.

आवृत्ति ? ली.

ता. १ सप्टेंबर १९३६ इ.

प्रश्नाकृति—

द्वितीय पंचाप्या खण्डे,
संगमे.

मुद्रकः—

श. आ. पाटीड
तत्त्ववादी स्टीम प्रेस,
कोलकाता.

आरंभीचा खुलासा

एके काळी झाणजे सुमरे अद्वित दृक्षर लक्षीपूर्वी जैन लोकांचा घर्म, उरकृति आणि विद्या ही वैभवव्याप्ति पूर्ण कळसाळ पोचली होती ! आणि आज माझ ही सर्द अवनलीच्या खोल भौतिक सर्वरक्षी कृतलेली दिसून येत आहेत । इतके भीषण स्वरूप आजव्या जैनसमाजाला प्राप्त होण्यास कोणतीं सबल काऱ्ये असावीत, हा विचार करण्यासारखा प्रश्न नाही, असे कोण झागल ? जगांतील इतर प्रमुख धर्मांकडे म्हणजे द्विस्ती किंवा इस्लाम योजकडे दृष्टि केळव्यास, कोणाही विचारी वाचकाचे शंतःकरणांत असा प्रश्न उद्भवेल की या वरील दोन्ही धर्मीचा सांप्रत ज्ञा इतका बोलदाला होत आहे तो कां झाणून ! या प्रश्नांचे थोडक्यांत येवढेच इतर देतां येईल की, उपरोक्त धर्मीच्या अनुयायांनी कालाचा अनुसरून आपल्या धार्मिक वृत्तीत स्वीकारलेले उदारतेचे धोण हेच होय ! जैनांची आज जी सर्व बाजूनी पिढ्येगट झालेलो आहे, तिचे बीज त्यांच्या धार्मिक तत्वांच्या परियाळनांतील विसंगर्हीत मुरले असल्याचे आढळून येत आहे. ह्या आरुनिचितपणाच्या वागणुकी मुठेच सत्य, अहिंसा व समता या जैनांच्या प्राणभूत तत्त्वांची निखालस गढेवें पाहा हा फून, सांप्रत त्यांना पुर्णपणे उत्तरती कला लागेली आहे ! अशा शोचनीय अवस्थेतून जैनसमाजाला वर जाऊन आपल्या धर्माची छाप जगांतील इतर धर्मावर पाडावयास एव्ह मार्ग सुलभ दिसतो, तो हा की, जैनांनी आपल्या धार्मिक आचरणांतील एक कळीपणाच्या विचारसरणीचा त्याग करून उदारतेचा आश्रय करणे हेच होय. या उदारतेकडे जैन पाठमेरे झाल्यास पुढे थोडक्यांच अवर्धीत अस्पष्टरुपांक जैनधर्मीयावर माझशीष रीष्याचा दुर्धर प्रसंग बेतल्याशीवाय कर्थीही राहणार न दी. समझूक्तवर धेणुणारी ही असरित टळावी झाणून मदावीरांचा अनुयायी म्हणून घेणाऱ्या घड्येक जैनांने उदारतेचा स्वावलंबी समजाहितकारक मार्ग चोाखालणे अर्थात जरुरीचे झोल आहे, जैनांच्या योरथोरआचा.

यीनी एकेकाळीं प्रतिपादिलेख्या उदारतस्याप्रमाणे देशद्वालपरिस्थित्यनुसूप्य आपस्या धार्मिक दृष्टीत बदल करजे जैनांना किती अगत्याचें झाळें आहे ते या पुस्तकांत नमूद केलेश्या विचारसंरणोवरून वाचकांच्या लक्षांत येणार आहे. जगांत सभ्या चालू असकेल्या गजकीय, सामाजिक किंवा धार्मिक चढाओटीत आपले स्थान अदृढ किंवद्दुना घरचद करून करतां येईल याचे शुद्ध व परिणामकारक विवरण या पुस्तकांत केलेले वाचकांना आढळून येईल. या पुस्तकांतील राष्ट्र-हितकारक तत्वांचा उद्दापोह पौराणिक व ऐतिहासिक दाखाडे देऊन करण्यात आघेला अस-यामुळे पुस्तकाळा भरीवपणा प्राप्त शाळा असस्यास नवळ नाही. तरतेच या मूळ हिंदी ग्रन्थाच्या आधारे हे पुस्तक शिंहास्यांत आले आहे, त्याचे लेखक पण्डित परमेष्ठिदासजी जैन हे हिंदी शादित्यक्षेत्रांतील स्वतंत्र विचारचे सुप्रसिद्ध लेखक असस्यामुळे पुस्तकांतील विषयांची चर्चा सडेतोड व समर्पक असस्याचे वाचकांना आढळून येईल. मूळ ग्रन्थकर्त्यांचे हे गुण व त्यांच्या वाणीचे ओज या अनुवादनांत उत्तरविष्णाची अनुवादकाने शक्य तितकी खब-रदारी खेताळी असस्याचे वाचकांच्या निर्दर्शनास येईलच.

मूळ हिंदी पुस्तकांचे मराठी भाषांतर करण्यास मूळ लेखकांनी (पण्डित परमेष्ठिदास जैन) निरपेक्षपणे परवानगी दिली आ त्यांच्या या थोरपणावृद्धल हा अनुवादक अत्यंत आभारी आहे.

पण्डितजींच्या मूळ पुस्तकांचे भाषांतर करण्यास प्रेरणा करणारे करवीर-निवासी प्रसिद्ध जैन व्यापारी श्री. आत्माराम विनायक वर्धमाने यांचा भ.पा. तरश्चार फौर नुस्खी आहे.

प्रस्तुत पुस्तक प्रसिद्ध करण्यास ज्यांचे अमोळ परिभ्रम कारणीभृत झालेले आहेत, ते आबालवृद्धपरिचित सुप्रतिष्ठा कमवार बळवंतगव धावते दृचा मी. आभारी आहे.

पुस्तकांच्या छपाईचे काम अत्यंत हौसेने इतके सुशक करून दिस्या

बहुल सत्यवादी मुद्रणालयाने उत्तमादी मालक श्री. बाळासोदेव पाटील यांचा
भी फार आभारी आहे.

उपसंहारातील आरंभीच विचारांशी [मानवी जीविताचे ध्येय] मूळ लेख-
काचा कांदी संवेद नमूने तें “ प्रभावना ” या कवितेच्या आधारे लिहिष्यांत
आले आहे.

शेवटी अनुवादकाचा हा प्रथमचाच प्रयत्न असल्याने तो कितपत
यशस्वी झालेला आहे, हे ठरविष्याचे पवित्र कार्य मी रसिकांवर सोपवीत आहे.
त्याचा आपुल्कीच्या भावाने वाचक स्वागत करतील अशी आशा प्रगट करून अशा
प्रकारत्वी वाढायेतवा बजावण्यास वरचेवर अनुवादकाला सुसंविध प्राप्त होवो अशी
भी जिनेश्वरचरणी मनःपूर्वक प्रार्थना करून प्रेमळ वाचकांची रजा घेत आहे.

कागळ	}	अनुवादक
नारायणी पौर्णिमा		
शके १८५८		

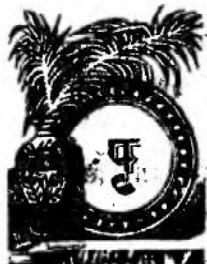
* अनुक्रमणिका *

विषय	पान
१ पापी जनाचा उद्धार !	१ बेंगळूरु
२ समता.....	७ ते ९
३ जातिमेद	१० ते १६
४ वर्ण-परिवर्तन	१७ ते २०
५ गोत्र-परिवर्तन	२० ते २२
६ पंतितोऽद्धार	२३ ते ३०
७ शिक्षेचे शास्त्रोक्त स्वरूप	३१ ते ३५
८ उदारतेची उदाहरणे	३६ ते ४३
९ शुद्धाचे अधिकार	४३ ते ५१
१० ख्रियचि छळ	५२ ते ५९
११ वैवाहिक उदारता	६० ते ६४
१२ शिक्षेचा अत्याचार	६५ ते ६८
१३ प्राथश्चित्तचे उदासमर्थ	६८ ते ७५
१४ विजातीय विवाहाचे दाखले	७६ ते ८३
१५ जातिमद	८४ ते ८६
१६ अजैनाचे जैनोकरण	८७ ते ९९
१७ श्वेताभ्यरातील उदारतेचे पुरावै	१०० ते १०६
१८ उपसंहार	१०७ ते ११४

जैनधर्माची उदारता

प्रकरण १ लें

पापी जंनांचा उद्धार !

श्वीच्या पाठीवर वावरणाऱ्या नाना प्रकारच्या
प्राण्यांचा जो उद्धार करितो तोच खरा मानवधर्म
होय. हे उच्च धेय साध्यासाठी प्रत्येक धर्माचे
स्वरूप ब्यापक आणि विशाल दृष्टीचे असले
पाहिजे. ज्याला स्वार्थमूळक पक्षपात, विषमतापूर्ण
अन्यायी वागणूक आणि विचायचा कोतेपणा,
यासाठेल्या एकल्या जरी राष्ट्रविधातक दुरुगुणाचा थोडासा संपर्क लागलेला
संस्करण येत असेहा, अशाळा खरा धर्माच्या झाणतां येणार नाही. अधिभौतिक
तस्वीराचा विचार धर्माला करण्याची जरुरी नसून तो आपले लक्ष फक्त
आस्यारिमिक गहन प्रभांची चर्चा करण्याकडे पुरवितो. कोणत्याही प्राणी-
मान्माची काया पवित्र नाही. मग मनुष्याच्ये शरीरदेखील या नियमाला कसे
अपवादभूत ठरेल ? यासाठी धर्माचा संबंध कायेकडे न अवितां, त्यांत
रहिणाऱ्या अहश्य आस्याकडे पैठांचविण्याचा विचार विवेकपूर्ण ठरवै.
सेही उशा शारिरिला घेड मानित हेते, तें धारणी करणारे मानव कुर्गर्तीदि शिक्षण

असुख्याचे आढळून येते व ज्या शरीराला हीन क्षणून हैटाळप्यांत येत असे त्याला चांगली गति लाभल्याचे खेकडो दासले दृष्टेसत्तीस येतात. यावरून एक गोष्ठ ठळकपणे निर्दर्शनास येते की, धर्म कातज्याशी निगडित झालेला नसून, तो त्यात वावरणान्या आत्म्याशी पूर्णपणे विलगलेला आहे. सर्व प्राण्यांना जैनधर्माचा असा उपदेश आहे की, प्रत्येक जीवाला त्याच्या सलूक्याप्रमाणे उच्चपद प्राप्त करून घेतां येते. प्रत्येकाला आश्रय घेतां यावा क्षणून जैनधर्माने आपले द्वार सर्वांना मोकळे ठेविले आहे. रविषेणाचार्यांनी या विधानाचे स्पृष्टीकरण खाली दिलेल्या श्लेषकांत स्पष्टपणे केल्याचे आढळून येते:—

अनाथानामवधूनां दरिद्राणां सुदुःखिनाम् ।

जिनशासनमेतद्धि परम शरणं मतम् ॥

अर्थ:—दरिद्री, सर्व बाजूंनी पंगू व हीन लेलिले गेलेल्या मनुष्याला त्याच्या आपव्यसंगी सहाय्य करणाऱ्या जर कोणता धर्म असेल तर तो फक्त एक जैनधर्मच होय !

जैनधर्माने केवळ मनुष्यजातीच्या उद्धाराचा प्रभ मोडविलेला आहे असे नसून, या सृष्टीत वावरणान्या मनुष्येतर कोऱ्यावधि इतर जिवांच्या मुखदुःखाची काळजी वाहिली आहे. जैनधर्म हा आत्म्याला सद्गति मिळवून देणारा खरा भिन्न, अज्ञानांधकारांतून ज्ञानाच्या उजवळ सृष्टीकडे सर्वाना खेंचणारा दिव्य ज्ञानदीप आणि अखिल जीवजन्तूना प्रेमाचे मंगल पाठ शिकविणारा परम कृपाळू पिता होय. परधर्मीय बांधवांच्या अंतःकरणांत स्वतःच्या धर्मावद्दल अभिमानांची ज्योत तीव्रतेने तेव्रत असणार यांत विलकूल शंका नाही. परंतु त्याची सत्यता जगाच्या दृष्टीला पटवून देणे ही गोष्ठ खरोखर त्याच्या आंवाक्याबाहील होय. अहमंत्यता व परमत असहिष्णुता यांचा जैनधर्म अत्यन्त हाडवैरी असून, सर्व जीवजन्तूशी मैथी-भावाचे आचरण ठेवण्याविषयी तो कंठरवारीमे उपदेश करीत आहे. परोपकाराचे क्षेत्र

मनुष्यजातिपुरतेच आकुंचित न टेवतां त्याचा विस्तार क्षुद्र प्राण्यांपर्यंत बाढ़वून, त्यांना दुःखाच्या दावानलांतून सोडविण्याचे प्रयत्न प्रत्येकाकडून करण्यांत यावेत, अशी त्याची उच्च शिकवणूक आहे. सिंह, इत्ती, कोल्हे, हुळकर व माकड इत्यादि प्राण्यांना धर्माचा अमौल उपर्दश ऐकवून, त्यांना पूर्वकाली जैनाचायींनी सदगति मिळवून दिली असल्याचे शेकडों दाखले पुराणांतरी पहावयास मिळतात. अत्यंत दुर्वर्तनी पुरुषालादेखील सच्चा जैन आपल्या धर्माची तर्फे शिकवून त्यांचे कल्याण करण्याचे कार्मी केवळांही हयगय करणार नाही. जिनभाक्तिपरायण धनदत्त श्रेष्ठांनें वेश्यासंक्त दृढसूर्यांला फांसावर लटकलेले पहातांच नमोकार मंत्राचा मनापासून जप केला, त्यामुळे तो दुरात्मा मरण पावऱ्यावर स्वर्गातील एक देव झाला. या उपकाराची आपल्या हातून अंशतः तरी फेड ब्हावी या हेतुने आपल्या उपकारकर्यांसंबंधाने दृढसूर्यांने पुढील उद्गार मोळ्या कृतज्ञतेने व्यक्त केले आहेत.

“ अहो श्रेष्ठिन्! जिनाधीशचरणार्चनकोविद ।

अहं चौरो महापापी दृढसूर्याभिधानकः ॥

स्वत्प्रसादेन भौ स्वामिन् स्वर्गे सौधर्मसंज्ञके ।

देवो मधिदिको जातो ज्ञात्वा पूर्वभवं सुधी ॥

अर्थ:—जिनाच्या पापांची पूजा करण्यांत तत्पर असलेल्या चतुर श्रेष्ठवरा, मी दृढसूर्य नांवाचा महान पातकी दरोडेलोर तुळ्या कृपेमुळे सौधर्म स्वर्गात ऋद्धिधारी देव झाले आहे.

या कथेवरून आपण एवदाच बोध घ्यावशाचा कीं, महान दुर्वर्तनी पाप्याला त्याच्या पापगतेतून वर उचलणे हे धर्माचा अनेक कल्याणकारक अंगापैकीं एक अंग होय. जैनधर्मात, पापांची महान पातके नाहीर्थी करून त्याला शुभ दशेला नेण्याचे अजब सामर्थ्य भरलेले आहे. या धर्माच्या प्रत्येक तत्वांत, इतकी उदारता भरलेली आहे कीं, आज सर्व धर्मापैकीं

जगाचा 'विश्वधर्म' बनण्याच्या पात्रतेचा तो कोणाला भासत असल्यास त्यांत आश्चर्य वाटण्याजोगे कांही नाही. अत्यंत पापी हणून त्याच्या गणस्या गेलेल्या लोकांनासुद्दां जैनधर्म आपुलकीच्या भावाने कवटाळून, त्याला सद्गति प्राप्त करून देत असल्याच्या इजातो कथा र्यांच्या अवलोकनांत आत्या असतील, त्यांना वरील विधानार्तिल सत्यता तेव्हांच पटेल.

अनंगसेना नांवाच्या एक अत्यंत रुपवति केशयेने आपला गलिछु व्यवसाय सोडून देऊन जिनर्दक्षेचा स्वीकार केला. या तिन्या परम पवित्र आराधनेमुळे ती स्वर्गलोकां देवी मनली! यापेक्षांही जास्त विस्मयकारक उदाहरण मासे पकडणाऱ्या मृगसेन कोळ्याचें असेही. यशोभर मुर्नीनी नमोकार मंत्राचा आजन्म जप करण्याकडे त्याचें मन बळविले व त्या धीवरांने स्वामीजीनी शिकवलेला मंत्र आयुष्यभर उच्चारल्यामुळे मरणानंतर त्याला एका शेष कुळांत जन्म घेण्याचा मोठा मान लाभला।

यमपाल मातंगाची कथा जैनधर्माच्या ठारी केवढी प्रचंड उदासा सामावलेली आहे, हैं पुरातन सत्य अखिल विश्वाला सूर्यप्रकाशाहृतके स्पष्ट करून दाखविणारे आहे. या चांडाळाचा धंदा लोकांना सुर्वी देऊन त्याचें जीवित हरण करण्याचा होता. असा हा अस्पृश्य जातीचा मनुष्य थोड-कीरी धार्मिक ब्रते दृढ मनाने आचरण्याच्या अभ्यासाने स्वर्गलोकांत देवादिकांकडून पूजा करून घेण्याच्या योग्यतेस कसा चढला, तें खाली दिलेल्या उतान्यावरून वाचकांच्या पूर्णपणे लक्षांत येईल.

तदा तद्वतमाहात्म्यात्महायमर्तुरुपगतः ।

सिंहासने समायेष्य देवताभिः शुभैजर्जेः ॥

अभिषिञ्च प्रहर्षेण दिव्यवस्त्रादिभिः सुधीः ।

नानारस्नसुवर्णाद्यैः पूजितः परमादरात् ॥

अर्थ:- त्रितींच्या एकनिष्ठ पालनाच्या पुण्यबलाने सुरगणांनी त्याला यमपालाला] सिंहासनाक्षर मोळ्या आदराने विराजमान करून, त्याला शुद्ध

जलाने अभिषेक केला. नंतर वस्त्राळंकर चढवून त्याचा त्यांनी जोडी सम्मान केला. येवढैच नव्हे तर त्या चांडाळापुढे राजाने विनम्र होऊन, त्यांचे समानपूर्वक स्वागत केले. व त्याची क्षमा मागितली.

तं प्रभावं समालोक्य राजांद्यैः परया मुदा ।

अभ्यर्चितः स मातंगो यमपालो गुणोज्ज्वलः ॥

अर्थः— यमपाल मातंगाच्या व्रताचा दिव्य प्रभाव पाहून राजा व त्याच्या राज्यांतील सर्व प्रजा भोग्या हर्षार्थांने त्या मातंगाची अभिमानपूर्वक पूजा केऱिती झाली.

आशांला गिरवप्यालायक केवढा हा उदासेतेचा आदर्शभूत किंता । आपल्या हीन जातीचा विचार न करितां केवळ तो एक धार्मिक व्रतांचा पालन करणारा दृढनिश्चयी मनुष्य असव्याचे उमयून येतांच तो त्यांच्या गोरक्षास पाव्र झाला ! जैनधर्मांने केवढी थोर उदारता आपल्या अंतर्ह्यंत संठवून ठेविलेली आहे, याचा वरील कथा हा एक उत्कृष्ट नमुना होय. आच करेत आचार्यांनी कोणत्याही मनुष्यानें जात्याभिमानाला खची न पडण्याचा पुढील प्रकारचा उपदेश केलेला आहे.

चाण्डालेऽपि ब्रतोरेतः पूजितः देवतादिभिः ।

तस्मादन्यैनं विप्राद्यर्जतिगवो विधीयते ॥

अर्थः— योग्य तनेने धर्माचीं ब्रते पाळणाऱ्यां अस्पृश्य जातीच्या मनुष्याचासुदां देवांदिकांकडून सत्कार केला जातो. याकरितां ब्राह्मण, शूनिय व वैश्य या श्रेणीत जन्म घेणाऱ्या प्रयेक मनुष्यानें आपल्या जातीचा यत्किञ्चितही वृथाभिमान बाळगण्याची कल्पना आपल्या मनांत केल्हाई आणु नये.

या ठिकाणी जातीभेदाच्या दुष्ट कल्पनेचे कर्से सर्वांगसुंदर निर्मूलन करण्यांत आलेले आहे, तें वाचकांस कवळ चुकळे असेलच. जैनधर्मात्

मनुष्यामनुष्यांत आज रुढ असलेल्या जन्मजात उच्चनीचत्वाच्या कस्पनांचा
पुण विधवंस करून, प्रत्येक प्रयत्नशील मनुष्याच्या अंगांतील खन्या सदूगुणांना
कसा योग्य अवसर देण्यांत आलेला आहे, तें आमितगति आचार्याच्या पुढील
स्थोकावरून सहज ध्यानांत येण्यासारखे आहे.

शीलवन्तो गताः स्वर्णे नीचजातिभवा अपि
कुलीना नरकं प्राप्ताः शीलसंयमनादिनः

अर्थः—धर्माच्या विमल वागणुकीने अतिं हीन जातीची माणसे मरण
पावल्यावर स्वर्गलोकीं जातात व अधार्मिकपणाच्या वांगणुकीने श्रेष्ठ कुलां-
तील माणसांनादेखील शेवटीं नरकाच्या खाईत पिचण्याचा प्रसंग येतो.
आपल्या कृत्यानुसार मनुष्याला इहलोकीं अगर परलोकीं नर वा नारायणांचे
बैमव प्राप्त करून देण्यांचे सामर्थ्य जैनधर्माच्या ठिकार्णी आहे. मानवांची
तर गोष्ट राहेच; परंतु महान पूज्य आचार्य समंतभद्राचार्य यांच्या ग्रंथांतील
उपदेशावरून समजून येते की, धार्मिक कृत्यांचे योडक्या प्रमाणांत परिपालन
करणाऱ्या कुत्रादेखील परलोकीं देवांचे श्रेष्ठपद प्राप्त करून घेऊं शकतो.
उलट आपल्या अधार्मिकतेच्या वर्तनानें प्रत्यक्ष देवावर देस्वोल कुच्यासारख्या
क्षुद्र प्राण्यांच्या जन्माला जाण्याची पाळी येते ! कारणः—

“ शा ३ पि देवो ३ पि देवः शा जायते धर्मकिल्विष्वात् ”

प्रकरण २ रे

स म ता

४

मंजिशासुंना स्यांचा मार्ग दाखवून, दुष्कर्मीपासून परावृत्त होण्याचा उपदेश जैन आचार्यांनी जागोजाग आपल्या ग्रंथांत नमूद करून ठेविलेला आहे. त्यांत ते स्पष्ट द्याणतात की, दुर्मार्गेगामी लोक जर ताळ्यावर आले तर स्यांच्याची बन्धुत्वाच्या नात्याने सर्व प्रकारचे व्यवहार सुरु करण्यांत यावेत. जो पुरुष जन्मतःच श्रेष्ठ गणण्यांत आलेला आहे, त्याला उच्च पदाचा मान समर्पण करण्यांत मोठासी पुरुषार्थ आहे असें नाही. परंतु जो भ्रष्ट, नीतिच्युत- पतित बनलेला आहे, अशा पददलिताला श्रेष्ठपणा ग्रास करून देणे हे खान्या धर्माच्या ठिकाणी नांदणान्या उदारतेचे आद्य व परम पवित्र कार्य होय. जैनधर्माचे खेर सार या उिद्घान्तांत कसे भरलेले आहे, तें पंचाधारीकार यांनी स्थितीकरण अंगाचे स्पष्टीकरणांत पूर्णपणे दाखवून दिलेले आहे.

सुस्थितीकरणं नाम परेणां सदनुग्रहात् ।

भ्रष्टानां स्वपदात्मत्र स्थापनं तत्पदे पुनः ॥

अर्थ:—आपल्या स्थानापासून भ्रष्ट पावलेल्या लोकांना, पुन्हां प्रेमळ. पणानें पूर्वीच्या ठिकाणी आणण्याचा प्रयत्न करणे, हे स्थितीकरणाचे प्रमुख लक्षण होय.

यावरून उघड होत आहे की, दुराचारी इसमांना शक्य तितक्या प्रयत्नांची विकस्त करून पूर्वीचे थोर पद मिळवून देण्याच्या कायीत मदत

करण्याची कोणत्याही धर्मांची तथारी असावयास पाहिजे. निर्विचिकित्सा अंगाच्या स्पष्टीकरणातदेखील या प्रभाचा उहापोह मोळ्या उदारतेने करण्यांत आलेला आहे.

“ दुर्दैवाददुःखिते पुंसि तीव्रासाता घृणास्पदे ।
यज्ञादयापरं चेतः स्मृतो निर्विचिकित्सकः ” ॥

अर्थ:—जो मनुष्य दैवदुर्विपाकामुळे दुःखी बनलेला असून, अस-
तुकर्माच्या उदयामुळे तिरस्करणीय शालेला आहे, त्याच्याकडे सहानुभूतीच्या
दृष्टीने पहाणे हे निर्विचिकित्सा अंगाचे लक्षण होय.

वाचक वन्युभगिनीते ! मोळ्या खेदाची गोष्ठ आज आपस्या समाजात
दिल्ला येत असून की, सम्यन्तवाच्या या अंगाची आपणाला आज पूर्णपणे
विश्वस्ति शालेली असूत, पोकळ अभिमानाच्या पिचाच्याला उराची कवड्याळून
स्वदःस्व भेष्ट समजून इतरांना हीन लेण्यु लागले आहोत. गर्वाच्या पोकळ
भटीस पडून दुःखाने गांजलेत्यांना लायेने शुगारून देण्याचा आक्षी सपाटा
चालविला आहे. असस्या उन्मत्ताची या जिरविष्यासाठी पंचाश्यायीकारांनी
पुढील प्रकारचा उपदेश केला आहे.

नेत्रकृत्सनस्त्रशानमस्यदं सम्पदां पदम् ।
नासावस्मसमो दीनो वराको विपदां पदम् ॥

अर्थ:—मी मोठा पैद्याने खेवावा आहे, अशा प्रकारचा गर्व आहीं
बालगतां कामा नये; काऱण या अंगणाच्या भावानेमुळे गरीब लोक
आफूसांत मित्रांशासाठ कचरतात. कोणाही हीनदीन माणसाशी आपण
समजावेत्ती वास्तव्यकृत ठेवणे अत्यन्त हितवह आहे. जो मनुष्य, जातीच्या अगद
पैद्याच्या गवानें कुरुन जाऊन स्वतःला मोठा समजून इतरांना हीव-
सेक्षिक्तो, त्याल्यापूरवक्त अडाणी या जगांत दुसरा कोणीही नसेल. याउलढ
जो, इस्तम साक्षांनाहून नव्हे तर, मनुष्येत्तर जीवांनावेलील आपस्या दर्जाचा,

लेखितो तो ज्ञानसंपद, लौकमान्य, विद्वान् वैगेरे पदव्यांनी विभूषित ज्ञान्यास स्थांत न वल काय ! मनुष्यांने आपल्यांत समताबुद्धि राखणे इष्ट. र आहेच परंतु तिची पौंच त्यापेक्षां जास्त विस्तृत करून मनुष्यांर सृष्टीकडे वल-विणे जरुर असल्याचे पंचाध्यायीकारांच्या पुढील ज्ञानप्यावरून दिसून येते.

प्रत्युत ज्ञानमेवैतत्तत्र कर्मविपाकजा : |

प्राणिनः सदृशाः सर्वे त्रस्यावरयोनयः ॥

अर्थः—दीनदुबळ्या प्राण्याविषयी आपण तिरस्काराची भावना व्यक्त करू नये. कर्मांच्या गतीमुळे त्रिंस किंवा स्थावर जीवांना त्या त्या योनी-मध्ये जन्म घेण्याचे नशिव प्राप्त झाले आहे. त्यांच्या बाबतीत तसेच न घडते तर त्यांचा आणि आपला दर्जा सारखाच असता.

यांतील सार येवढेंच काढ .। येहील की, असमानतेची पताका उरार्द्धी कबटाळणाऱ्या मनुष्याला अज्ञानी ठरविष्यांत आले असून, सर्व प्राणिमात्रांची समतेची भावना ठेवणारा मनुष्य खरा सभ्य हाणून वाखाणिला जातो.

बन्धुहो ! कुविचारांच्या मगरभिठीतून आपल्या विवेकाला स्वतंत्र करप्याची हीच वेळ होय. ही उदारता प्रथेक जिवाला आपल्या आचरणात उत्तरविष्यादेशीज आतां गत्यंतरच याहिले नाही ! खरा जैन आपल्या अंतःकरणांत जात्याभिमान, ऐश्वर्यांचा पोकळ डौल व परित जनांच्या उद्धार-विषयी निष्कृपत्व यांना विलकूल थारा देणार नाही. ऋष्ट जनांना पवित्र करून आपल्या आसनाद्योजारी त्यांचे आसन मांडून जैनांच्या उदारतेची धज्जा उभ्रत स्वरूपांत फडकत ठेवप्यास त्यांचे हातून केवळांही कसूर होणार नाही. ज्या परमपूज्य महावीर स्वामींनी वर्णभेद व जातिभेद यांची छकले उडविलीं, त्याच महान् प्रभुवरच्या अनुयायांच्या हातून त्या छकलांचे संवर्धन होत असल्याचा अर्थात द्वदयविदारक देखावा पाहून कोणा समंजस वाचकांचे द्वदय उद्देशाने भरून येणार नाही !

प्रकरण ३ ई

जातिभेद

 मारे अडीच हजार वर्षोपूर्वी या भारतदेशांत जात्यांधतेनै
 उनमत्त बनून, धर्माच्च्या नांवावर ब्राह्मण जातीनै वाटेळ
 तसल्या कुण्डल्यांचा नंगा नाच चालविला होता.
 ब्राह्मण, त्यावेळी इतर जातीच्या हातांतील धार्मिक
 सत्ता सर्वस्वी बळकावून घेऊन, आपले वर्चस्व
 गाजवीत होते. त्यांच्या त्या उन्मादतेला भगवान
 महावीर स्वार्माच्या प्रखर वाणीनै पूर्णपणे जेरबन्द
 केले, स्वामीजींनी त्यांच्या जातिमूढतेच्या खुळाला हां हां झाणतां मूठमाती
 दिली. सर्व वर्णांच्या किंवा जातीच्या लोकांना धर्माचरणानै वागण्याचा समान
 हक्क असल्याची त्यांनी जोरदारपणे घोषणा केली. स्व. रा. बाल गंगाधर टिळक
 यांनी एकदा आपल्या भाषणांत हिंदूधर्मात चारी वर्णाना—ब्राह्मण, क्षत्रीय,
 वैश्य आणि शूद्र यांना—सारखे आधिकार दिले गेले नसल्याचे स्पष्ट कथन
 केले होते. यांशीक कृत्यें करण्याचा अधिकार फक्त ब्राह्मण जातीलाच मिळालेला
 आहे असे त्यांचे झाणपणे होते. धार्मिक क्षत्रीयांतील, क्षत्रिय आणि वैश्य यांच्या
 कितीतरी हक्कांची ब्राह्मणांनी पायमळी करून त्यांची असहाय्य स्थिति केली होती॥
 जेथें क्षत्रिय आणि वैश्यांची ढाळ शिजेना तेथें शूद्रांचा काय पाड लागणार !
 ते विचारे किती तरी हक्कांना आचवले गेले असल्यास नवल नाही. जैनधर्मानै
 मात्र ही असमानतेची कुण्डल कायमची दूर कुणारून दिली !

उया काळांत शुद्र किंवा पद्दतिक्त लोकांबरोबर ब्राह्मण जातीतील लोकांची वागणूक कमालीची चढेलपणा ची होत होती, त्यावेदीं जैनधर्मानें त्यांना अत्यंत सहानुभूतीच्या कळवळ्याने आपल्या हृदयार्थी कवटाळिले होते. अत्यंत अधमांतला अधम असो किंवा अति पतित असो, त्यानें जर निष्ठापूर्वक जैनधर्मांचा आश्रय केला तर तो निष्कलंक बनून श्रेष्ठपदास पोहोचू शकतो.

महापापंप्रकर्ता^१पि प्राणी श्री जैनधर्मतः ।

भवेत् बैलोक्यसंपूज्यो धर्मार्थिं भो परं शुभम् ॥

अर्थ:—अत्यंत घोर पाये करणारा मनुष्यदेखील जैनधर्माप्रमाणे आपले आचरण टेवू लागेल, तर तो बैलोक्यांतदेखील मोठ्या आदरास पात्र होऊं शकतो.

कोणत्याही कोटीतल्या प्राण्यांनें धर्मतस्वांचा आश्रय केला तर ती तर्वै त्या जीवाचें—मग तो मनुष्य, तिर्यच्य अगर नारकी स्थिरीतला असो—कल्याण करितात. जैनधर्म हा पापी लोकांचा द्वेष करणारा किंवा हेठाळणी करणारा असतां तर अधम स्थिरीतील लोकांना श्रेष्ठ श्रेणीत जाण्यास त्यानें वावच ठेविला नसता. पण यामुळे जगावर केवढी मोठी आपीच कोसळती! शुभाशुभ कर्माच्या सर्वच व्यवस्थेत घोटाळा माजून जाता. पुरणांतील शेंकडो कथा, अत्यंत पापी मनुष्याचादेखील जैनधर्मानें उद्धार केला असल्याचें, दाखले देतील.

कपिल नांवाच्या ब्राह्मणानें गुरुदत्त नांवाच्या राधूला रागाच्या आवेशांत जाळून याकिले, परंतु पुढे कांहीं दिवसांनी त्याला आपल्या दुष्कृत्यांचा अत्यंत पश्चात्ताप होऊन त्याने मुनिदीक्षेचा स्वीकार केला.

अर्जिका शेषीची कथासुद्दां अशीच उद्वोधक आहे. ती शीलभ्रष्ट होऊन, तिचे पोटीं एक मुलगा जन्मास आला. पुढे जेव्हां तिचा विवेक जाईत आला, तेव्हां तिला आपल्या दुराचारावदूल अत्यंत पश्चात्ताप झाटला.

तिनें मग शुद्ध मनानें आर्जिकेचे ब्रत स्वीकासळे व तें अखेरपर्यंत खंबीर निश्चयाने पाळून शेवटी ती स्वर्गलोकी गेली.

मधुराजाने आपल्या मांडलिक राजाच्या खुबसुरत राणीला सक्तीने शयनमंदिरांत होऊन घेऊन, तिच्याशी मनसोक्त विषयकीडा केली. अखेर त्यांना मुनिजनांची भक्तीपूर्वक पूजा केल्यामुळे ते प्रसन्न झाले व त्यांनी त्याच्या या दुष्कृत्याची क्षमा करून त्याला जिनदीक्षा दिली. तिच्या स्वीकारानंतर त्याला लवकरच अच्युत नांवाच्या स्वर्गांची प्राप्ति झाली.

शिवभूति नांवाच्या ब्राह्मणास देववती नांवाची एक तशण व सूपवती मुलगी होती. ती शम्भू नांवाच्या एका तशणावर आसक्त होऊन त्याच्याशी तिनें धर्मवह्य आचरण केले. पुढे कांहीं काळानें त्या बाईला आपल्या निन्दाचरणाचा पश्चाताप होऊन तिचे मनांत संसाराविषयीं पूर्णपणे विरक्ति उत्सन्न झाली. त्या अवस्थेत तिनें हरिकांता नामक आर्जिकेडून दीक्षा घेतलीं व नंतर लवकरच ती मरण पावली. तेव्हां तिला स्वर्गलोकांत प्रवेश मिळाला.

(विश्यालंपट अंजन चोर तर त्याच भवांत मोक्षाला जाऊन जैनांचा तीर्थकर झाला.)

नेहमीं मांसमक्षण करणाऱ्या मुगाध्वजाने संन्यासदीक्षा घेतलीं. त्यामुळे लवकरच त्याचे कर्मवंघ नाहीसे होऊन तो मोळ्या मानाच्या पदावर विराजमान झाला.

वरील सर्वांवर ताण करणाऱ्ये उदाहरण झाणजे तें नरमास खाणाच्या सौदास राजांचे होय. परंतु आश्र्वयकारक गोष्ट अशी कीं, त्याने मुनिधर्माचा स्वीकार केल्यावर त्यालोदेखील मरणानंतर थोडक्यांच वेळांत मोक्षसुखाची प्राप्ति झाली.

वरच्यासारखे दैकडों दाखले आमच्या पुराणांत वाचावयास मिळतात. त्यावरून पतित लोकांना पावन करणारा जर कोणता धर्म या अवनीतकावर

अस्तित्वांत असेल, तर तो फक्त एक जैनधर्म तेवढाच होय. वरील उदाहरणा-
चाऱ्हन त्याच्या उदारतेची साक्ष पटत नाहीं काय?

जैनशास्त्रांत अमुक एका वर्गाच्या अगर जातीच्या लोकांनी तेवढी जैन-
धर्माची तत्वे आचारावर्तीं असें प्रतिपादिलेले नाहीं. जे जे लोक अगाह आणी हा
धर्म मनःपूर्वक सांभाळण्यास राजी असतील, त्या सर्वांना तीं आज्ञावल्याचित्ताची
शास्त्रानें पूर्णपणे मोकळीक देऊन ठेविलेलीं आहे.

“ मनोवाक्कायधर्माय मताः सर्वेऽपि जन्तवः ॥ ”

या तन्हेच्या आज्ञा, प्रमाण व उपदेश आमच्या धर्मशास्त्रांत पुरेपूर
भरलेल्या असतांना, त्यांच्याकडे आमच्यांतर्लि सनातनी दृष्टीचे जास्तभांध लोक
दुङ्कूनही न पहातां समाजहिताच्या आड येण्यासाठी त्यांचे अप्रतिहत दीर्घप्रयत्न
चालूं असतात. त्यांच्या असल्या प्रकारच्या धातकी कृत्यांनी एकीकडे जैन-
धर्माच्या उदार परंपरेला कायमची काळोखी फांसली जात आहे, तर चुसर्खांकडे
त्यांचा स्वःतत्त्वा आत्मनाय होत आहे. एवढेंच नव्हे तर, पातेत जनांच्या परम
पवित्र उद्धाराच्या कायीत— अवनत दित्यांतून उन्नतीच्या मर्गावर समाजाला
आणून ठेवण्याच्या कामांत—पदच्युताला उन्नत करण्याच्या कद्यमणकारी कृत्यांत-
आपल्या हटवादीपणानें ते आज दारूण विघ्न उसन्न करित आहेत!

असल्या प्रकारच्या समाजकंटकांना नेहमीं अशीं भीति वाढत असते
कीं, नीच कोटीतल्या माणसांना जैनधर्माची दीक्षा दिली तर मग
त्यांच्यामध्ये व आमच्यामध्ये कोणतां भेद उरला? परंतु असल्या विचार-
सरणीचा अवलंब करणाऱ्यांना एवढेंही कळूं नये कीं, फरक किंवा भेद
असण्याचीच मूळ आवश्यकता काय आहे? ज्या जातीला आपण हीन
लेखितों, तिच्यांतील सर्वच लोक दुराचारी, अधम किंवा अन्यायी आहेत काय?
किंवा ज्या जातीला आपण श्रेष्ठ लेखितों, तिजमधील सगळेच लोक केवळ
सदगुणांचे मूर्तिमन्त युताले असूं शकतात काय? अशी जर वस्तुहिति
नसेल तर मग अमकी जात श्रेष्ठ किंवा तमकी जात कनिष्ठ असें हाणण्याचा
आपल्याचा काय अधिकार आहे?

मनुष्यामनुष्यामध्ये भेद राखावयाचा तुमचा फारच हड्ह असेल, तर वाईट आचरणाच्या माणसाला नीच व सन्मार्गाने चालणाऱ्या माणसांना श्रेष्ठ खुशाल संबोधावे.

या याबर्तीत श्री रविषेणाचार्य यांनी पद्मपुराणांत पुढे दिलेले विचार नमूद केले आहेत.

“ चातुर्वर्णं यथान्यच्च चाण्डालादिविशेषणं ।

सर्वमाचारभेदेन प्रसिद्धं भुवने गतम् ॥

अर्थः—ब्राह्मण, क्षत्रिय, वैश्य, शूद्र आणि अतिशूद्र इत्यादि सर्व भेद या जगांत आचरणभेदावे अस्तित्वांत आलेले आहेत.

याचा आणखीही जास्त स्पष्ट खुलासा अमितगति आचार्य यांच्य खाली उच्छृत केलेल्या श्लोकांत आपणास पहावयास मिळतो.

“ आचारमात्रभेदेन जातीनां भेदकल्पनम् ।

न जातिब्राह्मणीयास्ति नियता क्षपि तात्विकी ।

गुणैः संपद्यते जातिर्गुणवंसैर्पिद्यते ” ॥

अर्थः—जातिभेदाच्या अस्तित्वाचें खरे बीज मनुष्याच्या चांगल्या अगर वाईट आचरणांत कल्पिले गेले आहे. ब्राह्मणादि उच्च जातीचें अस्तित्व कांही कायमचें सत्य किंवा चिरंतन नाही. कारण असल्या जातीची निर्मिती लोकांच्या चांगल्या प्रकारच्या आचरणावर सर्वस्वी अवलंबून असते. अर्थात त्या लोकांतील सद्गुण उद्यां लोप पावले तर त्याच्याबरोबर या जातीचाही समूळ नाश होणार है खास !

वाचकहो ! धर्माचे योपेक्षां अधिक परिणामकारक आणि उदार विवरण आणखी दुसरीकडे कोठे आपणास पहावयास मिळणार ? अमितगति आचार्यांनी जातिभेदाच्या कल्पनेचें समर्थन करणाऱ्यांचा कसा जोरदार शळांत धूम्बा उडविला आहे, है यावरून कळून येईल. त्यांत जातिभेद खरे

नसून मनुष्याच्या कल्पनेचे तें एक सुंदर मायाजाल होय असें त्यांनी ध्वनित केले आहे, जातिभेद जन्मावर सिद्ध होत नसून तो आन्दरणपरत्वानें अस्तित्वांत आलेला आहे असें तें सर्वांना छातीठोकपणानें सांगत आहेत. यावरून स्पष्ट सिद्ध होत आहे कीं, अत्यंत हीन अगर दरिद्री कुळांत जन्म घेणारा कोणीही मनुष्य जैनधर्माप्रमाणे शुद्धाचारानें वागत असेल, तर तो जैनांच्या पोर्टी जन्मास येऊन जैनत्वाची मिरासदारी उपभोगणाऱ्या मनुष्यांपेक्षांही पवित्र आणि श्रेष्ठ होय. प्रत्येक धर्त्याला जैनांच्या तत्वाप्रमाणे आपली वागणुक ठेब-प्याची पूर्ण मोकळीक असून आपले आत्मकल्याण साधून घेतां येतें. इतर धर्म जातीभेदाचे पोकळ स्तोम माजवीत असतील, परंतु जैनधर्माला मात्र या गोषीची विलकुल करंब्य नाही. जैनधर्म कोणत्याही जातीविषयी-धर्माविषयी द्वेषांची अगर पक्षपातीपणाची कसलीच अनुदार भावना आपल्या ठिकाणी धारण करीत नाहीं, तर त्याचे लक्ष फक्त धर्त्याच्या आचरणावर खिळलेले असेते. ज्याला श्रेष्ठ गणण्यांत आलेले असेते, त्याच्या हातून उद्यां कसायाला लाजविणारे दुष्कृत्य घडून आले, तर त्याला श्रेष्ठत्वाचा मान कसा देता येहील :

“ अनार्थमाचरन् किञ्चिज्जायते नीचगोचरः ”

जैनसमाजाचे आजचे अत्यंत महत्वाचे कर्तव्य हे आहे कीं, त्यांने आपला विवेक पुरतेपणीं जागृत करून आचार्यांच्या या वरील उपदेशांचे अवश्य चित्तन करावें. तसेच त्यांने स्वतः जैनधर्माच्या उदारतेचे खेरे स्वरूप (Real Spirit) समजावून घेऊन तें इतर धर्मांतील असंख्य अनुयायांनां पटवून देण्याबाबत शक्य तितकी खटपट करावीं. आपल्या धर्माचीं तत्वे पट-स्थावर जे कोणी जैनधर्माचा स्वीकार करण्यास पुढे येतील, त्यांना जैनधर्माची अवश्य दीक्षा द्यावीं व त्याबरोबरच त्यांना आमच्यासारखे सामाजिक व धार्मिक क्षेत्रांतील सर्व प्रकारचे इक्क उपभोगपण्याची पूर्ण मोकळीक देण्यांत यावीं. अशा प्रसंगी त्यांचा दर्जा आपण सखद्या भावापेक्षांदेखाली कांकणमर चढूच समजाला पाहिजे.

“ विप्रव्यक्तिय विद्वद्गुद्राः प्रोक्ताः क्रियाविशेषतः ।

जैनधर्मे पराः यक्तास्ते सर्वे बांधवोपमाः ॥ ”

अर्थः—ज्ञानण, क्षत्रिय, वैश्य आणि शूद्र हे भेद केवळ आचरण-भिन्नत्वे कल्पण्यांत आलेले आहेत. परंतु या ज्या वेळी इतर धर्माचे अनुयायी आपल्या धर्मात येतांत्या त्या वेळी आपण त्यांना आपल्या सख्ख्यां मांवासारसे छेकिले पाहिजे.

वरील विवरणावरून चटदिशी लक्षात आले असेलच की, जैन-धर्माने उदारतेची केवढी विशाल दृष्टी आपल्या संग्रहीं ठेवलेली आहे ! आणि या धर्मात मिसळू पहाणाऱ्या लोकांशी जैनांनी आपली वागणूक कशी बन्धुत्वाची ठेवावयास हवी, याचाही आतां वाचकाना चांगलोसा उल्लगाढा होईल. परंतु जैनधर्माच्या डिकार्णी असेलेल्या या उदारतेचा पदोपदी प्रत्यय येत असुन्दरेखील जे आपल्या डोक्यांतून जातिभेदाचे काळकूट विष दूर कृत्यारून टाकित नाहीत, त्या हड्डवादी लोकांची कोणत्या वर्गात गणना करोवी हेच समजत नाहीं ! जैनधर्म इतका उदार आहे की, कोणत्याही व कसल्याही मनुष्याला चटकन तो जैन करून घेतो. जैन बनल्यावर मग त्याला जैनांचे सामाजिक व धार्मिक जीवनातले सर्व प्रकारचे इक भोगण्यास कसल्याही तर्फेचा अडथळा नंसतो.

प्रकरण ४ थे

वर्ण परिवर्तन

हीं लोकांची अशी समजूत आहे की, जातिसंकर होऊ शकेल; परंतु वर्ण परिवर्तन घडणे कदापिही शक्य नाही. परंतु त्यांची ही समजूत अतिशय आमक ओह. कारण वर्णामध्ये बदल झाल्याविना त्याची उसति व नियंत्रण होणे शक्य नाही. ज्या ब्राह्मण-वर्गाला उच्च लेखण्यांत येते, त्यासंबंधी थोडासु विचार करितां कळून येते की, क्षत्रिय, वैश्य, शूद्र या बाकीच्या तिहीपासूनच तो उसले झालेला आहे. ज्या वेळी राजे भरत यांनी ब्राह्मण वर्ग स्थापन करावयाचे ठारविले, त्यावेळी चक्रवर्ती भरत यांनी पुढील आशा लोकांना फर्माविली असत्याचे आदिपुराणांतील उतान्यावरून कळून येईल.

सदाचारैनीजैरिष्टैरन जीविभिरन्विताः ।

अद्यास्मदुत्सवे मूयमायातेति प्रथक् प्रथक् ॥

अर्थः-- (प्रजाजनांना अनुलक्षुन) आपण सर्व मंडळींनी आपापले इष्टमित्र, पाहुणे व नोकरचाकर धेऊन आईं (चक्रवर्तीं) आरंभिलेस्या उसवाला इजर राहावे.

याप्रमाणे भरत चक्रवर्तीनीं मांडलिक राजे, सरदार, शेठसावकार व नोकरनाकर लोक यांना आमंत्रण दिले होते. आमंत्रण सर्व जातीच्या व वर्णाच्या लोकांना देण्यांत आले होते. त्या जमावांतील ज्या लोकांनी वाट चालतांना जमिनीवरचे दिरवे गवत दुडविले होते, त्यांना चक्रवर्तीनीं परत घालवून दिले व ज्यांनी तें पायाखाली तुडविले नाहीं, त्यांना ब्राह्मण करून घेतले. अशा तरेने तिन्हीं वर्णांतील जे दयाळू व विवेकी लोक चक्रवर्तीना आढळून आले, त्यांचा त्यांनी ब्राह्मणवर्ण तयार केला.

थेंथे विचार करण्यासारखी गोष्ट अशी आहे की, ब्राह्मण वर्ग हा क्षत्रिय, वैश्य अथवा शृङ् यांपासून निर्माण होऊं शकतो. मग वर्णांना अपरिवर्तनीय करू शाणावे ? यांतील आणखी एक खुबी अशी आहे की, तीन वर्णांची भेसळ होऊन, चौथा जो पुरुषांचा ब्राह्मणवर्ण तयार करण्यांत आला, त्या ब्राह्मण लोकांच्या बायका ब्राह्मण जातीच्याच कशा बनल्या ? कारण त्यांच्या बायकांना भरत चक्रवर्तीकडून आमंत्रण गेलेले नव्हते. त्यांनी बोलाविलेल्या जमावांत फक्त पुरुष मंडळीनाच आमंत्रण देण्यांत आलेले होते. तेथां या एकंदर प्रकारावरून असें दिसून येते की, त्यावेळीं सर्व ब्राह्मणांना यशोपविते बाटण्यांत आली होतीं.

तेथां कृतानि चिन्मृतानि सूर्यैः पश्चाद्याग्निभेः ।

उपाचैत्राहस्त्राहृतेकादेकादशान्तकैः ॥

अर्थः—पश्च नवाच्या विधीने ब्रह्मसंब्रूद्ध धारण करवून एक ते अकरा प्रभिमानुसार चिन्हे केली अर्थात् त्या सर्वांनी यशोपविते धारण केलीं.

याचरून असें दिसून येते की, यशोपवित फक्त पुरुषांना तेवढे वापरतो थेते. त्यावेळीं अशी नस्तुशिति असतांन^१ नवीनच ब्राह्मण करविलेल्या लोकांसाठी ब्राह्मणवर्णाच्या खिया एकदम कशा पैदा झाल्या ! या प्रभाला असें इच्छर मिळू शकेल की, त्या लोकांच्या पूर्वाभर्तीतह्या बाखकांक्षिय, वैश्य

व शूद्रं या जातीतील—ब्राह्मणवर्णीय बनविष्णांत आप्या असतील आणि हेच उत्तर बरोबर होय. मग वर्ण हा परिवर्तनीय असल्याचे सिद्ध होत नाही काय? आप्या शासांतसुद्धां वर्णाचा बदल करण्याप्या इसमाल आपल्या पूर्वीच्या खोबरोबर पुन्हां पुनर्विवाह करण्याची मोकळीक देण्यांत आलेली आहे.

“ पुनर्विवाहसंस्कारः पूर्वः सर्वोऽस्य संमतः ”

एवढेंच नव्हे तर, पर्व ३९ श्लोक ६१ ते ७० पर्यंतस्य मजकुरा— वरून आपणास ठोकळ मानानें कळून येईल की, जैनलोकांना मिथ्याशर्मी ब्राह्मणांशी लग्बव्यवहार करणे भाग पडत होतें. पुढे कांही काळानें जैनलोक ब्राह्मणवर्णात एकरूप होऊन गेले. यावरून वर्णाचा बदल होणे ही स्वाभाविक गोष्ट असल्याचे निदर्शनास थेतें. झाणून वर्ण ही स्थिर वस्तु नसल्याचे सिद्ध होत आहे. आदिपुराणात अक्षत्रियांना क्षत्रिय करतेवेळी वर्णाच्या या परि— वर्तनशोल्लेबद्ध खालीलप्रमाणे उल्लेख आढळतो.

“ क्षत्रियाश्च वृत्तस्थाः क्षत्रिया एव दीक्षिताः ”

अशा तन्हेनै जैनर्मानें वर्णाचा स्वभाव परिवर्तनशील आहे अर्दे दाखवून आपला मार्ग सुखमय करून टेविलेला आहे. या धार्मिक मार्गांच, अवलंब प्रत्येक व्यक्तीने केल्यास जैनसमाजाची उच्चते क्षपाट्याने होईल, यात कांही संशय नाही. याचिबाय त्याला पुष्कळ अजैनाना जैन केल्याचे ऐयही सहजासहजी लाभणार आहे. कोणत्याही जातीला अगर वर्णाला गतानुगति-कल्वासुळे स्थैर्याचा लाभ घडवून देणे झाणजे जैनर्माच्या उदारतेचा खून करणे होय. आप्या कुलाचारांना फांटा दिस्यास आप्या कुलाला ठार करण्याचारखेच है कार्य होणार आहे.

“ कुलाचारिः कुलाचाररक्षणं स्यात् द्विजन्मनः ।

तस्मिन् सत्यसौ नशकियोऽन्यकुलां वज्रं ॥”

अर्थ:—ब्राह्मणांनी आपल्या कुलाची मर्यादा व.आचार संभाळले पाहिजेत. जर एकादा मनुष्यानें आपल्या कुलाचे आचारविचार संभाळले नाहीत, तर तो मनुष्य आपल्या कुलापासून भ्रष्ट होऊन दुसऱ्या कुलाचा स्वामी बनेल.

यांतील मतलब एवढाच आहे की, जात, कुल व वर्ण ही सर्व मनुष्यांच्या आचरणावर आधारलेली आहेत. विचारांच्या विशेषतेः आचारांच्या फेरवदल्यावर त्यांच्यांतही बदल घडून येणे अपरिहार्य होय !

प्रकरण ५ व्है

गोत्र परिवर्तन

न्या मताचे पुरस्कर्ते वर्ण आणि गोत्र अपरिवर्तनीय असल्याचा याही नेहमीं फोडित असतात. ते क्षणतात कीं, गोत्र हें आजन्म स्थिर असून ते कधीही बदलत नाही. परंतु जैनांच्या धर्मशास्त्रानें गोत्र व वर्ण हीं दोन्ही बदलतात, अर्दे सिद्ध करून दाखविले आहे. त्याबरोबर ते असेही सांगत आहे कीं, गोत्रकर्म हें कोणा प्राण्यांच्या अधिकाराच्याआढ येत नाही. ते कर्ते ? यासंबंधी येथे विवेचन करण्याची आवश्यकता असल्यामुळे ते पुढे योडक्यांत करण्यांत येत आहे.

कोणा एका कर्मप्रकृतीने दुसऱ्या एकाद्या प्रकृतीचे रूप धारण केल्यास, त्याला संक्रमण असें सिद्धान्तशास्त्रांत नांव आहे. याचे पांच भेद आहेत.

(१) उद्गळन, (२) विध्यात, (३) अधःप्रवृत्त, (४) गुण आणि (५) सर्व संक्रमण. यांमधून नीच गोत्राची दोन संक्रमणे होतात.

सत्तण्हं गुणसंक्रमभापवत्ता य दुक्खमसुहगदी
संहदि संठाणदसं णीचा पुण्य घिरलकं च
वीसण्हं विज्ञादं अधापवत्तो गुणो य मिळृते

असातवेदनयि, अशुभगति, ५ संस्थान, ५ संहनन, नीच गोत्र अपर्याप्त, अस्थिरादि ६ यामध्ये वीस प्रकृतीचे विध्यात, अधःप्रवृत्त आणि गुणसंक्रमण होतात. यांच्यायोगानें असाता वेदनीयाचे साता वेदनशीलां रुपांतर होऊ शकते, हे सत्य सिद्धान्तशास्त्रांत सिद्ध केलेले आहे. याकरितां एकाद्याला आजन्म नीच गोत्राचा समजणे हे अत्यंत केविलवाणे अशान होय. आमचे परम थोर सिद्धान्तशास्त्र सर्व जगताला कंठरवाणे सांगत आहे की, अत्यंत नीचांतला नीच किंवा अधमांतला अधम कोणीही मानव असो, तो उच्च श्रेणी मिळवू शकतो व त्याला पुनित होता येते. आपल्या नेहमीच्या परिचयांतली गोष्ट घेऊ या. आज जो हीन दर्जावर आहे, तो उद्यां लोकमान्य, जगद्विख्यात अशा पदव्यांनीं विभूषित होतो. भगवान अकलंकांनीं गजवार्तिकामध्ये उच्चनीच गोत्रांची व्याख्या पुढे दिल्याप्रमाणे केली आहे.

यस्योदयात् लोकपूजितेषु कुलेषु जन्म तदुच्छैर्गोत्रम् ।
गर्हितेष यत्कृतं तत्त्वीचैर्गोत्रम् ॥
गर्हितेषु दरिद्राऽप्रतिशात्तदुःखाः कुलेषु यत्कृतं प्राणिनां ।
जन्म तत्त्वीचैर्गोत्रं प्रयेतव्यम् ॥

गोत्राच्या या व्याख्येवरून आपणांस कळून येते की, जो लोकमान्य कुलांत जन्मतो त्यांचे गोत्र उच्च होय. दरिद्रो कुलांत जो जन्मला जातो त्याच्या वाटव्यालः नीच गोत्र येते. या ठिकाणी कसल्याही जातीचा किंवा कोणत्याही वर्णाचा विचार करण्यांत अलेला नाही. वर्णांने एकादा मनुष्य भ्रातृण असला आणि नियंत्रण कुलांत तो जन्मास आला तरी त्यांचे गोत्र नीच ठरणारच. जातीनें शूद्र असणाऱ्यांचा जन्म जर एकादा राजकुळांत शाळा तर त्याच्या शुभ कर्माच्या उदयासुरुके त्याला उच्च गोत्राचा लाभ होतो.

गोत्राचा वर्णांशी काढीहतका संबंध नाही. कारण गोत्रकर्मांची व्यवस्था सर्व प्राप्यांमध्ये दिसून येते. परंतु वर्ण-व्यवस्था मात्र या हिंदू-स्थानांतच निर्माण करण्यांत आलेली आहे. मनुष्याच्या योग्यतेनुसार वर्णव्यवस्था असते. तर गोत्राचा आधार सर्वस्वी कर्मावर आधारेलला आहे. इणून गोत्रकर्माचा हल्केपणा अगर मोठेपणा कुलाच्या अगर व्यक्तीच्या लहानमोठेपणावरून सिद्ध होणारा आहे. गोत्राची व्याख्या याप्रमाणे सिद्ध होण्यावर जैनधर्मांची उदारता निर्दर्शनात येणार' आहे आणि तसे शाल्यावर जैनधर्मांची दीनजनोदारकता आपोआप जगजाहीरै होणार आहे.

प्रकरण ६ के

पतितोद्धार

जे

न घरमाच्या उदारतेसंबंधी जों जों विचार करवा तौं तौं
त्याजविषयींची श्रद्धा अधिकच दृढमूळ होत जाते. या
घरमानें महान पातकी जीवांना पावित्र बनविले आहे. दुर्वर्तनी
लोकांना सन्मार्गप्रवृत केले आहे. दीनदुवळ्या आणि पतित
जनांचा वेळोवेळी परामर्श घेऊन जैनघर्मानें विश्वबंधुत्वाची
साक्ष जगाला पटवून दिलेली आहे. जैनघर्म वर्ण अगर गोत्र
यांना चिरस्थायी मानित नाही. आपल्या जातीविषयीं जे पोकळ गवे वहातात
त्याच्या या अभिमानाचा खमंग परामर्श जैनशास्त्रानें पूर्णपणे घेतलेला आहे.

न विप्रविप्रयोररित सर्वथा शुद्धीकृता ।
काळेननादिना गोत्रे स्वलङ्घनं क न जायते॥
संयमः नियमः शीलं तपो दानं दमो दयां ।
विद्यन्ते तात्त्विका यस्यां सा जातिमर्हती मता ॥

अर्थ:—ब्राह्मणांना किंवा अब्राह्मणांना आपल्या कुळ अगर गोत्राच्या
विशुद्धपणाची हमी देतां येणार नाही. कारण अनंत काळाच्या ओघांत क्लोणांनें
गोत्र अगर कुळ न जाणो केल्हां व कमे चसरेल तें! सरोखर पहाता
ज्यांस्यामध्ये संयम, नियम, तपदान आणि दया इत्यादि सद्गुणांचा ठळकपणे
भ्रातुभाव आढळून येतो, त्याच जाति उर्भव होत.

याप्रमाणे आणखी किती तरी प्रकाराने आमच्या ग्रंथांत जातिभेदाच्या आनेष्टेची राळ उडविलेली असल्याचे दिसून येते. प्रमेय कमळ मार्तिङांत तर या जातिभेदाच्यां खुलाचे हतक्या जोरदारपणानें खेडन केलेले आहे की, मौठमोठया वाढकूशल विरोधी वक्त्यांची तेथें बिलकूल डाळ शिजत नाही!

यावरून आपणास स्पष्ट कवून येईल की, जैनधर्माने जातीयेकां गुणाला विशेष प्राधान्य दिलेले आहे. अतिशय नीच गणर्ली जाणारी व्यक्ति आपल्या अंगतील गुणाने भोटेपणास सहज चढूऱ्याचे शकते. भयंकर दुराचारी इसमाला प्रायश्चित्ताने शुद्ध होण्याची मोकळीक ठेवण्यांत आलेली आहे. अत्यंत पातकी मनुष्यांनी पवित्र होऊं शकतो. यासंबंधाचे अनेक दाखले मारील दोन प्रकरणांत उद्धृत झालेले आहेतच. त्याशिवाय आणखीही तसेली पुष्कळदौंडी उदाहरणे आपल्या दृष्टोत्पत्तीस पडतात.

स्वामी कार्तिकेय यांच्या चरित्रावर जर आपण दुष्ट फेकली तर दिसून येईल की, एका व्यभिचारजनित व्यक्तीला पुनित होतां येऊन ती समाजाच्या गुरुस्थानीं विराजमान झाली! त्या कथेचा वृत्तांत असा आहे की, अनिन नामक यजाने आपल्या कृतीका नांवाच्या मुलीबरेवर व्यभिचार केला व त्यापासून त्यांना कार्तिकेय नांवाचा मुलगा झाला.

स्वपुत्री कृतिका नाम्नी परिणिता स्वयं हठात् ।

कैदिचाद्दैनेस्तत्स्त्वां कार्तिकेयो सुतोऽभवत् ॥

कालांतराने कार्तिकेय मोठा झाल्यावर त्याला आपल्या जन्माचे रहस्य उमगून आले. तेव्हां त्याच्या अंतःकरणांत विरक्ति उत्पन्न होऊन तो एका मुनीकडे गेला व त्याने त्याचेपाशी जैनमुनिनीं दीक्षा घेतली.

नत्वा मुनीन् महाभक्त्या दीक्षामादाय सर्वदाम्

मुनिजर्जातो जिनेन्द्रोसक्तसतत्वं विचक्षणः

अर्थ:—त्या कार्तिकेयांने साधुवर्याला भक्तिपूर्वक नमस्कार करून मोक्षसुखदायक जिनदीक्षा स्वीकारली. तो सप्ततत्त्वाच्या ज्ञानाचा धारक मुळे बनला.

जैनधर्माच्या जिवंत उदारतेचे वरील उदाहरण वाचून वाचकांच्या च्यानोत थेहील की, असल “ अक्रमादया ” देखील जैनधर्माच्या वता-चरणानें मुनीच्या पदवीसि पैऱ्होचूं शकतो. तौ साध्या मुनीपदासन्च नव्हे तर, ज्याचे ग्रन्थ अखिल जैनसमाज मोळ्या आदरानें डोक्यावर धारण करितो, अशा महान् ग्रन्थकांगाच्या पायरीला पोहोचूं शकतो. परंतु मोळ्या खेदाची घोष ही की, जास्यांघतेच्या मदांत जैनसमाज गुंग होऊन आपल्या धर्मातील उदाहरणे आज सर्वर्षी विसर्जन गेलेला आहे ! दुष्ट भावनेला “ बळी ” मळूम तो आज हजारे बन्धुभगिनींचा अवमान करित आहे ! संदृःस्थिरंतीलं जैनांचे कर्तव्य हे ओही की, कातिकेय मुनीच्या वर दिलेल्या चरित्रापासून त्यांनी घोष घेऊन, आपले कल्याण अवश्य साधून घ्यावे. कोणत्यां त्रैही कारणांनी पतित शालेल्या माणसाला धर्मबहिष्कृत करणे, इ हे अत्यंत घोर पाप होय. या माणसाच्या पोटी जन्म घेणाऱ्या संतानांना देखील दैशी न गणतां त्यांना शुद्ध करवून घेण्यावाबत जिनसेनाचार्यांनी पुढील क्षेकांत स्पष्ट इषारा दिलेला आहे.

कुतश्चित् कारणादस्य कुलं समाप्तदूषणं ।

सोऽपि राजादिसम्मत्या शोधयेत् स्वं यदा कुलम् ॥

तदास्योपनयाहत्वं पुत्रंपौत्रादिसत्तैतौ । ॥

न निषिद्धं हि दीक्षाहै कुले चेदस्य पूर्वजाः ॥

अर्थ:—कोणत्याही कारणाने प्रस्तावाच्या कुलाला यांत्रिकाचित जरी ढाग लागला असेल, अशा वेळी त्याने राजेलेकांच्या सम्मतीने जर आपले कुल शुद्ध करवून घेतले, तर त्याला यशोपवित धारण करण्याचा अधिकार प्राप्त होतो. या माणसाचे पूर्वज कुलीन कुलांत जन्मले असतीआ, तर त्यांच्या संतीला यशोपवित धारण करण्याची कसल्याही प्रकारे मनाई नाही.

यांतील सर एवढैचे आहे की, अमुक एकादें कुल दूषित शाळे आहे, असे आपणास झाणता येणार नाही. याशिवौष दूषित घ्यक्तीलाही पुन्हा शुद्ध करण्याचा अवसर जैनधर्मानें ठेविलेला आहे.

कांहीं वर्षीमार्गे इटाचा येथील आपल्या भाषणात श्रीसूर्यसागर महाराजांनी स्पष्ट सांगितलें की, प्रथेक जीवाला जिनेंद्र भगवानाची पूजा करण्याचा अधिकार आहे. धर्म ही एकाचा विशिष्ट मनुष्यसमुदायाची इष्टेट नाही. किंवा धर्मावर त्था समाजाची पिढीजाद मिरासदारीही पण चालणार नाही.

भगवान वीतराग हे सर्व बाजूऱ्यां पूर्णपणे शुद्ध आहेत. तिन्ही काळांत सुद्धां स्यांना अपवित्र बनविणारे कोणीही भेटले नाही. किंतीही सहान पापी असो, त्याला तुझी बाटेल तितकी कडक विकाश द्या, परंतु आपल्या धर्मांचे दार मात्र त्याचेकरितां सदैव उघडें ठेवा. जर हे दार बंद केले गेले तर त्या पाप्याचा सुद्धार करा होणार ! पतीतांना पावन करणाऱ्या आपल्या या पवित्र धर्मांची अपाही कशी शोचनीय दशा करून टाकली आहे ! मोठमोठे शास्त्रसुद्धांचा उदारतेस असंबंध तीव्रपणातॆ विरोध करतात !

यांखेरीज मोठी आश्र्य वाटण्याजौगी गोष्ट अशी की, हे विद्वान लोक या महस्वाच्या समाजहितोपयोगी गोष्टीकडे अजिवात दुर्लक्ष करून, इतर क्षुद्रक गोष्टीचेच आज स्तोम माजवून राहिलेले आहेत. भ्रष्ट जनांना पावन करणाऱ्या कोठें आमचा उज्ज्वल जैनधर्म आणि स्यांच्या संसर्गानें तो भ्रष्ट झाला असें प्रतिपादणारे कोणीकडे कोत्या दृष्टीचें आमचे कांहीं समाजबांधवी ! श्रीसूर्यसागर महाराजांचे वरील भाषण जशी आमच्या धर्मांची उदारता निदर्शनास आणणार आहे, तरेच तें समाजाची आकुंचित दृष्टीही पण पुढे आण्यास कवरत नाही.

आजचे जैन कषायांना बळी पडून जैनधर्माच्या उदार शिकवणुकीचा मार्ग कंटकमध्य घ संकुचित करून ठेवू लागले आहेत. महान पाप्याचासुद्धां स्याच भवांत उद्धार झाला असल्याची अनेक उदाहरणे जैनशास्त्रांत पहावयाउ मिळतात, खांपेकीं काहीं पुढे दिलीं आहेत.

एका कोळ्याची मुलगी अर्जिका बनून पुढे थोडक्याच काळांत मरण पापल्यावर स्वर्गलोकी गेली,

ततः समधिनगुसेन मुनीन्द्रेण प्रजाहैपर्तं ।
 धर्ममाकर्णं जेनेन्द्रं सुरेन्द्रायै समार्चितम् ॥
 संजाता क्षुलिलक तत्र तपः कृत्व श्वशाकितः ।
 मृत्वा स्वर्गं समापाय तस्मादागत्य भूत्ले ॥

अर्थः——मुनिवर्गं समधिनगुप्तं यांच्या तोऽद्वूनं जैनधर्मांच्या तत्वाचे निष्पण अवण कूरुन काणा नांवाची कोळ्याची मुलगी अर्जिका झाली आणि तपश्च-येंच्या सामर्थ्यानेन पुढे ती स्वर्गलोकां गेली..

ज्या धर्मीत मांस भक्षण करणाऱ्या जातीची मुलगी पवित्र होऊन आदरणीय समजली जाते, त्या धर्मांच्या उदारतेची योरवी किती गावी? अशा तहेची आणखी हैकडी उदाहरणे जैनधर्मशास्त्रात नमूद झालेली आपणास पहावयास मिळतील. त्या सर्वांपासून जैन झणवून घेणाऱ्या प्रत्येक बँकटीनें उदारतेचा घडा घिकणे हे त्याचे आद्य कर्तव्य नाही काय?

परंतु अतिशय खेदाची गोष्ठ अशी की, ज्या गोष्टीकडे आम्ही यक्तिचित्तही दुर्लक्ष करून चालावयाचे नाही किंवा ज्या गोष्टी आम्ही आचरणे अत्यावश्यक आहे, त्यांकडे आम्ही नुसरे आज ऊळून पहावयासुदूळां राजी नाही. मग त्या कितीही ब्रेयस्कर असोत किंवा त्या आचरणात आणव्या जाव्यात म्हणून त्यावहाळ पुर्यंवर आचार्यानीं आपस्या अमोलिक प्रथांतून कितीही कळकळीचा उपदेश केलेला असो--त्यांकडे आम्ही योडेसुदूळं लक्ष यावयास तयार नाही. येवढेच नव्हे तर एकादेवेळी आम्ही विरोधी लोकांच्या दलांतदेखील सामील होण्यास मागेपुढे पहात नाही. आमची ही सहानुभूतिशून्य वागणूक एकंदरांत उद्देगजनक नाही काय? ज्यांचे आचरण धर्माप्रसारांने शुद्ध आहे, अशा कोण-त्याही वर्णांच्या किंवा जातीच्या माणसाला शास्त्रानें पवित्र मानिलेले आहे.

शुद्धोप्युपूर्णकराचारवपुः शुद्ध्यास्तु तादृशः ।
 ज्ञात्या हीनोऽपि काळादिलब्धौ झात्मास्ति धर्मं भाक् ॥

अर्थ:—जो जन्मानें शूद्र आहे, त्याची वागणूक, वच्छे व शरीर जर पवित्र असतील तर तो ब्राह्मणाइतकाच वित्र होय. जातीने जरी तो नीच असला तरी कांही काळ लोटव्यावर तो धर्मास्तमा होऊं शकतो.

उदारतेची ही किंतु दणदणीत शिकवणूक आहे? एकाद्या शूद्र व्यक्तीचे आचारविचार जर सात्विक असतील तर तिला ब्राह्मणाइतके शेष समजप्यास काय हरकत आहे? एवढी उदारदृष्टि आपणांस अन्यत्र कोठें पहावयास मिळेल! जैनधर्म गुणांची उपासना करावयास शिकवीत आहे. जन्मतः मिळणाऱ्या मोठेपणास तो कवडीइतकीही किंमत देण्यास तयार नाहीं.

ब्रत स्थमपि चाण्डालं तं देवा ब्राह्मणं विदुः ॥

अर्थ:—नियमानें ब्रत पालन करणारा जातीने चाण्डाळ जरी असला तरीदेखील तो ब्राह्मण होऊं शकतो.

वाचकहो, एवढी उदारता कोणत्या धर्मात असूं शकेल? वस्तुस्थिति अशी आहे की,

जहां वर्ण से सदाचार पर अधिक दिया जाता हो जोर।

तर जाते हों निमिष मात्र में यमपालादिक अंजन चोर ॥

जहां जाति का गर्व न होवे और न हो थोथा अभिमान।

वही धर्म है मनुजमात्र को हो जिसमें अधिकार समान ॥

अखिल मनुष्यजातीला एक समजून त्यांतील हरएक व्यक्तीला समान अधिकार देण्यांत धर्माचे योर औदार्य प्रगट होत असते. जे माणसामाणसात भेद पहातात त्यांना उद्देशून आचार्य द्वाणतात,

“ नास्ति जाति कृतौ भेदो मनुष्याणां गवाश्ववत् ”

ज्याप्रमाणे जनावरांत अगर पक्षांत शारीरिक भेद दिसून येतो, त्याप्रमाणे मनुष्यामनुष्यांत फरक आढळून येत नाही. कारण मनुष्यजात ही “ मनुष्य जातिरेकेव ” म्हणजे एकच आहे. परंतु आचार्याच्या या उक्तीची

अवहेलना करून जे लोक जातीभेदाचे स्तोम माजवून, अमक्या जातीला श्रेष्ठ व तमकीला कनिष्ठ ठरवीत आहेत, त्यांना कोणत्या कोर्टीत ढकळावे तें कळत नाहीं !

परंतु सध्यांच्या काळची शिकवण आपल्याला घ्यानांत ठेवावयात संगत आहे की, या जगांत जेवढी ह्याणून मनुष्यजात आहे, ती सर्व एक आहे. ह्याणून तिच्याशी आसी बन्धुत्वाचे नाऱ्ये ठेवावयास शिकले पाहिजे. ती जर दुर्मार्गप्रवृत्त होऊन लागली असेल तर तिला सन्मार्गवर आणणे हे आपले परम पवित्र कर्तव्य होय.

मनुष्यप्राण्याचा उदार करण्यावेरीज धर्माचे इतर दुसरे श्रेष्ठ कार्य कोणतें असू शकणार ? जो स्वबांधवांचा द्रोह करितो, त्यांने धर्माळा तर तिलांजली दिलीच दिलीं, परंतु त्यावरौवर मानवतेलाही आपल्या अंतःकरणांतून आजिबात फांटा दिस्याचे सिद्ध होईल.

खरोखरीने विचार करतां असें दिसून येते की, जैनधर्म हा इतका उदार आहे की, ज्या पतितांना दुसरीकडे कोठे शिरकाव मिळत नाहीं, त्यांना जैनधर्माचे द्वार केवळांही मोकळे आहे. जेव्हां एकादा मनुष्य दुरचारी बनेल, तेव्हां त्याला जातिवहिकृत करण्यांत येते. परंतु ही गोष्ट निश्चित सत्य आहे की, दुष्प्रवृत्त ह्यालेली व्यक्ति जर पुन्हा ताढ्यावर आली, तर तिला स्वजातींत पावन होऊन मिसळ्याचा पूर्ण अधिकार आहे. इतके सुसंगत आणि सरळ तस्व आमच्या लोकांच्या डोक्यांत करै शिरत नाहीं हेच समजेनासै शाळे आहे !

आजच्या जैनांइतकीच पूर्वकालीन महावीर स्वामींची मर्ते आकुंचित असती तर, हिंसक, नरमासभक्षक व अस्यांत दुरचारी लोकांना त्यांनी करै पावन करून घेतले असर्टे ! त्यांना ते उपदेश तरी करते काय ! रंतु त्यांच्या विचाराचा दृष्टिकोन अतिशय विद्याल आणि उदार होता. इत-

केवळ नवे तर, ते खेड्युरे पतितोदारक होते. त्यांच्या कोमळ हृदयात विश्वेम व दया आ लोकेपकारक भावना अत्यंत उत्कटतेने नांदत होत्या. इणूनच त्यांच्या संघांत सर्वांना प्रेमलपणाने त्यांनी दाखल करून घेतले होते. वस्तुस्थिति अबलेकनांत येऊनदेखील त्या प्रभुने अनुयायी इणून घेणार आजचे दुराराध्य जैन आपल्या कोत्या विचारांच्या टीचभर क्षेत्रापासून एक इंचभरही माघार घेण्यास विलकूल तयार होत नाहीत, ही केवढी शोचनीय गोष्ट आहे !

बहुजनसमाजाला आपला उपदेश सहजगत्या कठावा इणून महावीरस्वामी आपला उपदेश सामान्य जनतेच्या भाषेत करित असत. बहुतेके धार्मिक ग्रंथांची रचनादेखील त्यांनी याच भाषेत केलेली आहे.

जो धर्म पददलितांना आपल्या कडेवर उच्चलळ घेत नाही, त्याला धर्म हे नांव तरी खरेखर करून शोभेलून सर्व प्राण्यांच्या कल्याणासाठी ज्याचा उपदेश खुला ठेवण्यांत आलेला नाही, त्याला देव किंवा शास्त्र ही पदवी कशी देतां येईल? पतितांना जो सन्मार्ग दाखवीत नाही, त्याला गुरुच्यै पद अर्पण करणे इणून त्या योर पदवीची केवळ विटंबना करणे होय. सर्व कल्याणकारक सुखें प्रसंवणारी उदारता जैनांच्या धर्मात सामावलेली असल्यामुळे तो धर्म सर्वभेष्ट संमंजस्यांत आला असल्यास त्यांत नवळ नाही. एवढे मात्र खचित की, त्यांच्या मूळस्या उदार दृष्टीवरची आळुचित विचारांची पडलेली धूळ उडविण्याची आज अत्यन्त जरूरी भासूं लागलेली आहे.

प्रकरण ५ के

शिक्षेचे शास्त्रोक्त स्वरूप

कादा धर्म किंतीसा उदार आहे हे त्यांत सांगिनेल्या शिक्षेच्या प्रकारावरून सहज दिसून येते. जैनधर्मांत शिक्षेचे स्वरूप अत्यंत सौम्य तऱ्हेचे, ठेविले आहे. प्रंदु या गोष्टीकडे आमच्या समाजानें अजिबात तुळक्ष केले असल्यामुळे, त्याचे अत्यंत नुकसान होत आहे. समाजातील सर्व सुजाण लोक कंठरवानें उपदेश करित आहेत की, एकादा आंघळा मनुष्य जर वाढेवर ठेचाळून पडण्याचा संभव असेल किंवा मार्गीत आलेल्या एकादा विहीरीत पडणार असेल तर त्याच्या हाताळा घरून त्याला एकीकडे सारणे किंवा योग्य मार्गळा काढवणे हे समाजातील प्रस्त्रेक व्यक्तीचे कर्तव्य होय. अशा प्रकारे कोणताही एकादा प्राणी संकटप्रस्त झाला असल्यास त्यांनुन त्याची मुटक्य दोवटचा क्षास बंद होईपर्यंत,- कमालीच्या प्रयत्नानें आपण कैली पाहिजें. हा खण्डुरा धर्म होय आणि असल्या सत्कृत्यांतच मानवतेचे सर्व तैज प्रगाढ होत असते.

आमचा जैनधर्म अस्यंत उदार द्वाणून तो विश्वधर्म बनाऱ्यांद्वाऱ्यांपुत शीघ्रतेचा असल्यामुळे, त्याच्या हातून अखिल मानवप्राण्यांच्या उदाराची कायगिरी सहज होण्यासारखी असल्यास नव्हा नाही. अशा प्रकारच्या योग्य धर्माचा जर आपणास अभिमान बाळगावयाचा असेल, तर जे सत्य मानाविला

भ्रष्ट पावून मिथ्यात्वी बनत चालले आहेत, तसेच अभक्ष्यमक्षणादि स्वधर्म—
मक्षक धाणेरड्या किंवा आचरुं लागले आहेत, त्यांना सद्वोयमृत
पाजून ताळथावर आणें, समाजाहिताच्या दृष्टीने अत्यंत जऱशीर्चे आहे.
ज्या धर्माविषयीं आपणास अत्यंत जाऊव्य अभिमान वाटतो, त्याच्यापासून
इतरांचे कल्याण साधून देणे हें आपले आजचे अत्यंत पवित्र कार्य होय.

मध्य—मांस सेवन व मिथ्या धर्माचे ओचरण करणाऱ्या विधमी
भनुष्याला आपल्या धर्मात कसे मिसळून धर्यावे असे अनेक तर्कवितर्क काढित
घसप्यांत कांदी अर्थ नाही. कारण मग धर्माचे कार्य तरी कार्य आहे? मिथ्यात्वी,
दुराचारी अगर पापी लोकांचा उद्धार करण्यासाठी जर धर्माचा अवतार नसेल
तर मग पतित जनांची सुधारणा कशी होणार? जो, अधार्मिक लोकांना
धार्मिक बनवू शकत नाही, त्याला धर्म तरी कसे ह्याणावे!

दुराचारी लोकांना कुमार्गापासून वळवून त्यांना आपल्यांत मिसळून
घेण्याने धर्माला किंवा समाजाला विलकूल बट्ठा लागत नसून, उलट तो
अधर्माचरणाच्या लांडग्याला बेळूटपणाने समाजांत वावरु दिल्याने लागणार
आहे, यांत संशय नाही. दुष्ट कृत्ये आचरून समाजात उजळ माथ्याने वावरणाऱ्या
नीच लोकांच्या योङ्यायादेखील संख्येने धर्माला निन्य स्वरूप प्राप्त होत असते.
विष खाण्यापासून मृत्यु हटकून ठेवलेला, परंतु त्याला जर औषधी स्वरूप दिलें
तर ते मनुष्यांचे महान् दुर्घर रोग हटविते. दुमार्गगार्भी अभक्ष्यमक्षी व अन्यायी
प्रवृत्तीच्या जैनांपेक्षां परधर्मातील एखादा सद्वृत्तीचा विवेकी मनुष्य लाखपटीने
भ्रष्ट असल्याचे झणें कोणारही पटल्यावाचून रहाणार नाही. परंतु अतिशय
दुःखाची गोष्ट ही कीं, आमच्या समाजाने इतर समाजांना आपल्याजवळ
करण्याची तर गोष्ट राहोच, पण आपली स्वतःचीदेखील उम्भति करून
घेण्याची त्याला शुद्ध राहिलेली नाही. हा प्रकार अवलोकून एका सुप्रसिद्ध
कवीच्या वाक्यांतील सत्यता मनाला पुरेपुर पटते,

“ अय कौम तुक्षको गिरके उभरना नहीं आता ।

इकवार बिगड करके सुधारना नहीं आता ॥ ”

अपराधी स्वधर्मबांधव पवित्र बनण्यासाठी प्रायश्चित घ्यावयास तयार काळा तर, त्याचेवर क्षमा दाखविण्याइतके मनोधैर्ये आजच्या समाजाचे अंगांत आढळून येणार नाही. त्याचे लिक्षण किंवा मुसलमानी धर्मातर समाजाला रुचते, परंतु त्याला जैनधर्माची दीक्षा देणे आपणाला मानवत नाही. अशा मनुष्याला जिनेंद्र भगवानाच्या दर्शनाची समाजाकडून सक मनाई करण्यांत येते, तसेच सामाजिक प्रवंधांत त्याला उघडपणे किंवा गुसपणेदेखील भाग घेण्यास लर्वस्ती मज्जाव करण्यांत येतो. धर्माची यापेक्षां अधिक विटंबना होऊं शकेल काय ?

पूर्वकालीन आचार्यांनी प्रायश्चितारंबंधी लिहून टेवलेल्या उदारसमनस्क लिखाणाचे जर आपण निरीक्षण केले तर, आपल्याला दिसून येईल की, असंत पापी, हिसक आणि महान् दुराचारी पुरुषांना त्यांच्या पापाबद्दल दंड करून त्यांना पुन्हा आपल्या धर्मात घेत असत. या बाबतीत अधिक काहीं न छिह्नितां अवध्या दोनच श्लोकांवरून प्रायश्चिताबाबत शाळानें केवढी योर उदार दृष्टि स्वीकारलेली होती, याचे आपणास सहज अनुमान काढतां येईल.

साधूपासकवाळजीघेनुनां धातने कमात् ।

यावद् द्वादशमासाः स्यात् षष्ठमधर्धैहानियुक् ॥

अर्थः—साधू, उपासक, मुलगा, खी किंवा गाय यांच्या वधाबद्दलच्या प्रायश्चित्तास बाराही महिन्यास सहा उपवास पुरे होतात.

यांतील सारांश एवदाच आहे की, मुनीचा नाश करणाऱ्या व्यक्तीने बाराही महिने एक दिवसाआढ उपोषण करावे आणि मुलगा, खी किंवा गाय यांची जर हस्या केली असेल तर, त्याबद्दल एकासनेची शिक्षा भोगावी.

तृणमांसात्पत्तसर्प परिसर्पं जलौकसां ।
चतुर्दर्शनवाच्यनक्षमणा निवेदे छिदा ॥

अर्थ:—तृणावर आपला निर्वाह करणाऱ्या हरणासरख्या प्राण्यांची हिंसा घडस्यास खाचावत चौदा उपवासाचें प्रायश्चित्त टेविले आहे, मारु मक्षण करणाऱ्या सिंहादि प्राण्यांच्या वधाच्या प्रायश्चित्ताकरितां तेरा उपवास संगितले आहेत. मोरादि पक्षासाठी वारा उपवास, साप्रांच्या घातासाठी अकप उपवास, सरडे, खार इत्यादि जनावरांच्या हिसेकारितां दृश दिवसांचे उपोक्त्रण आणि पाण्यांत राहणाऱ्या मत्स्यादि प्राण्यासाठी नऊ उपवासांची शिक्षा फर्मावण्यांत आलेली आहे.

वील यिक्षेवरून जैनघर्म हा अत्यंत प्रेमळ, उदार स्वभावाचा आणि कस्याणदायी असस्याचें कोणांच्याही निर्दर्शनास येहेल.

जैनघर्मात घसरलेल्यांना सावरण्यांत येते, पापी जनांना पुनित केले जाते आणि पतितांचा पूर्णपणे उद्धार केला जातो.

जैनबन्धुहो, आपल्या धर्माच्या या उदार भावनेचा क्षणभर विचार करा आणि लहानमोठे अपरोध करणाऱ्या लोकांना जातिबहिष्कृत करण्याच्या जुळमी वर्तनापासून सर्वस्वी अलिंप गाहा. आपल्यांतील आदर्शभूत आचा-र्यांच्या थोर उपदेशाचें चितन करून खांतील सत्यतेच्या अनुरोधाने अपरा-ध्याकडे पहाण्याची संवय करा झाणजे आपल्याला सध्यां ज्या प्रेमळ व उदार हृषीची मोठी उणीव भासत आहे ती बन्ध्याच अंद्याने दूर होईल. कारण आपल्या बांधवांची मनःस्थिती सध्यां इतकी नाजूक शाळेली आहे की, तिचा दूषणाची बारीकशीदेसलि छुळूक सहन करवत नाही. अपरीतीच्या किंवा सहानुभूतिशृङ्ख्य भावबोळ्या जोरदार आधातमुळे त्यांची मने स्वधर्मावरून निघून अन्य धर्मांचा आशय घेण्यास धावून जाऊ लागली तर त्यांत कोहीच शावगे नाहीं. आणि असे घडस्यास बहिकराच्या दुरुसे दिवारीच

किंवा मुललमान बनून नमाज पडण्यासाठी चर्चेच्या किंवा मध्ये-दीच्या ते पायन्या चहूं लागल्याचा भीषण देखावा दिसूं लागण्यास विलळूल घेल लागणार नाही. या दुर्घट हानिकडे आमच्या समाजाचै लक्ष जाणार नाही काय?

आमच्या समाजाच्या ठिकाणी जर कोणता मोठा दोष असेल तर तो हा की, एकाच प्रकारच्या दोन अपराध्यांना निरानिराळ्या प्रकारच्या छिक्का तो हुनावितो. हा त्याचा केवढा पक्षपातीपणा आहे! एकादा दुरगमा एकाच्या झीवर बलात्कार करून तिचे पातिक्रत्य इरण करितो, अशा वेळी समाज त्याच्याकडून लाढूचे जेवण घेऊन त्याला दोषमुक्त करितो. परंतु त्या नराधमानें आपल्या पापवासनेस बळी पाडलेल्या त्या अब्देल्या मात्र समाज तिनें दन्ड भरूनही शुद्ध करून घेण्याचे नांव घेत नाही. ती असहाय्य अपराधिनी कलबळून पंचाना, जारीत पावन करून घेण्याबद्दल वारंवार नग्रणानें प्रार्थना करिते, डोर्हजड दंड भरावयास ती राजी होते, परंतु तिच्या त्या कशणामय विनवणीकडे यांचे यांकिचितही लक्ष जात नाही. अशा सहानुभूतिशृङ्ख्य परिस्थिरीत ती ली आपल्या डोळ्यादेखतां यवनी बनली तर त्यांत दोष कोणाचा? न्याय करण्याची आपली ही पद्धत रास्त आहे काय? धर्माची हीच काय उदार यिकवणूक? असल्या प्रकारच्या निष्कर्षण आचरणानें धर्माच्या उदार विमल परंपरेला काळोसी लागल्याशिवाय खाचित गदणार नाही!

ફક્તરણ દ્વારે

ઉદારતેર્ચી ઉદાહરણો

વે ધર્માયેશાં જૈનધર્માચી વિશેષ શિક્ષણૂક અશી
આહે કોં, મનુષ્યાચા સોટેપણા ત્યાંચા જાતીવરુન
અગર વર્ણવરુન ન ઠરવિતાં તો ત્યાંચા ફક્ત શુદ્ધ
વ સાલિક આચારાવરુન પારવાવા. વર્ણર્ચનેત
જૈનધર્માને કેવળ આચરણાલા પ્રાધાન્ય દિલે અસુન
જાતીલા તો કાડીચીહી કિમત દ્યાવયાર તયાર નાઈ.

મનુષ્યજાતિરેકૈવ જાતિનામોદયોદ્ધવા ।

વૃત્તિમેદાહિતાદ્ભેદાચ્ચાતુર્વિધ્યામીહારનુતે ॥

બ્રાહ્મણા ક્રતસર્સકારાત् ક્ષત્રિયા: શુદ્ધધારણાત् ।

વણિજ્યોऽર્થાજન્યાદ્યાત् શુદ્ધા ન્યાનૃત્સંભયત ॥

અર્થ:— સર્વ મનુષ્યાચી જાત એકચ અસુન તી જાતિકમોદયાચ્ચા
ઉદયાને ઉસજ જ્ઞાલેલી આહે. પરંતુ આત્મયાચ્ચા ભિન્નત્વમુલેં તી ચારવર્ણિત
વિભાગલી ગેલી આહે. જે ક્રતાદિસર્સકાર પાછતાત, ત્યાંના બ્રાહ્મણ ગણઘ્યાંત
આંદે; જે શાખ ધારણ કરું લાગલે, ત્યાંના ક્ષત્રિય હેં નામાભિદાન મિળાંદે;
યોગ માર્ગને જે પૈસે મિળવું લાગલે, તે વૈશ્ય યા નાંવાને ઓળખલે જારું
લાગલે વ જ્યાંની ધારેઝ્યા વૃત્તિચા આશ્રય કેલા ત્યાંના શુદ્ધ ઝણૂન
ઓળખયાંત યેઊં લાગલે.

ક્ષત્રિયા: ક્ષત્રત્બાણાત् વૈશ્યા વણિજ્યયોગતઃ ।

શુદ્ધાન્યાલ્પાદિ સંબધાજાતા વર્ણસ્થયોऽપ્યતઃ ॥

अर्थः— दुर्बल जीवांचे रक्षण करणारे ते क्षत्रिय, व्यापार करणारे ते वैश्य आणि शिल्पकलेवर ज्यांनी आपली उपजीविका ठेविली ते शृङ् गणले गेळे.

याप्रमाणे जैनधर्मात वर्णाची व्यवस्था ठरली जाऊन तिच्या रचनेत गुणाला प्राधान्य देण्यांत आले. जातीचा किंवा वर्णाचा फाजील अभिमान बाळगणाऱ्यांचा स्यांत खरपूस समाचार घेतलेला आहे. आराधना नामक कथेच्या पुस्तकांत लक्ष्मीमतीची जी गोष्ट दिली आहे, ती अशीः—

लक्ष्मीमतीला आपल्या ब्राह्मण जातीचा भलताच आभिमान वाढत होता. यामुळे मरणानंतर दुर्गतीं जन्म घेण्याचे खडतर नशिव तिच्या वांद्यास आले. हा दाखला सांगून ग्रंथकार आणखी लिहितात कीं,

मानतो ब्राह्मणी जाता क्रमाद्विवदेहजा ।

जातिगर्वो न कर्तव्यस्ततः कुत्रापि धीषनैः ॥

अर्थः— आपल्या जातीचा वृृथा गर्व केल्यामुळे ब्राह्मण जातीतीली एक वाई मृत्यु पावल्यावर पुढील जन्मांत एका कोळ्याची मुलगी झाली. सौणून कोणीही आपल्या जातीचा विनाकारण गर्व करू नये. अशा प्रकारची वागणूक ठेवस्यामुळे एका कोळ्याच्या मुलीचा कसा उद्धार शाळा ती हकीकत पुढील नोंदांत पहावयास मिळते.

ततःसमाधिगुरुते न मुनीन्द्रेण प्रजात्पितम् ।

धर्ममाकर्ष्य जैनेन्द्रं सुरेन्द्रादैःसमर्चितम् ॥

संजाता क्षुलिका तत्र तपः कुत्वा स्वशक्तिः ।

मृत्वा स्वर्गं समासाद तस्मादागत्य भूत्वे ॥

अर्थः— समाधिगुरु सुनिवर्याच्या तोङ्हून जैनधर्माचा उपदेश भवण केल्यावर, कोळ्याच्या मुलीने क्षुलिकेची दीक्षा घेतली. व कांही वर्षे शांत विचाने ते नत आचरून ती स्वर्गलोकास गेली.

जैनधर्माची ब्रते आचरल्यामुळे ती कोळ्याची मुलगी क्षुलिकेच्या पूज्य पदबीच पौहोंचू शकली. जैनधर्माची ही काय योहीयोहकी उदारता आहे ।

या प्रकारचे पुण्यक्षेत्रे दाखले या पुस्तकाच्या प्रत्येक प्रकरणात गोप्यांत आलेले आहेत. जैनधर्माचे मुख उच्चवर करणारे आणखीदी हजारे दाखले येथे नमूद करितां येतील, परंतु विस्तारभयास्तव त्या सर्वांचा समग्र उल्लङ्घन करणे अशक्य झाले आहे. तथापि त्यांपैकी कांहांचा येथे योडक्यांत नाभिनिर्देश करण्याचा प्रयत्न करित आहे. त्याकडे आमच्या बन्धुभागिनींनी आपले लक्ष अवश्य पोहोचवावे.

[१] अग्रभूत मुनिवर्यांनी महार जातीच्या एका आंघळ्या मुलीला आविकेचे ब्रत धारण करण्यास लाविले. त्याच्या योगाने ती तिसऱ्या भवामध्ये सुकुमाळ झाली.

(२) पूर्णभद्र आणि मानभद्र नांवाच्या दोन वैश्य जातीच्या मुलांनी एका अस्पृश्याला आवकाचीं ब्रते धारण करावयास लाविली. त्या ब्राह्मचरणाच्या सामर्थ्यांनी तो अस्पृश्य सोळाच्या स्वर्गीत निर्दिष्टारी देव झाला.

(३) भगवान् नेमिनाथ तीर्थकरांचे चुलते वसुदेव यांनी एक मुळेच्छ कुमारिकेचीं विवाह लाविला होता. तिजपासून त्यांना जरखुमार नीवाच्या एका मुलाची प्राप्ति झाली. त्या मुलाने पुढे मुनिदीक्षा घेतली.

(४) जैनधर्माचा रक्वीकार करण्यापूर्वी महाराजा श्रेणिक यांना ग्राष्यांची शिकार करून हिसा करण्याचे अत्यंत वेड होते. जैनधर्मात आत्यावर त्यांनी हा नाद सोडला, त्यामुळे त्यांची गणना जैनांतील महापुरुषांत केली जाते.

(५) विद्युत नांवाचा चोर, चोराच्यांच्या टोळीचा ग्होरक्या बनूनही जम्बूस्वामीच्याबरोबर त्याला मुनि बनतां आले व सर्वार्थसिद्धी खाला ग्रास करून घेतां आली.

(६) मुनिदत्तमुनैः पाश्वे जैनीदीक्षां समाप्तिः ।

क्षयं नीत्वा सुधोर्ध्यनात धातिकर्मेचतुष्ठम् ।

केषङ्गानमतपाद्य संजातो भुवनाचितः ॥

अर्थः— मृगचराचे मांस खाणाऱ्या पापी मृगध्वजाने साहुशेष मुनिदत्ताकृत जिनदीक्षा स्वीकरली, नंतर खडतर तपश्चयेच्या साधनाने धातिया कळमीच्या नाश करून, जैनांतील एक जगद्वंद्य विभूति आणून त्याने आपले नांत्र अज्ञानमर केले.

(७) हरिवंशाचा मूळ पुरुषः—

सुमुख राजाचे वनमाला नामक वीरक सावकारच्या बायकोवर मन गेले. त्याजाने आपल्या सेवकांकरवी तिळा आपल्या राजवाढ्यांतील महालंत आणविलें व तेथें तिळा कोंडून ठेवून तिचा यथेच्छ विषयोपभोग घेतला. पुढे कांही काळ लोटल्यावर सुमुख राजाच्या घरी आहारासाठी महामुनी आले. त्यांनी विशुद्धशानाने राजाचे तें दुराचरण ओलखूनदेखील त्यांनी त्याच्या झूतचा आहार बिनधोक घेतला. वनमाला आणि राजा या उभयतांनी मिळून मुर्नीना आहार दिल्यामुळे त्यांना मोठे पुण्य लाभले. कांही दिवस हे जोहेच कामसुख मोगाय्यांत दंग झाले असतां, एके दिवशी त्यांच्या कमनशिवाने त्या उभयतांच्या अंगावर अकस्मात वीज कोसलली व त्यांतच त्यांचा शेवट क्षाळा. मृत्यूनंतर त्या दोघांना अनुक्रमे विद्याधर व विद्याधरी होण्याचे भाष्य आहारदानाच्या पुण्याने लाभले ! या दामपत्याच्या पोर्टी हरि नांवाचा एक मुलगा जन्मास आला आणि तोच हरिवंशाचा प्रसिद्ध मूळ पुरुष होय !

वरील उदाहरणावरून कक्षून येईल की, मुर्नीना आहाराचे देऊन व्यभिचारी जीवांनादेखील पुण्यसंचय करिता येत होता. कोठे ही जैनधर्माची लोककल्याणदायी मंगलमय उदारता आणि कोठे क्षुल्लक काळ-आसाठी आफ्यांच वांधवांना वाळीत दाकण्याची आमच्या सभांच्या समाजाची भिकारडी आकुंचितता !

[८] हरिवंश पुराणांतील एकविसाड्या सगांत चाषदत्त आणि अचंतसेना यांच्या जीवनाचे सित्र मोळ्या उदाचपणे रंगविष्यांत आलेले आहे. लृहूनपणापासूनच चाषदत्ताने आर्मिक मर्ते आचरिले होती, नंतर मोळा

सास्यावर आईच्या प्रेरणेवरून त्याच्या चुलत्याने वसंतसेना नांवाच्या एका
मुख्यरूप वेश्येची त्याची ओळख करून दिली. वसंतसेनेच्या आईने आपस्या
मुळीचा हात चाशदत्ताच्या हातांत दिला. पुढे ती उभयतां विषयमुख्यसेवनात
दंग झाली. कांही काळ छोट्यावर वसंतसेनेच्या आईने व्यापार करून कांही
धन मिळवून आणण्यासाठी चाशदत्ताला परदेशी रवाना केले. कांही वर्षानीं
विषुळ पैसा कमवून परत आपल्या गांवी आल्यानंतर चाशदत्त पुन्हा वसंत—
सेनेच्या सहवासांत आपले उर्वरित आयुष्य मोळ्या मजेने कंठू लागला.
वसंतसेनाही मग आपल्या आईच्या घराचा त्याग करून चाशदत्ताजवळ
थेऊन याहिली. वसंतसेनेने आविकेची ब्रते स्वीकारलेली पाढून चाशदत्ताने
तिचा आपली धर्मपलि क्षणून सर्वपै स्वीकार केला. यानंतर वेश्यासळ
चाशदत्त साधु बनला. त्यामुळे त्याला सर्वार्थसिद्धीची प्राप्ति झाली. यजमा—
नाप्रमाणे वसंतसेनेलादेखील मरणानंतर सद्गति मिळाली.

याप्रमाणे एका वेश्यासळाला व त्याच्या वेश्येला जो धर्म अपांगिती
त्याच्या उदारतेचे येथे किती जपी गुणगान केले तरी हे अपेंच होणार
आहे ! या उदाहरणात अशी मौज दिसून येत आहे की, केवळ निसरीम
प्रेमाच्या प्रभावामुळे चाशदत्ताने एका वेश्येला आपल्या विवाहित भीचा
मोठा मान अर्पण करून, त्याने तिला आपल्या घरी ठेऊन घेण्याचे थोर
मनोधैर्य प्रगट केले ! पंतु या प्रकाराचा समाजाने कधी निषेध केला असस्याचे
निदर्शनास आडेले नाही. पण आजकालच्या स्वार्थलंपऱ्या समाजात असाऱ्ये
एकादें उदाहरण घडून घेण्याचाच अवकाश की, ज्याप्रमाणे बुभूषित
गिधाडे प्रेतावर उज्ज्या घालून त्याचे वाभाडे काढितात, तशी गत
त्याची होणार क्षणून मनाशी पक्की खुण गांठ बांधा ! असस्या प्रकारात
आजचा आमचा समाज जराशीसुदां उदारता प्रगट करवयास मनाका

मोठेपणा दाखविण्यात तयार होणार नाही. समाज आपल्यांत फार तर पुस्तांना मिसळून घेईल, परंतु अनाथ अबलेची मात्र आपल्यांतून कायमची उचलवांगडी करील. पक्षपातीपणाचे इतके निर्देशी कृत्य उदार घर्माच्या अनुयायांकऱ्हन आचरले जावे, यासारखे घोरतर पाप दुर्सेरे कोणते असू शकेल?

(१) व्यभिचारी जियांची संततिः— हरिवंश पुराणाच्या एकोण—
तिसाच्या सर्गीत पुढील कथा अत्यंत उदारमतप्रवण असल्याचे आढळून येते.

त्या कथेचे सार असें आहे की, शीलायुध नांवाचा राजा तपस्विनी ऋषिदत्तेच्या झोपडींत गेला व तेथील एकांतांत त्याने तिच्याशी मनसोक व्यभिचार केला. त्यापासून तिला ऐणी नांवाच्या पुत्राची प्राप्ती झाली. प्रसूतिवेळच्या वेदना तिला सहन ने झाल्यासुळे ती तात्काळ मरण पावली. परंतु सम्यक्त्वाच्या प्रभावासुळे तिला नागकुमारचिंदा देह मिळाला. व्यभिचारी शीलायुधराजा दिगंबर मुनीची दीक्षा स्वीकारून मरणोत्तर स्वर्गास गेला.

ऐणी राजपुत्राची मुलगी प्रियंगुसुंदरी हिला वसुदेवाने एकांतात गांठून तिच्याशी दीर्घकाळ कामसुख उपभोगिले. कौमार्यावस्थेत तिच्याशी अनेतिक आचरण केलेले असूनही वसुदेवाने सर्वांसमक्ष तिच्याशी जाहीरपणे रुग्न लाविले.

(१०) मुघर्मां राजाला मांस खाण्याची अत्यंत चटक लागलेली होती. एके दिवार्थी मुनि चित्ररथ यांनी त्याला मांसत्याग करण्याचा उपदेश केला. तो त्याने भक्तिपूर्वक ग्रहण करून इतर तीनशें साधूबरोबर स्वतःही शुनिदीक्षा घेतली.

(११) कुमारिकेची संततिः—

पांहुरजाने कुंतीशी तिच्या कौमार्यावस्थेत संभोग केला, त्यापासून तिळ्य कर्ण नांवाच्या वीररत्नाची प्राप्ती झाली.

‘पाण्डोः कुन्त्यां समुत्पन्नः कर्णः कन्याप्रसंगतः’

यानंतर तिचा पण्डिर्णीयथाशास्त्र विवाह झाला. या विवाहेत्तर तिळा युधिष्ठिर, अर्जुन आणि भीम या पुत्रस्तनांची प्राप्ती झाली. देहावसानानंतर त्या जोडप्याला मोक्षसुखाचा लाभ मिळाला.

[१२] चाण्डाळाचा उद्धारः—

एका चाण्डाळाने जैनधर्माचा उपदेश ऐकिला आणि त्यापासून त्याला विरुद्ध उत्पन्न होऊन त्यानेचे चारी प्रकारच्या आहाराचे सेवन करण्याचे वर्जय केले. पुढे मरणानंतर तो नन्दीश्वर द्वीपांत देव झाला.

निर्वेदी दीनतां त्यक्ता स्यक्षाहारचतुर्विधं

मासेन इवपत्रो मृत्वा भूत्वा नन्दीश्वरोऽमरः

याप्रमाणे एक अत्यंज आपण नीच आहेत ही भावना सोडून देऊन संपूर्ण ब्रती बनला व त्यायोगे तो देव झाला. अशा तज्ज्वलीची पतितोद्धारक उदारता आपणांस कोठे दिसून येईल काय?

[१३] शिकान्याचा सांधू बनला:—

जंगलांतील अनेक जार्तीच्या प्राण्यांच्या मृगायेते रमणान्या एका रांजांने एका हरिणीची शिकार केली व ती घेऊन तो आपल्या राजधानीकडे निघाला. इतक्यांत त्याच्या नजरेस एक मुनि पडले. त्यांनी त्याला उपदेश करितांच शिकार करतेवेळी आपल्या हातांस पडलेले रक्काचे डाग धुवून टाकून त्यानेचा तावडतोब सुनिदीक्षा ग्रहण केली.

[१४] एक भिळ आवक झाला:—

महावीर स्वामी ज्योवर्णी भिळाळ्या जम्मास गेले, तेव्हां त्यांनी एका मुनिवयीपासून आवकार्णी ब्रते धारण केली. तेथून त्यांचा आरम्भ शुद्ध होत होत पर्यायाने त्यांना महावीरांचा देह प्राप्त झाला.

वरील सर्व उदाहरणांवरून जैनधर्माच्या उदारतेचे खरे स्वरूप कळून यावयास विलकूल अडचण पडणार नाही आणि त्यावरून असे कळून

येतें की, या उदारतेचा आजचा जैनसमाज काढीइतकाही उपयोग करून घेत नाही. या औदासिन्यामुळे त्याची दिवसानुदिवस अधोगति होत चालली आहे. हा न्हास थांबवून उन्नतीच्या शिखरावर समाजाला जाऊन भिडप्पास अजूनदेखील अवसर आहे. यासाठी त्याने आपल्या धर्माच्या उदारतेचा पूर्णपैणे अंगिकार करावा आणि जैनधर्माचा, त्याच्या उच्च शिकवणीचा व उदार संस्कृतीचा प्रभाव अखिल जगतावर पाडप्पाच्या उद्योगास लागण्यासाठी त्याने आपली कंबर खरित कसावी.

प्रकरण ५ व्है

शूद्रांचे अधिकार

पुस्तकात आतांपर्यंत उदारतेचे जे अनेक दाखले नमूद करण्यांत आले आहेत, त्यावरून समजून येईल कीं, अत्यंत पाप्यांतला पापी, नीचांतला नीच, आणि अगदी हीन जातीत जन्मलेला चाण्डाळदेखील जैनधर्माच्या आश्रयाने पवित्र होऊं शकतो. आपल्या विशाल पोटांत सर्वांना सांठवून ठेविण्याची जैनधर्म-

जवळ विलक्षण शक्ती आहे. ज्यांत जातीला महत्व न देतां केवळ आचरणाला प्राधान्य दिल्ले जातें, त्यांत ब्राह्मण, क्षत्रिय, वैश्य व शूद्र अश्वा तरहेच्या विषमता-

मूलक वर्गीकरणाला ऊत आलेला कसा दिसूं शकणार ? ब्राह्मणांना जहा प्रकारचे अधिकार आहेत, तसेले शूद्रांनादेखील प्रदान करण्यांत जैनधर्मानें आपला हात मार्गे घेतलेला नाही. शूद्र गणाला जाणारा, जिनमंदिरांत बिनवोक देवदर्शन घेऊ शकतो, तेथील मूर्तीला स्पर्श करू शकतो, इतकेच नव्हे तर आंघकाचीं अगर मुनीचीं वर्ते धारण करण्यास त्याला कसलाही प्रतिक्षेप नसल्याचें आपल्या धर्मीत दिसून येते. खालीं दिलेस्या गोष्ठीवरून हें झाणणे स्पष्ट होत असल्याचें कदून आत्माचिवाय रहणार नाही.

श्रीणिक चरित्रांत, तीन शूद्र जातीच्या मुर्लींचे विस्तृत वर्णन देण्यांत आले असून, त्या स्वतःच्या कोंबड्या पाळीत असल्याचें नमूद झालेले आढळून येते. त्यांचा जन्म अत्यंत हीन कुलांत झाला असल्यामुळे अर्थातूच त्यांचा पेहराव, राहणी व बोलणेचालणे हीं अत्यंत किसळवाणी होतीं. एकदा त्या एका मुनिवर्योच्या दर्शनास गेल्या असतां साधुवर्योच्या कंठांतून स्वरणान्या अमृतेप्रथम उपदेशाने त्या जेत्यन यकू झाल्या आणि त्यांनी स्वार्माना आपल्या उद्धाराचा मार्ग विचारला. त्यांनी त्यांनी लघिविधानाचें ब्रत आचरण्याचा उपदेश केला. त्या ब्रतामध्ये भगवान जिनेन्द्राच्या प्रतिमेची पूजा-प्रक्षालादि किया करणे अत्यन्त आवश्यक होते. मुनि आणि श्रावक यांना दान देणे तसेच इतर अनेक धार्मिक आचार पाळणे जरूर होते. त्यांनी या क्रियांचाही अंतःकरणपूर्वक प्रतिपाल केला.

तिस्रोपी तदन्तं चक्रस्यापनक्रियायुतम् ।

मुनिराजोपदेशेन श्रावकाणां सहायतः ॥

श्रावकब्रतसंयुक्ता वभू उस्ताश्च कन्यकाः ।

क्षमादिव्रतसंकीर्णाः शीलांगपरिभूषिताः ॥

क्रियत्काले गते कन्या आसाद्य जिनमंदिरम् ।

सुपर्या महता चक्रमनोवाकायशुद्धितः ॥

ततः आयुक्षये कन्याः कृत्वा समाधिपञ्चताम् ।

अहंदीजाक्षरं स्मृत्वा गुरुपादं प्रणम्य च ॥

पंचमे दिवि संजाता महादेवा स्फुरत्प्रभाः ।

संछित्वा रमणीलिंगं सानंदवैवनान्विताः ॥

अर्थः—मुनिराजांच्या बोधानुसार त्या मुर्लीनीं आवकांच्या सहाय्याने उद्यापनक्रियेसह लघिविधानब्रत स्वीकारले. तसेच त्यानीं आवकांची शीळ-व्रते व दशधमं हींहि पालन केली. कांहीं वर्षे लोटस्यावर त्या मुर्लीनीं जिनमंदिरांत जाऊन जिनेंद्रभगवानांची पूजा मनवचनकाया शुद्ध ठेऊन मोळ्या निष्ठेने केली. आयुष्य संपद्याचे समर्थी त्या मुर्लीनीं समाधिमरण आचरून पंचपरमेष्ठींच्या नांवाचे समरण करून मुनिराजांची पावळे वंदन केली. देहावसानानंतर त्यांच्या खोपर्यायाचा छेद होऊन पांचव्या स्वर्गीत त्या देव ज्ञात्या.

वरील कथेवरून जैनधर्माच्या उदाहरेतेचे स्वरूप अधिक स्पष्टपणे नजरेस येत नाहीं काय ? परंतु आमच्या समाजांतले आमचे दुराग्रही लोंक आपेस्याच माता-भगिनींनीं-खियांनीं मंदिरांत जाऊन पूजाविधी करणे अत्यन्त अपवित्र गोष्ट मानितात. त्याना शुद्ध मुर्लीचे प्रतिमापूजन करै खपेलै ॥ शूद्रांच्या मुर्लीनीं समाधिमरण साधणे, तसेच पंचनमोक्षार मंत्राचा जप जपणे हत्यादि धार्मिक वृत्त्यें आचरण्यास मोकळीक देण्यांत जैनधर्माच्या उदाहरेतचा झेंडा उच्चस्थानी विराजमान करण्याचे कार्यात सहाय्य करण्याचे भ्रेय आजच्या जैनाना लाभणार नाहीं काय ?

वरील उदाहरणाखेरीज जिनपूजेचे अलोट महात्म्य दर्शविणारी आराधना-कथा-केशांतील एक गवळ्याची-श्रवणीय कथा आहे. ती योङक्यांव अशी—

धनदत्त नांवाचा एक गवळी आपल्या गुरांना रानांत चारीत असतां त्याची नजर जवळच असलेल्या तलावांतील एका सुन्दर कमळावर गेली. तें पूल आपल्यावरोबर घेऊन तो जिनमंदिरांत गेला. तेयें सर्वांतील शेष मूर्तीला तें पूल वाहिले जावे, अशी इच्छा त्यानें सुगुप्त मुनीजवळ प्रगट केली. जिनदेवास्वरीज तें पूल अर्पण करण्यास इतर कोणतीही मूर्ती योग्य नसल्याचें त्यांनी त्याच्या मनाची पूर्ण खातरी पटवून दिली. आपल्या मेनांचे समाधान ज्ञाल्यावर त्यानें तें पूल तेथल्या राजासमक्ष भोव्या भक्ति-पूर्वक अंतःकरणाने जिनेद्रांच्या चरणावर अर्पण केले.

तंदा गोपालकः सोऽपि स्थितवा श्रीभजिनाप्रतः ।

भो सर्वोक्तुष्ट ते पद्म गृहणेदर्मिति स्फुटम् ॥

उक्त्वा जिनेद्रपादावजो परिक्षिप्त्वा सुपंकजम् ।

गतो मुग्धजनानां च भवेत्सत्कर्म शर्मदम् ॥

वरील उतान्यावरून शूद्रांनदेखील पूर्वकाळीं पूजाविधि करण्याच, आधिकार असल्याचें स्पष्ट ध्वनित होत नाही काय? असल्या आणखीही पुष्कळ कथा आमच्या शाळांत अवलोकनात येतात. त्या कथांतदेखील वरच्या वर्णाना जे अधिकार दिले होते, ते उपभोगण्यास शूद्रांना धर्मांची विलकूल मनाई नसल्याचें उघडउघड दिसून येत आहे.

चंपानगरांत सोमदत्त नांवाचा माळी दररोज जिनेद्र भगवानाची अद्भा-पूर्वक पूजा करीत असे. तो एका मुनिवर्याजवळून नमोकार मंत्र शिकला. मरण-काळी त्यानें त्या मंत्राचा उच्चार केला, त्यामुळे मेल्यावर तो स्वर्गास गेला.

आपल्यावर निस्सिम प्रेम करणाऱ्या धनकीर्ति नांवाच्या शोठानें संसाराचा त्याग केला, तेव्हां त्याच्या अनंगसेना नांवाच्या वेदयेनेदेखील आर्यिकेची दिक्षा घेतलो व मरणानंतर तो स्वर्गलोकीं गेलो.

कलाळ जातीच्या प्रियंगुलतनें सम्यकसत्त्वाचे पालन दृढतेने केले. त्यामुळे तिला एका पासंडी साधूच्या ढोंगीपणाचा धुव्वा उडावितां येऊन जिनधर्माची दीक्षा देतां आली.

काणा नांवाची एका धीवराची मुलगी क्षुणिका बनल्याची कथा मार्गे एकदां आपल्या वाचनांत येऊन गेलेली आहेच.

देविल कुमारानें दिगंबर मुनींच्या निवासस्थानासाठीं एक भव्य धर्मशाळा बांधवून दिली. त्यांत तो निरनिराक्षया अनेक मुनींना ठेवून घेत असे. त्याच्या त्या पुण्यदायक आचरणामुळे मरण पावल्यानंतर त्यांला स्वर्गलोकाची प्राप्ति झाली व तेथें तो देव झाला.

चामेक नांवाच्या एका वेश्येचे जैनधर्मवर अत्यंत गाढ प्रेम बसलेले होते. तिने आपल्या इष्टेतीपैकीं बराचसा मोठा भाग जिनमंदिरे बांधविष्यांत सर्व केला. त्यांत शूद्र जातींचे बरेच मुनि निवास करीत असत.

मानकब्बें नांवाची तेल्याची खी जैनधर्मवर अत्यंत अनुरक्त झाली होती. प्रसिद्ध आर्थिका श्रीमति हिंची ती पट्टशिष्या क्षणून ओळखली जात असे. तिने स्वतःला दररोज नियमितपणे देवदर्शन घडावें यासाठीं एक भव्य जिनमंदिर बांधविले होते.

वरील सर्व उदाहरणावरून दिसून येईल कीं, धार्मिक कृत्यांत शूद्रांना नादेखील समानतेचे अधिकार आपल्या धर्मग्रंथांत दिले, असल्याचे आढळून घेत आहे. संभूति नांवाच्या चांडाळ मुलाला वैदिक धर्माच्या लोकांनी वहिकृत केले तेव्हां त्याला अत्यंत वाईट वाढून त्या दुःखाच्या आवेशांत तो आत्महत्या करण्यास प्रवृत्त झाला. त्या दारण निगशेच्या परिस्थितीतून वर येण्यास जैनधर्माची उदारताच त्याला सहाय्यमूळ झाली! तशीच स्थिति हरिकेशी नांवाच्या एका यृहस्थाची होती. त्याला वैदिक धर्माच्या लोकांनी आपल्यांदून बाहेर घालवून दिलें होते. तेव्हां त्याने जैनधर्माचा

આખય કેલા. ત્યાબરોબર એક અસામાન્ય મહાત્મા દ્વારા ઘેર્યાંચે મોટે માસ્ય ત્યાલા લાભલે.

વૈદિક ધર્માંચા લોકાંની ગાંજુન સોડિલેસ્થાંના જૈનધર્માને પ્રેમલ્લષ્ણાને કૃતદૂષન ત્યાંના પાવિન્યાંચ લાભ ઘડવુન દિલા. એવદેંચ નવે તર, ત્યાંના ઉચ્ચ પદાવર અધિષ્ઠિત કેલે. જાતીન્યા પોકળ અંહકારાપાસુન ત્યાંચી મુક્તતા કેલી. અલંત ઉદાર દૃષ્ટીચા દ્વારા એકેકાળીં નાણવલેલ્યા આમચ્યા ઘર્માંચીસૂંચે જાતિમદાને ધૂદ બનલેલ્યા આજચ્યા સ્વાર્થી વ વિવેકશૂન્ય લોકાંચા હર્તાં પડતાંચ ત્યાખ્ય અલંત દીનાવસ્થા પ્રાતઃ શાશ્વતસ ત્યાંત નવળ કરલે ! આપણ મોટા શરમેચી ગોષ્ઠ હી કીં, આમચ્યા શાસ્ત્રાંતિલ કયેવર, દિદ્ધાન્તાવર આપણ ધર્માંચા વિમલ અંતરંગાવર પ્રતિદિવશી દષ્ટિ ફિલ્વૂનહી આણ્ણી અદ્યાપ કોરડે પાણ તે કોરડે પાણાંચ રાહેલોં આહેંત ! અદ્ય પ્રકારચા ભાડોચી સ્વાચ્છાયાપાસુન સમાજાંચે કાડીદત્તકે દેર્ખાંત કસ્યાણ હોઇલ કાય ? જેથે ઉદારતેલા થોડાસાદેર્ખાંત વાવ મિળું શકત નાઈ, તેથે અસલ્યા દાંભિકતેચા સામાન્ય જનાંના કાય ફાયદા હોળાર આહે ?

જૈનાચાર્યાંની શુદ્ધ લોકાંચા શુદ્ધીકરણાસાર્થી મુખ્ય તીન ગોઢીવર જોર દિલેલા આહે. પહીલી હી કીં, કોણત્યાહી શુદ્ધાને માંસમદિરેચ્યા ઐવનાપાસુન સદૈવ અલિસ યાહીલે પાહિજે. દુસરી વૈઠકીન્યા જાગા વ સર્વ પ્રકારચી વચ્ચે સ્વચ્છ વ શુદ્ધ ટેવિલી પાહિજેત. દરરોજ સ્નાન કરુન પ્રયોગ ક્ષમ્યકીને અસ્પષ્ટે અંગ નિર્મળ રાખિલે પાહિજે. હી શૈવટચી ત્યાંચી અટ હોય. યાસંબંધી સોમાચાર્યાંની આપસ્થા “નીતિવાક્યામૃત” નાવાચ્યા એકા સર્વમાન્ય પુસ્તકાંત વિશેષ રીતીને વિવરણ કેલે આહે.

“ આચારનવદ્યતંશુચિષ્પસ્કારઃ શરીરશુદ્ધિશ્ચ કરોતિ

શુદ્ધાનપિ દેવદ્વિજાતિતપરિવિપરિકબસુ યોગ્યાન् ”॥

આ તીન પ્રકારે કોણત્યાહી મનુષ્યાને શુદ્ધતા ટેવિલ્યાસ શુદ્ધદેસીક

साधु बनण्याच्या लायकीस पोंहोचूं शकतो. प. आशाघरजीनी लिहिले आहे की,

“ जात्या हीऽनोपि कालादिलब्धैह्यात्मास्ति धर्मभाक् ” ।

एकादा मनुष्य जन्माने हीन अगर नीच असला तरी जैनधर्माचा अधिकारी होण्यास त्याला काळाच्या अनुकूलेतची वाढ पहात वसावे लागते. पूर्णवर आचार्य समन्त भद्राचार्य यांच्या कर्थेतील तिद्वान्तानुसार सम्यद्दृष्टीचा चाण्डाळदेखील देवाच्या कोटीस पोंहोचूं शकतो आणि गणघरादि प्रभूतिकङ्गन तो पूजण्यास योग्य ठरतो.

सम्प्रदर्शनसम्पन्नमपि मातंगदेहजम् ।

देवा देवं विदुर्भस्मगूढागारान्तरैजसम् ॥

शूद्र लोकांची गोष्ट तर एका बाजूलाच राहो, परंतु जैनद्याज्ञांत म्लेच्छांनादेखील मुनि होण्याची परवानगी देण्यांत आलेली आहे. लविषसारा-मध्ये म्लेच्छांनादेखील मुनि होतां येते असे स्पष्ट प्रतिपादले आहे. या मुहुर्याचे विवरण करणारी संस्कृत टीका उपरोक्त ग्रंथांत पुढीलप्रमाणे दिसून येतें.

“ म्लेच्छभूमिजमनुध्याणां सकलसंयमग्रहणं कथं भवतीति नाशीकितव्यं । दिग्विजयकाले चक्रवर्तीना सह आर्थखण्डमागतानां म्लेच्छराजानां चक्रवर्त्या-दिभिः सह जातवैवाहिक संबंधानां संयमग्रतिपत्तेवर्दिवोवात् । अथवा चक्रवर्त्यादि परिणीतानां गर्भेषूत्पन्नस्य मातृपक्षापेक्षया म्लेच्छब्यपदेशभाजः संयमसंभवात् । तथा जातीयकानां दीक्षार्हत्वे प्रतिपेधाभावात् ।

अर्थः—कांही लोक अशी शंका काढितात की, म्लेच्छभूमीत जमलेस्या मनुष्यांना मुनि कर्से होतां येते? त्यांची ही शंका सर्वस्वीं अस्थानीं आहे. ती कशी तै पहा. दिग्विजय संपादण्यासाठी चक्रवर्तीवरोबर आर्थखडांत आलेल्या म्लेच्छ राजांना संयमाची प्राति करून घेण्यांत कसलाही अडथळा होत नसे. म्लेच्छखण्डांतून येऊनदेखील चक्रवर्तीर्दी उंबड होऊन ते मुनि होऊं शकले. दुसरी गोष्ट अशी की चक्रवर्ती-

बरेवर मळेच्छांच्या मुलींचीं लम्बे होत असत. त्या मुलींच्या पोटीं जन्मास. येणाऱ्या शेकडों संतानांची मळेच्छांतच गणना होत असे. परंतु त्यांना साधु बनण्यास कोणाकडून कसर्ट्याही प्रकारंचा अडथळा होत नसे.

सिद्धान्तराज श्रीजयधवल नामक ग्रंथांत याबाबत पुढीलप्रमाणे स्पष्ट खुलासा असल्याचे दिसून येते.

“ जह एवं कुदो तत्थ संजमगगणसंभवोत्तिणा संकणिजं । दिसा-
विजयपथहचकवाहिंदंधावरेण सहमिभमखण्डमागवणं मिलेच्छएयाणं
तत्थ चक्रवर्दि आदिहिं सह जादेववाहिसंबंधाणं संजमपडिवत्तीए
विरोहाभावादो । अहवा तत्त्वकन्यकानाम् चक्रवर्त्यादि । परिणीतानांगभेषू-
तज्ञा भातृपक्षापेक्षया स्वयमकर्मभूमिजा इतीहविवितताः ततो न किंचिदि-
प्रतिशिदं । तयाजातीयकानां दीक्षाहृत्वे प्रतिपेचाभावादिति ॥”

ही दीका दोन बाबींचा स्पष्ट खुलासा करते. पहिली अशी की, मळेच्छांना मुनिदीक्षा घेतां येते. दुसरी ही कीं, मळेच्छ मुलीशीं लम्बे लावण्यांत धर्माचे काढीहतकेही नुकसान नाहीं व होणार नाहीं. मळेच्छ मुलींच्या संबंधा-पासून शाळेश्या संतानांना स्वजातीय विवाहजित मुलांसारखे धार्मिक क्षेत्रांतील सर्व संस्कार पाळण्यास पूर्ण सत्ता आहे.

जैनांचे कविकुलगुरु जिनसेनाचार्य यांच्या टीकेमध्ये वर्तनानें पवित्र असलेल्या शूद्रालादेखील जिनदीक्षा स्वीकारण्यास कसलाही प्रत्यवाय नसल्याचे स्पष्ट नमूद केलेले आहे.

“ एवं गुणविशिष्ट पुरुषो जिनदीक्षाग्रहणे योग्यो भवति । यथायोग्यं सङ्कृदायापि ॥

जैनांच्या उदारतेच्या कीर्तींची अखंड नीवत वाजविणेरे ब्रह्मील तर्फैचे अनेक दाखले शाळांत नमूद झाले असल्याचे दिसून येतांत. प्रत्येक इयक्षीला तिक्ष्या दरेक अवस्थेत धर्मपरिपालन करण्याची पूर्ण मुभा आहे. इतिविश्व पुराणाच्या सम्बोधाव्या सर्गांतील चौदा ते बाबीस न्योकांच्या वाचनां-

वरून वाचकांना समजून येईल कीं, अस्वृश्यांसारख्या हीन जातीनोदेखील जैनमंदिरांत जाऊन धार्मिक द्विष्टी आचरणाचे अधिकार देण्यांत आलेले होते. ती कथा अशी आहे कीं, 'वसुदेव राजा आपल्या प्रिय पत्नीसह सिद्धकूट चैत्याल योंची वंदना करण्यास गेले होते. तेथील चित्रविचित्र पोशाखांतला अफाट जनसमूह पाहून त्या समूहांत कोणकोणत्या जातीचे लोक जमलेले आहेत हे जाणण्याची उत्सुकता वसुदेवाच्या कुमाराने आपल्या आईजवळ-राणी मदनवेगेजवळ--प्रगट केली. तेव्हां तिनें उत्तर केले कीं “निळ्या भेदाच्या वर्णांसारखी ज्यांने आपल्या गळ्यांत निळ्या फुलांची माळ धारण केली आहे, तो मातंग जातीचा विद्याधर होय. प्रेतांच्या अंगावरच्या हाडांची माळ धारण करून कपाळाला राख फासून जो बसला आहे तो ढोव जातीचा विद्याधर होय. वैदूर्यं मण्यांच्या दैदीप्यमान कांतीला लाजविणाऱ्या अस्मानी रंगाची वस्त्रे परिधान करून जो पांडुरक्या संभाजवळ वसलेला आहे तो पाण्डुक जातीचा विद्याधर आहे. काळ्या रंगाच्या हरिणांची कातडी आंगावर लपेटून जो कालस्तंभाच्या आश्रयास उमा आहे तो काळश्वपा नामक जातीचा विद्याधर होय.”

या वर्णनावरून काय सिद्ध होते ? प्रेतांच्या मुंडक्यांची किंवा त्यांच्या हाडांचीं भूषणे धालून लोक चैत्यालयाच्या पायन्यादर्दीनार्थ बिनादिकृत चढत नव्हते कायां परंतु अत्यंत दुर्देवाची गोष्ट कीं, या उदारतेचा लवलेश्वाही आपल्या धर्मांच्या पदराच्या गाठीत शिळ्क उरु न देण्याची प्रशंसनीय (!) दक्षता आजचे जैन घेत आहेत ! या चार युगांत या उदारतेचा समाजाच्या हातून अल्पथा प्रमाणांत विनियोग होईल तर जैनधर्म हा अखिल जगताचा विश्वधर्म बनून त्याच्या विमल कीर्तींचा यशोंदुंभी या भूतलावर गाजप्यास विलकूल विलंब लागणार नाही, हे विवार सत्य समजावें !

प्रकरण ३४

खियांचे हक्क

नधरमाची अरथंत उदारता जर कोठे प्रगट झाली असेल तर ती पुरुषप्रमाणे खियांनाही धार्मिक क्षेत्रांत सारखे हक्क देण्यांत होय. पुरुषाला जसा पूजाप्रक्षालादि विधी करण्याचा अधिकार आहे तसाच तो खियांनाही ठेवण्यांत आलेला आहे. कठिणतर ब्रतांचे परिपाळन पुरुषजात जशी करू शकते, तसेच खियांनाही ती आचरणे अवघड नाही. त्यांच्यांत उच्च कोटीच्या कांहीं श्राविका झाल्या असल्यांचे प्रसिद्ध आहे. पुरुषांना पठन करून जरें मोठमोठे ग्रंथ संपादन करितु येतात तद्दृत खियाही ते सहज अवनत करू शकतात. पुरुषांना मुनि होतां येते, तरेंच बायकांनाही आर्जिका बनून पंचमहाब्रतांचे धारक होतां येते.

धार्मिक क्षेत्रांतील हक्कप्रमाणेच सामाजिक प्रांतांतील समान अधिकारही खियांना या धर्माने दिलें आहेत. हिंदूप्रमाच्या सहवासाने अली-कडचा जनसमाज दिमूळ जाऊन आपल्या कर्तव्यांना आणि धार्मिक आचार-विचारांना सर्वस्वीं विसरला आहे. हिंदूच्या कायद्यान्वयें एकाद्याच्या इस्टेटीची मालकी मुर्यूनंतर त्याच्या मुलाला यावी असें ठरविण्यांत आले आहे. याचा अर्थ काय? मुलाप्रमाणे मुळीचे ओळऱे तिची आई वागवीत

नाहीं काय ? मुलीच्या पोषणाचें तेवढे आईला श्रम पडतात आणि मुलांच्या संगोपनास ते होत नाहींत अशी कांत्यांची समजूत आहे ? मुलासारख्या मुलीच्यादेखली जिनगीवर सारख्या वैमसाहक कां नसावा ? यावावत जैनघर्मानें पूर्ण उद्धारता दाखविली आहे.

‘ पुण्यश्च संविभागार्हः समं पुत्रैः समांशकैः ॥ १

अर्थः—पुत्राप्रमाणे कन्येलाही इस्टेटीचा सारख्या वांटा दिला पाहिजे.

याप्रमाणे जैनांच्या कायदेशास्त्राप्रमाणे ख्रिया, विधवा बायका व मुली पुरुषाप्रमाणे जिनगीला सारख्या वांटेकरी आहेत. ज्याला या कायद्याची सत्यता पहावयाची असेल, त्यांने विद्यावारीधि जैनदर्शन दिवाकर बॅरिस्टर पं. चंपतरायजी जैन यांनी संपादन केलेल्या जैन लॉ—नांवाच्या पुस्तकांत ती अवश्य अवलोकार्या.

जैनांच्या पौराणिक कथांतून ख्रियांचा यथोचित गौरव करण्यांत आलेला असल्याचे शैकळे दाखले दृष्टेतत्त्वास पडतात. ज्या काळीं मूढ जनता ख्रियांना पायांतल्या पादत्राणाहतकीही किंमत द्यावयास तयार नव्हती, अशावेळीं जैन राजांनी आपल्या अर्धांगांना बोरोबरीच्या नात्यानें वागविष्णाचे मनोधैर्य प्रकट केले आहे. भगवान महावीराची माता आपल्याला पडलेल्या अद्भूत स्वप्नांचो फलश्रुति समजावून घेण्यासाठीं सिद्धार्थ राजाकडे दरबारांत गेली असतां महाराजांनी तिला आपले अर्थे आसन मोळ्या आदरपूर्वक बसावयास दिले. नंतर तिनें विचारलेल्या स्वप्नांची त्यांनी फेले सांगितलीं.

‘ संप्राप्ताद्यासना स्वप्नान् यथाक्रमसुदाहरत् ॥ २

अशा तदेचीं पुष्कलवर्णी उदाहरणे आपल्या शास्त्रांत आढळून येतात. वेदादि ग्रंथांत ख्रियांना धर्मग्रंथांचे अध्ययनास पूर्ण मनाई केलेली आहे. हे ग्रंथ “ ख्रियाद्यैनाधीयाताम् ” असें चक्र प्रतिपादन करितात; तर जैनशास्त्रे ख्रियांनी अकरा अंगे खुशाल धारण करावींत झाणून ठासून लिहित आहेत !

द्वादशांगधर्ये जातः क्षिप्रं मेधेश्वरो गणी ।

एकादशांग भूजाताऽर्थिकापि सुलोचना ॥

अर्थः—द्वादशांचे परिपालन करणाऱ्या जयकुमार राजा गणधर शाळा, अकारा अंगे धारण करणारी राणी आजिंका बनली.

थेंप्रमाणे पूर्वकालांत सिद्धान्त ग्रन्थांच्या अध्ययनावरैवर जिन-देवाच्या प्रतिमेचे पूजनही ख्रिया मोळ्या भक्तिभावाने करीत होत्या. अजना-सुंदरी वनांतील ज्या पर्णकुटिकेत रहात होती, तिजमध्ये जिनप्रतिमा स्थापन करून आपली दासी वसंतमाला हिच्यासह ती दररोज पूजा करीत असे. मदन-बेगेने वसुदेवाच्या समागमे चित्रकूट मंदिरांत तीर्थिकरांच्या मूर्तींची प्रतिमा स्थापन केली असल्याचा दाखला आढळून येतो. मैनासुंदरी तर प्रतिदिन पूजा करून त्यांचे गंधोदक आपला पति श्रीपाल याला दिव्याविना तिळा चैन पडत नसे. अशा प्रकारचे अनेक दृष्टांत आपल्या अवलोकनांत येतात.

मोठी अभिमानात्पद गोष्ट अशी कीं, आजही आमच्या समाजांतील ख्रिया पूजाप्रक्षालादि कार्य मोळ्या उत्साहाने करीत असल्याचे निदर्शनास येत आहे. परंतु अतिशय दुःखाची गोष्ट अशी कीं, आमच्या मातामगिनींनी चालीवलेले पूजेचे पवित्र कार्य दुराग्रही लोकांच्या डोळ्यांत सारखे खुपूं झागलेले अहे. ते त्यांची ही कृति निन्द्य अतएव निषेधार्ह समजतात. असल्या लोकांच्या विवेकशून्यतेची कींव करावीसी वाटते ! कारण जो धर्म ख्रियांना आजिंका होण्यास परवानगी देतो, तो त्यांच्या पूजादि पवित्र सत्कार्यात आडवा येत असल्याचे ऐकून कोणाही विचारी माणसाला अंचबा वाटल्याशिवाय कसे राहील ? कर्मवंधनामुळे पूजाप्रक्षालादि विधीला सुरुवात होते. त्यांच्या प्रभावामुळे मनुष्याला या लोकीं अगर स्वर्गलोकीं फेण्या घालाव्या लागतात, संवर किंवा निर्जराधारण केल्यास क्रमाक्रमाने खी आजिंका बनून तिळा मोक्षपदाचा लाभ घडतो. आतां यांत विचार कर-

प्यासारखी गोष्ट अशी आहे कीं, संवर निर्जरादि मोक्षाला पौचविणारी त्रैं आचरप्याचा खियांना जेथें अधिकार आहे, तेथें प्रक्षालादि विधी आचरण्याचा त्यांना अधिकार नसव्याची विचारसरणी कशी संभवनीय ठरू शकेल ?

खरे सांगवायाचे झाणजे जैनधर्माची दृष्टि उदारतेची आहे. त्याला खी, पुरुष, ब्राह्मण किंवा अब्राह्मण अशा तन्हेचे कोणतेही पक्षपात माहित नाहीत. परंतु आमच्या या निःपक्षपाती धर्मातीली पुष्कळसे पक्षपाती ग्रंथकार निपजले आहेत. या दुरस्थ्यांनी आपल्या लिखाणानें जैनधर्माच्या विमल यथाला कायमचा काळिमा फांसून ठेविले आहे.

हा खेदजनक प्रकार अवलोकून पंडीतवर्य टोडरमल यांनी आपल्या एका ग्रंथांत पुढे दिलेले उद्भार काढिले आहेत.

“ बहुरि कैर्ह पापी पुरुषां अपना कलित कथन किया है । अर तिनकौं जिन वचन ठहरावे हैं । तिनकौं जैनमतं का शाळ जानि प्रमाण न करना । तहां भी प्रमाणादिकैं परीक्षा करि विशद् अर्थ को मिळ्या जानना ॥

ज्या ग्रंथांत धर्माच्या उदारतेविशद् लिहिण्यांत आले असेल त्यांना जैनांचे ग्रंथ समजाणे निखालत चूक होय. कारण या धर्मबुद्ध्या लोकांची दृष्टि अन्य धर्माच्या संस्कृतीनें इतकी दूषित झालेली आहे कीं, तिचे आपल्या धर्मातील उदारतेकडे सर्वस्वीं दुर्लक्ष झाले आहे. ज्या शाळाधारे शूद्र जातीच्या मुली जिनाची पूजा करू शकतात तेंच खियांना पूजेच्या विधीस अनाधिकारी असव्याचे करै ठरवील ? हा निव्वळ दोंगीपणाचा तमाशा नव्हे काय ! पूर्वी खिया पूजाप्रक्षादि एवढीच काऱ्ये करून यांवत नसत, तर वेळोवेळी मुनिजनांना आहशरदानही अर्पण करीत असत.

श्रीजिनेन्द्रपदांभेजसपर्यायां सुमानसा ।

शृंचीव सा तदा जाता जैनधर्मपरायणा ॥

ज्ञानधनाय कांताय शुद्धचारित्रधारिणे ।

मुनीन्द्राय शुभाहारं ददौ पापविनाशनम् ॥

अर्थ—स्थंडिला नांवाची ब्राह्मणी जिनभगवानाच्या पुर्जेत आपले चित्त रमबून इंद्रायणीसारखी जैनधर्मामध्ये प्रविण झाली. त्यावेळी त्या ब्राह्मणीने समयांशानी व चरित्रिसंपन्न मुर्नीना पापाविमोचनार्थ शुद्ध आहार अर्पण केला.

याप्रमाणे धार्मिक क्षेत्रांतील ख्रियांच्या स्वतंत्र वागणुकीचे पुष्कळ दृष्ट्यांत पैद्यावयास मिळतात.

उत्तर हिंदुस्थानांतील हिंदी भाषेतील प्रसिद्ध संत कवि तुलसीदासजी आपल्या एक कवनांत हाणतात कीं,

दोर गवार शूद्र अंरु नारी ।

ये सब ताडन के अधिकारी ॥

जैनधर्मांने ख्रियांशी समानतेची वागणुक ठेवून त्यांचा सन्मानपूर्वक गौरव करण्याविषयीं यांत उपदेश केलेला आहे. वेद त्यांना अध्ययनापासून दूर करीत आहे. परंतु जैनांचे आद्य तीर्थकर आदिनाथ यांनी स्वतः आपल्या ब्राह्मी व सुंदरी नांवाच्या मुर्लीना शिक्षण देऊन त्यांचाच नव्हेतर, संवंथ ऋजीजातीचा त्यांनीं मोठा गौरव केलेला आहे. आपल्या लेकीसुनाना सुशिक्षित करण्यासंबंधीचा अत्यंत जिव्हाळाचा उपदेश पुढे सादर करण्यात वेत आहे.

इदं वपुर्वयश्चेदभिर्द शीलमनीहशं ।

विद्यया चेद्विभूयेत सफलं जन्म वासिदं ॥

विद्यवान् पुरुषो लोके सम्मति याति कोविदैः ।

नारी च तद्वती धते ख्रीस्टेश्चरित्रम् पदं ॥

तद्विद्या ग्रहणे यत्नं पुनिके कुरुते युवां ।

तत्संग्रहणकालोऽयं युवयोर्वर्ततेऽधुना ॥

अर्थ—मुलांनो व मुलींनो, तुमचे अनुपम शील जर विद्येनै विभूषित केले जाईल, तर तुझां दोधांच्याही जन्माचें साफल्य झाले झाणून समजा. विद्यासंपन्न पुरुषाला विद्वानांकडून मानमान्यता मिळते. एकाद्या खोनें शान सम्पादन करून ती विदुशी बनेल तर ती संबन्ध ख्रियांत श्रेष्ठ गणली जाईल. तरी शिक्षणाचा हा महिमा ओळखून मुलींनो, विद्या शिकण्याचें कामी करून प्रयत्न करा. तुझां उमयतांचे शान मिळविण्याचे हेच दिवस आहेत.

याप्रमाणे श्री—शिक्षणावर निरसीम श्रद्धा ठेवणारे भगवान् आदिनाथ तीर्थीकर यांनी पढिल्याने आपल्या मुलींना शिकविण्यास आरंभ केला. यांचे— संबंधींचे विद्वेष वर्णन आमच्या चाणाकां यापूर्वीच महापुराणांतून वाचले असेहीच. त्यावरून कढून येईल कीं, युगप्रवर्तक भगवान् आदिनाथ महाराज हे ख्रीश्वरांचे मूळ पुरस्कर्ते होते. ख्रियांच्या उद्धाराची त्यांना मनापासून आस्था लागून राहिलेली होती. तसेच ख्रियांना पुरुषाप्रमाणे समाजांत समान दर्जा प्राप्त व्हावा या विचाराच्या प्रणेत्यांचे ते सुकृठमणि होते.

परंतु खेदजनक प्रकार असा दिसून येतो कीं, या सुधारकाग्रणी भगवानांचे आजचे चेले स्वार्थी व प्रगतिविरोधक बनून ख्रियांना विद्या शिकण्यास किंवा पूजाप्रक्षेत्रादि धार्मिक विधि करण्यास अनाधिकारी उपवि-
ज्ञानाच्या उद्योगांत चूर झाले असव्याचे दिसून येत आहे. हिंदुस्थानांतला ख्रीसमाज अडाणी राहिल्यामुळे या देशाचे अपरिमित नुकसान झालेले आहे, याचे येथे निराळे वर्णन करावयास नको. ख्रियांना अडाणी ठेवून पुरुषवर्गाने त्यांच्यादी पश्चसमान वर्तणूक चालविलेली असून, आपल्या मनला बेईल तशी आपल्या पुस्तकांत ख्रियांची ते मनसोक्त निंदा करीत आहेत. नारीनिंदा करणाऱ्या एका विद्वान् गृहस्थाने आपल्या ग्रंथांत ख्रियासंबन्धी खालीलप्रमाणे अकलेचे तरों तोडिले आहेत:—

आपदासंकरे नारी नारी मरकवंसिती ।
विनाशकामध्ये नारी नारी प्रत्यक्षवंसिती ॥

देव, पक्षपात औणि नीचता यानी क्षयङ्ग महाद्यशमें कही कल्पना किसन सेडिकी आहे । स्वार्थी हथीची पुरुषमंडळी जारी उत्तिष्ठेते अब लिहू शक्तिक तसे प्राप्त जर लिहायाना लिहायेवाचता क्षेत्रे तर या शक्ति रवित्या योंते शंका नाही. यांनी वरच्या श्वेतकाला उल्ट उल्ट स्वर्णजलप्रभावी दिले असते.

पुरुषे लिहादी खानीः पुमान् नरकपद्धतिः ।
पुरुषः पापानां मूळं पुमान् प्रत्यक्ष वाक्षसः ॥

काही काही लेखकव्यहाहरानी तर विचाराचा आवापिला न राखता छीजातीला कोठे विषवेल, तर काही ठिकाणी जहरी नागीण-विकारी कव्यात तर काही ठिकाणी दुरुणांची खाण असा अहेर केलेला आहे । जेवा तदृचे पक्षपातीपणाचे विचार लिहून व प्रारेद्द करून यांनी आपली छानिन्दूची हीसे पुस्तून घेतलेली आहे. असत्या लेखाला तमाऱ्या उल्लऱ्या देण्याचा सुन्दरसा प्रयत्न एका आधुनिक प्रसिद्ध हिंदी कवीने खाली दिलेल्या कवितेत केला असत्याचे आढळून येहेल.

वीर, बुद्ध, अरु राम कृष्ण से असुप्तम शानी ।
तिलक, गोखले, गोदी से अद्भुत गुण शानी ॥
पुरुष जाति है गर्व कर रही जिन के ऊपर ।
नार जाति थी प्रथम विकिका उमकी भूपर ॥
पकड़ पकड़ उंडली हमने चलां दिलाया ।
मधुर बोलना और प्रेम करना दिलाया ॥
रोजपूतिनी वेष धार मरना दिलाया ।
ध्यास हमासी हुई स्वर्गी अहं भू पर माया ॥
पुरुष वर्ग खेला गोदी मे खतत हमारी ।

भले बना हो सम्प्रति हम पर अस्याचारी ॥
 किन्तु यही संतोष हटी नहीं हम निज प्रण से ।
 पुरुष जाखि क्या उक्षण होः सकेणी इस शृण से ॥

भगवान महावीर स्वामी आपल्या उपदेशांत जिज्ञाना अस्यन्त उच्च प्रताचें स्थान देत असत, त्यांनी अनेक जिज्ञासांचा उद्घार केला. चंदना नांवाच्या एका पतिक्तेला एका विद्याधारानें पळवून नेले होते. त्याचें हातून तिची मुटका होते न होते तोक ती एका भिन्हाळेच्या तावडींत सांपढली. त्याच्या पकडींतून मुटका करून घेऊन ती स्वस्थानी परत आली. तेव्हां आस कलांन तिकाळाकडे शक्तिं मुद्रेने दृष्टिपाती करीत असल्याचे जिज्ञासा फ्रक्टिशीर असले. एका ठिकाणच्या कमारभांत दर तिळा इतक्के भयेकर जांमाळन देणाऱ्या लाखला की, तिजवर एका सामान्य प्रतीच्या खोरेवळा-चालाक उमे लोहाच्यांचा दारण प्रसंग कोसळवणा. तिच्याकडे प्रयोग जीण असल्यांचे लोहाच्या भावनेने पहाळ होता, अशा सा कृष्णाजनक परिवर्तीति तिळा च्या महारात्माने खालिक आखार दिला. त्या भगवान् महावीरांची थोरवी किती द्याणून सांगवी! त्यांनी त्या तिरस्कृतेच्या हातचें अन्नप्रहणं करून गिला आपल्या संश्यांत सर्वश्रेष्ठ आर्जिका बनोवेले. यांतके तास्यर्ये एवढेच की, जैनधर्म पुरुषांना जसा उच्च लेखतो तसा तो जिज्ञानाही श्रिठ समजातो. मात्र ओजच्या जैनसमाजांची वागणूक सर्वस्वी या विचारसरणीच्या विरुद्ध असेल्याचे आपणा सर्वांच्या नजरेस येत आहे हे ओमचे अस्यां दुर्भाग्य होय.

प्रकरण ११ के

वैवाहिक उदारता

वीत प्रशंसनीय आणि भरीव उदारता जैनधर्मानें विवाहात्या बाबतीत प्रगट केलेली आहे. वर्णाचा, कुलाचा अगर गोचाराचा विचार न करितां गुणवान वराळा वयस्कर मुलीने खुशाल चरावे, अशी त्याची आज्ञा आहे. हरिवंशः पुण्यात्या वाचकांना अवगत असेह कीं, पूर्वी विजातीयाशीं जैनाचे सर्वस लग्न्यवहार हेत असत. असवर्णं लग्नात्या आढ तो केव्हांही येत नसे, इतकेच नव्हे तर, सगोचांतही शेकडों विवाह त्याचेकडून लावण्यांत आलेले होते. यायावत स्वयंवरपद्धतही प्रचलित होती. म्लेच्छ कन्याशी एवढैच नव्हे तर, वैश्यांशीमुद्दां नके लागत असत. फार लंब कशाला जा, एका कुडंबांतदेखाली द्वा व्यवहार उरकण्यांत येत होता. परन्तु अशा प्रकारचे विवाह लावून घेणाऱ्या लोकांना मंदिरांतील देवदर्शनात केव्हांही प्रतिबन्ध झालेला नव्हता, कीं त्यांच्यापैकीं कोणलाही या कारणासाठी जातिवैष्णवत करण्यांत येत नसे, अथवा समाजांत त्यांना कोणीही कमी प्रतीचे लेखित नव्हते.

परंतु मौख्या शरमेची गोष्ट आहे कीं, आमच्यांतील कांहीं दुरग्रही लोकांना नुसते पोटजातींतस्या पोटजातींत विवाह घडवून आणणे आज

अत्यंत घर्मचाष्ट कृत्य वाट आहे. याबाबर्तीत आपस्या शास्त्रांतील खालील उदाहूरणे हटवादी लोकाच्या डोळ्यांत चांगलेंच अंजन घालतील.

(१) श्रेणिक राजाने नन्दधी नांवाच्या एका ब्राह्मणाच्या मुखीर्यां लग्न लाविले होते.

(२) श्रेणिक राजाने आपली मुलगी, धन्यकुमार नांवाच्या एका वैश्याला दिली होती.

(३) जयसेन राजाने आपली कन्या पृथ्वीसुन्दरी एका वैश्याचा मुलाळा-प्रीतिकरला-दिली होती.

(४) उपश्रेणिक राजाने तिळकवती नांवाच्या एका भिळाच्या मुखीर्यां विवाह लाविला होता.

(५) सम्राट चंद्रगुप्ताने ग्रीस देशाच्या सेल्युकल राजाच्या मुखीर्यां लग्न लाविले होते.

(६) चाशदत्त वैश्याची मुलगी गंधर्वसेना हिला क्षत्रियाचा राजा वसुदेव यांने वरिली होती.

(७) ब्राह्मण जातीचे सुग्रीव व यशोग्रीव यांनी आपापस्या मुली राजा वसुदेव याला अर्पण केल्या होत्या.

(८) जिचा बाप ब्राह्मण पण आई क्षत्रिय जातीची अशा सोमधी नांवाच्या मुखीर्यां वसुदेव राजाने आपला लग्नसंबंध केला होता.

(९) कामदत्त नांवाच्या एका वाष्याने आपली मुलगी वसुंभति इचा विवाह वसुदेवाशी लावून दिला.

(१०) जग नांवाच्या स्त्रेंच्छ कुमारिकेशीं वसुदेव नांवाच्या क्षत्रिय राजाने विवाह लाविला होता. वसुदेव हे प्रसिद्ध तेविसावे तीर्थकर नैमित्ताश यांचे त्रुलते होय,

अशां प्रकारचे दाव नव्हे तर दशावधः दावके पुण्यांसूत वाच्यांसूत वयात भिक्षात, त्यावध्य व्यून घेईल असी, ब्रह्मण, शूद्रिण, वैद्य आणि शूद्र अथवा म्लेंच्छ लोकांतील मुलीर्भी उपाध्यायांत कसऱ्याही प्रकारचे पाप नाही. अशा प्रकारच्या वागणुकीपासूत कोणाही मानवाची घार्मिक किंवा लौकिक कोणत्याही वाजूनी हानि झालेली नाही. सेनाचार्य यांनी आपदि-पुराणांत या अवर्तीत पुढीलप्रमाणे स्पष्ट खुलासा केला आहे.

शूद्रा शूद्रेण वौद्यव्या नान्या स्वां सां च नैमः ।

वहेत् स्वां ते च राजन्यः स्वां द्विष्माकिविच्छतः ॥

अर्थः—शूद्राने शूद्रकन्येशर्णवी विवाह केला पाहिजे. वैद्यव वैद्ययाची मुलगी किंवा शूद्र शूद्राची मुलगी करू शकतो. शूद्रिय आपल्या जातीर्थ्यां किंवा वैद्ययाच्या मुलीर्भी विवाह करू शकतो आणि ब्राह्मण आपल्या वणी-तील किंवा इतर तिन्ही जातीतील मुलीर्भी लम्बवद्वार करू शकतो. इतरै निर्मीड क लाङ मत्त प्रतिपादन झालेले असूनदेवतीछ, अस्तर्जातीय विवाह समाजांत रुढ करण्यांत, धर्मसंकर होत असल्याचा गिळा प्रत्यक्षी चांद आहे. शूद्रसूत असूसदर्भी, अविचारी व दुराग्रही लोकांच्या जस्तमिमानामुळे युक्त-वादाचे तेज छोपून गेल्यास नवल नाही! जैनेतर बांधक जातीभेदाच्या विकल्पांकृतीत असूले तरी त्याचे निर्मूलन करण्याचे कामी जैन कर्त्तव्याही हय-गय करीत नसव्याचे पुढील श्लोकांवरून अवगत होईल.

अनाद्यविह संसारे दुर्वारे मकरस्त्वगे ।

कुलेच कामनीमूळे का जातिपरिकल्पना ॥

अर्थः—अनादिकाळापासून या संसारवाह कामदेवकची सत्ता पुण्यावार चालत असली आहे. कोणत्याही कुळाचे मूळ ज्ञो ही हेच. तेच्या तेच्या आधारेवर जातीची कल्पना टिकणे किंवदत शक्य आहे.

आतोल तात्पर्य हे आहे की, कोण कशातहेने कामदेवाच्या तडाख्यांत केल्वांची आणि कोठें सोपऱ्यु शक्तील याचा कांही नेम नाही. तेव्हां कोणीही मसुध्याचा आपल्या जातीबद्दल उच्च भावना चाळगांचे शक्य नाही. हेच तत्त्व गुणभक्त्राचार्थींची उत्तरपुराणाच्या चौन्याहत्तराड्या पर्वात अधिक संष्ट शद्भांत केले आहे.

वर्णाकल्पादिभेदानां देहे ५ रिमंज च दर्यनात् ।

ब्राह्मणादिषु श्लदाद्यैर्गम्भीरानप्रवर्तनान् ॥

कथ्यः— वर्ण अगर जाती यासुले मनुष्याच्या अस्तिंत भस्म ठेवणीत विशिष्ट भेद होत नाही, चारी वर्णाच्या पुरुषांत संभेसाची झूळि पूर्णत्वाने दिसून येते. तेव्हां आपल्या वर्णाच्या श्रेष्ठत्वाबद्दल वृथा अभिमान चाळगांच्यात कांही हंशील नाही. येथे लक्ष्यात ठेवण्याचा मुद्दा एवढाच आहे की, चाढू घडीला ज्याची वर्तेंकू सदाचरणाची आहे, त्याला उच्च समजावें आणि जो दुर्वर्तनी आहे, त्याला नीच कोर्यात ढकलावें.

याप्रसारेण जैनाचार्थींची क्लेप्समाहि जातील. किंवा चर्ष्णवा चक्रवर्ती न येले केवळ मनुष्याच्या सद्गुणाला वर्णांमी प्राप्तम्य दिलेले आहे. आ चक्रवर्तीनित्यस्तरक्षमीन्या नस्त्रयाला नस देऊन जे अंतर्जातीय विवाहज्ञा निशेच कलात्मकांच्या त्या सेतानी वृत्तील विष्टकूल भीक न घाल्यां आवश्या विचारार्थे खेळू शक्य न दिलेले विस्तृत असाधी उदाह करावाच्या संयादीत छापांमध्ये आतां आपण तयार क्षाले पाहिजे.

जैनांच्या कोणत्याहि धर्मग्रंथाचें कुठलेही पान चाळले, तरी त्यांत विवाहाच्या बाबतीत पूर्ण स्वातंत्र्य देण्यांत यावें म्हणून नमूद क्षाले असंव्युतें स्पष्ट निर्दर्शनास येईल. अगदी आरंभी याबाबत स्वयंवरपद्धति रुढ असरण्याचें आढळून येते. तिजमध्येदेखील वर्णांची किंवा कुळाची दिक्षत

न वाळगतां फक्त चारिभ्यवान वराला पसंत करण्याकडे धर्माचा कटाक्ष होता.
आपस्या पतीच्या जातीच्या हल्केपणाकडे दुर्लक्ष करून केवळ त्वाच्या
गुणावर मोहित होऊन जर एखाद्या मुलीने त्वाला आपला वर म्हणून पसंत
केले तर तिला समाज कोणत्याही प्रकारची दूषणे देत नसे. यासंबंधाने हरिवंश
पुराणांत पुढील प्रकारचा स्पष्ट दाखला आपणास पहावयास मिळतो.

कन्या वृणीते सुचिरं स्वयंवरगता वरं ।

कुलीनमकुलीनं वा क्रमो नास्ति स्वयंवरे ॥

अर्थः—स्वयंवर पदतीने मुलीने पसंत केलेला वर कुलीन असे
अगर अकुलीन असो त्याचा तिने स्वीकार केला पाहिजे. कारण ही पदत
असल्या किरकोळ बाबीचा विळकूल विचार करीत नाही.

आतां वाचकहो विचार करा की, कुलीनता अगर अकुलीनतेचा
विचार न करितां वर शोधून काढण्याचे कामांत केवढी उदारता व स्वतंत्रता
मुलीनी आपस्या अंगी धारण करावयास पाहिजे याचे जे सोडोड विवेचन
आमच्या शास्त्रांत करण्यांत येत आहे, त्यापुढे अंतर्जातीय विवाहाच्या प्रश्नांचा
आमच्या लोकांस बाज कां वाटावा ? वा विवाहपदतीत तर एकाच जातीच्या,
एकाच धर्माच्या आणि एकाच आचारविचारांच्या वथुवरांनी निगडीत
होण्याचा प्रसंग वधूवर येतो. या विवेचनावरून वाचकांनी पक्के ध्यानांत
ठेवावे की, आमच्या समाजांत पूर्वकालची वैवाहिक उदारता जोपर्यंत सुढ
होणार नाही, तोपर्यंत जैनसमाजाच्या उच्चतीचाही गाडा जागचे जागी अहून
राहणार हें निःसंदेह होय !

प्रकरण १२ वँ

शिक्षे चा अत्या चार !

जै

नग्यांजांत सर्व प्रकारच्या अपराधांना सौम्य प्रकारच्या
शिक्षा सांगून पतित जनांना उदारतेने पुनश्च
आपल्या जातींत पावन करून घेण्याची सवड ठेविली
आहे. ही गोष्ट तृत तरी आमच्या समाजाच्या नजरे-
आड क्षाली असल्याचें निर्दर्शनास घेतें ! अत्याचारी
शिक्षांचा प्रसार आमच्या समाजांत जारीने रुढ होत
चालला असल्याचा अत्यंत भेसूर देखावा दिसूं
ल्यगलेला आहे ! आणि त्या शिक्षांचे प्रकार इतके अन्यायपूर्ण आणि किळस-
वाणे आहेत की, ते दण्डाच्या खन्या स्वरूपांचीं आधुनिक विंडवनेच होत
की काय असा प्रकाशाला भास क्षास्यास त्यांत कांदीं नवळ नाहीं ! या
बाबतीत पंच लोकांची वागणूक इतकी निष्ठुरतेची असते की,
पाषणहृदयी मनुष्याच्या अन्तःकरणासही पाशर कुटण्यास ती पुरी असते !
जातिभावहेर घालविलेल्या लोकांना, समाजांतील प्रयेक धार्मिक अगर सामाजिक
जाहीर समारंभाचें आमंत्रण देण्याचे बंद होते, त्यांच्याशीं जाहीररीत्या तर
गहोच पण गुपचुपणेही कोणास रोटीव्यवहार ठेवितां येत नाहीं. तसेच
हे जातिबहिकृत लोक देवदर्शन व देवपूजा यासारखीं धार्मिक कृत्ये आचरण्या-
सही पारले होतात !

या राक्षसी शिक्षांच्या जाचांतून निसटण्याकरितां आमच्या समाजांतील घेऊणाऱ्यांना योलेजंग जेवणावर्तीच्या डोईजड खर्चाचा भुर्दड भरवा लागतो.

या तळेने निर्धन कुटुंबांचे हाल करण्याचे समाजसत्ताधारी पुढांच्यांनी आजकाल पैजेचे विडे उचलले दिसतात ! समाजांतील ऐतखाऊना पंच-पक्तानांची जेवणे पापक्षालनार्थ घालण्याच्या कार्यात अबद्दार कुटुंबांचे कर्ते प्रस्त्रही बलिदान होत आहे याचे न्हदयस्पर्शी चित्र रेखाटण्यास आमची लेखणी असमर्थ आहे ! बरे द्या वाळितपणाचे लोढणे गरीब कुटुंबाच्या गळ्यांत अडकविष्यास या लोकांना कसळेही क्षुद्र कारण पुरेसे होते. आपण कोणत्या कारणामुळे व कधीं बद्धिकृत झालें आहो याची शेंकडा नव्याणव वाळित पडलेल्यांना विलकूल कल्पना नसते. जातिबाहेर टाकिलेल्या लोकांच्या हातांचे अबोदक गुसपणे ग्रहण करण्यासही इतर जैनबांधवांना पूर्ण मज्जाव होतो ; तरेच बद्धिकृत लोकांना मंदिरांतील देवदर्शनास व देव-पूजेस अटकाव करण्यांत येतो.

जैनबांधवहो, कुरुदीच्या कुजकट विचारांचा काळाकुट्ट चष्म ! डोळपांवर हमेशा घारण केल्यामुळे तुमची विवेकशक्ति साफ आंखांनी बनली आहे ! त्यामुळेच वात्सल्य अंगांचे मर्म तुमच्या डोक्यांत उतरेना की, अहिंसेच्या खन्या अर्थाची तुम्हास बरेबर ओळख पटेना ! आमच्या विचार-शक्तीची आज अशी 'केविलवाणी स्थिति झाली असत्यामुळेच समाजांतील शेंकडो निरपराधी स्वबांधवांना धान्यांतील किड्याप्रमाणे दूर झुगारून देण्याचे पापाचरण करण्यास आज आझी सिद्ध झालें आहो ! यांत विलकूल शंका वाढत नाही. स्वबांधवावरचे हें बद्धिकारांचे लोण पिद्यातुपिद्या चालू टेव-ण्यांत पंचांना किती तरी धन्यता वाढत आहे ! परंतु त्यांच्या या आगलवेपणाच्या कूत्यामुळे आज कित्येक निष्पाप पिळांना काही कारण नसतांही

बहिष्काराच्या नरकांत पिचावे लागत आहे ! आणे वापेक्षांही समाजाचा अघेरीपणा जातीत पावन कसून धेण्यासाठीं बहिष्कृत्यांच्या तळमळणाऱ्या हृदयांतम निघणाऱ्या कश्च टाहोकडे दुर्लभ करण्यांत व्यक्त होत आहे ! धर्माच्या उदार शिकवणुकीचा हाच काय खरा सदुपयोग ? हेच काय वात्सल्य अंगांचे यथाशास्त्र परिपालन की, अहिंसेचा दिव्यादर्श !

व्यभिचारासक्त जैषा आर्जिका हिच्या पोटी जन्मास आलेल्या रुद्र नामक मनुष्याला मुनिपद मिळवितां आले.

अग्रि नांवाच्या राजाने आपल्या कृतिका नांवाच्या मुलीशीं व्यभिचार कैला, त्यापासून तिला कार्तिकेय नांवाचा मलगा झाला. हा मुलगा मोठा झाल्यावर तो दिगंबर जैनसाधु बनला.

वेश्याजनित सुदृढीला मुनिपद धारण करितां येऊन त्याला मोळपदास जाण्यास मिळाले.

उदारतेची अशा प्रकारची ठळक ठळक उदाहरणे जैनांच्या धर्मग्रंयांत पदोपर्दीं दृगोचर होत असतां सनातनी छापांचे समाजधुरीण आज कित्येक शतकापासून वाळित टाकिल्या गेलेल्या लोकांवरचा बहिष्कार उठविण्यास किंवा त्यांच्यावरचा दर्शनी बंदीचा जुळम दूर करण्याच्या कार्यापासून लांब लांब पळत आहेत. केवळे हे भयंकर शौर्य ! बेफिकीरपणाच्या वर्तनान आपल्या धर्मातिळी प्राणप्रिय तत्खांची गळेचेपी करणे ह्याणजे जैनांच्या उज्ज्वल इतिहासाला आपल्या हातांनीं काळोखी लावण्यासारखे अर्थत निर्लंजपणाचे कृत्य होय. सचा हाडाचा जैन आपल्या बांधवांना मग, बहिष्कृत्य असो अगर तसा तो नसो—देवदर्शन किंवा देवपूजेच्या क्रियेला केव्हांही कोठेही तो अडथळा करणार नाही. इतकेच नव्हे तर तो त्यांच्या पतित आत्माला देवदर्शनासारख्या पवित्र आनंदाचा लाभ मिळवून देण्याच्या कार्यात मनःपूर्वक खटपट करीत

असत्याचे हृदयंगम दृश्य अवलोकावयास सांपडेल ! समाजांतील वाटलेस्या। सर्व व्यक्तींना यथाशास्त्र प्रायश्चित्ते देऊन त्याची शुद्धि घडवून आणख्यांतच जैनांचे खरें विश्वकौटुम्बिकत्व आपोआप जगजाहीर होणार आहे.

प्रकरण १३ कॅ.

प्रायश्चित्तांचे उदार मार्ग

चपणाची झूल खांद्यावर डौळानें वाहणारे आमचे कांहीं समाजभुराण शास्त्रोक्त आशा, तसच आपेल समाजघातकी निर्णय यांकडे सर्वस्वी कानाढोळ्या करून रुटीच्या बुरसठ कल्पनाच्या आहारी पढून सुल्क चुकीबद्दल आपल्या बांधवांना बहिष्काराच्या नरकांत कायमचे लोटून देण्याच्या उद्योगांत ते गुंग झाले असत्याचे विपरीत दृश्य अवलोकनांत येत आहे ! या लोकांकडून वाळित द्याकलेल्यांना धार्मिक क्रियाच नव्हे तर, सार्वजनिक देवदर्शनासही मनाई होतें. या कुपमण्डुक वृत्तीच्या पंचांना कळवावयास पाहिजे कीं, असत्या असरावीच्या वर्तनासुद्देश्ये आपल्या विशुद्ध आत्माला पापाचे अशुभ बंध घडते असतात.

खथकुदूसूलमूलो लोय भगंदरजलोदरकिलासिरो ।
सीटुण्हवरहराई पूजादाणन्तरायकम्भफळं ॥ ३३ ॥

—रथणतार—

अर्थ— कोणाच्या पूजेच्या अगर दान करण्याच्या आड येण्यानें ख्य, झुष्ट, शूल, रक्तविकार, भगंदर, जलोदर, नेत्रपीडा, मस्तकशूल, तसेच वंडी-तापाच्या पिढेपाथून उसच होणारे सर्व भयंकर व्याधि जन्मोजन्मी भोगावेळागून कुवोनिमध्ये परिभ्रमण करण्याची पाळी येते.

यावरून स्पष्ट कळते कीं एकाद्याच्या देवदर्शनास अडथळा केल्यानें, पंचमहाजन घोर पापाचा बंध करीत असतात, हे निर्विवाद होय. कोणत्याही धर्मग्रंथांत दण्डाखातर एकाद्याचा मंदिरप्रवेश नंद करावा झणून उल्लेख दिसून येत नाही. याउलढ मात्र अनेक प्रायश्चित्ते त्यांत निवेदन करण्यांत आलेली आहेत. महान पापी लोकांका पुनित करण्यासारख्या समाजेद्वारक कार्यातच जैनघर्माची खरी विश्वकौटुम्बिक वृत्ति सामावलेली आहे ! कपायाच्या भरांत श्रावकांकडून घडणाऱ्या पंचमहा पातकांच्या क्षालनाचे निरुपण पुढीलप्रमाणे करण्यांत आले आहे.

घणां स्याच्छ्रावकाणांतु पंचपातकसञ्चितौ ।
महामहो जिनेन्द्राणां विशेषेण विशोधनम् ॥

— प्रायश्चित्तचूलिका —

अर्थ— मुनिजनांपेक्षां श्रावकांस पावपटीनें प्रायश्चित्त कमी असले पाहिजे, (कृषीणां प्रायश्चित्तस्य चतुर्थभागः श्रावकस्य दातव्यः) सहा जघन्य श्रावका साठी फारत्च आश्वर्यकारक प्रायश्चित्त आहे ! गोवध, खीधात, श्रावकहनन, बालहत्या व मुनिधात अशीं पांच भयंकर पातके करणाऱ्या नराधमाळा फक्त नेंद्र भगवानाची पूजा करण्याची क्षिक्षा ठोठावण्यांत आलेली आहे. !

अत्यंत हिंसक शावकांनादेखील आपला उद्धार, वर कथन करण्यात आलेली प्रायश्चित्ते भोगून सहज करून घेतां येते. या प्रायश्चित्तां शास्त्रकारांचा जिनप्रतिमापूजनावर विक्षेप कठाक्ष असल्याचा महत्वाचा मुद्दा वाचकांच्या नजरेत पडल्यादिवाय राहणार नाही. परंतु आमच्या समाजात या घटकेत रुढ-असलेल्या पंचांच्या शिक्षेवरून ज्ञात होते कीं, साच्या अपराधासाठीं पंचलोक शावकांना धान्यांतील खड्याप्रमाणे जातिबोहर फेळून देतात ! नंतर अशांना देवदर्शनाची त्यांनी जर आडकाठी केली तर ती अत्यंत आश्वर्य-कारक गोष्ट होय. !

आमच्या शास्त्रांत नमूद करण्यात आलेली प्रायश्चित्त विधाने अत्यंत उदार स्वरूपांची आहेत. त्या न अवलोकितांच पंचलोक आपल्या मनास घेतील तसल्या राक्षसी शिक्षा ठोठावण्याचे भरीस पडत असतात. ! हे लोक नर शास्त्रांतील आज्ञांकडे डोळे उघडून पहातील तर प्रत्येक प्रकारच्या कळक गुन्ह्यासाठीं सौम्य तन्हेची प्रायश्चित्ते नमूद झालेली असल्याचें त्यांना अवगत होईल. या विधानांचे प्रत्यंतर पुढे नमूद केलेल्या प्रायश्चित्तचूलकेतील श्लोकां वरून कलून येईल.

आदावते च षष्ठं स्यात क्षमणान्येकविंशती ।

प्रमादादगोवधे शुद्धिः कर्तव्या शल्यवर्जितेः ॥ १४० ॥

अर्थः— माया, मिथ्या व निदान याविराहित केवळ कषायांना अग्र अर्पमादांना बळी पढून जर एकाद्या शावकांचे हातून गोवध झालेला असेल, तर आरंभी किंवा रेवटीं सहा उपवास करणे तर्सेच मध्यंतरीं एकवीस उपवासांचे प्रायश्चित पाढ्यां ओवश्यक होय.

सौवीरं पानमाश्रातं पाणिपात्रेच पारणे ।

प्रत्याख्यानं समादाय कर्तव्यो नियमः पुनः ॥ १४१ ॥

अर्थः— पारण्याचे दिवर्धीं गंजीपान केस्यास चार प्रकारचे आहारसेवन करण्यास मोकळीक ठेविलेली आहे. यानंतर प्रतिक्रमण वगैरे धार्मिक कृत्ये आचरण्यास श्रावकास मोकळीक देण्यांत आली आहे.

विसंध्यं नियमस्यान्ते कुर्यात् प्राणशत्रयं ।

रात्री च प्रतिमां तिष्ठेत्रिजितेन्द्रियसंहृतिः ॥ १४३ ॥

अर्थः— तीन वेळेस सामायिक करणें, तीनदौ उच्छ्रू सयुक्त मायोत्सर्ग करावा. आणि संयम पाढून रात्री प्रतिमेसारखे खडे उमें राढून कायोत्सर्ग साधणे.

द्विगुणं द्विगुणं तस्मात् ऋबाल्पुरुषेहतौ ।

सददृष्टि श्रावकर्णीणां द्विगुणं द्विगुणं ततः ॥ १४३ ॥

अर्थः— ऋ, मूळ आणि मनुष्य यांच्या वधास गोहस्येच्या प्रायश्चित्तापेक्षां निराळे प्रायश्चित्त सांगितले आहे. तर्येच सम्यदृष्टि श्रावक व कृषि यांच्या घातासाठीदेखील निराळीं प्रायश्चित्ते ठेविली आहेत.

वरील पूर्वकालीन औदार्यपूर्ण दण्डविधानार्थी तुलना करितां सांप्रतच्या पंचायतीचे निर्णय अत्यंत निर्धृण आणि अनुदार वाटत नाहीत काय? निरनिराळ्या काळखंडांतलि एकाच धर्मानुयांच्या धार्मिक दृष्टीकोनांत केवढ हा जमीन—अस्मानचा फरक!

व्याभिचारजनित पापविमोचनसाठी पुढील प्रकारची दण्डविधाने शाळांत गोवण्यांत ओलेली आहेत.

सुतामातृभागन्यादिचाण्डालरिमिगम्य च ।

अशनवीतोपवासानां द्वात्रिशतमसंवर्यं ॥ १४० ॥

अर्थः—मुलगी, आई, बहीण अगर चाण्डाळीण यापैकीं कोणाही ऋ-बपेचर संयोग करणाऱ्या अघमाला बचासि दिवसांच्या उपेषणांचे प्रायश्चित्त शाळाने सांगितले आहे.

वर नमूद करण्यांत आलेत्या गुन्धान्या एक दशांशाहतकादेखीक अपराध सभ्यान्या श्रावकांकडून जरी घडला नाही, तरी त्याला त्याबहूल आजनम वाळित टाकण्यांत घेते. ह्या कारणामुळेच जैनांतील हजारो जातिच्युत बांधव “धरचा न दारचा” या न्यायाने आज इकडून तिकडे योलावले जात आहेत. वर दिलेत्या प्रायश्चित्तानुसार या जातिच्युतांची शुद्धि होण्यास काय हरकत असावी?

आमन्या पूर्वकाळीन थोर आचार्यांनी आपल्या असामान्य ग्रंथांत आपल्या आईसामयवाप्याचा एवढा विद्यालयणा प्रगट केलेला आहे की, एकादा अपराधापार्यी स्वबांधवांना जातिविहिष्कृत करणान्यांचा ते तीव्रपणे निषेध करितात. श्रीसोमदेव मुरुंगी आपल्या यशस्तिलक चम्पमध्ये उद्गार काढिले आहेत की,

नवैः संदिग्ध निर्वाहैविदध्याद् गणवर्धनम् ।

एकदोषकृते त्याज्यः प्राततत्वः कथं नरः ॥

अर्थः— अशा प्रकारच्या माणसांना-जैनधर्माची नुकतीच दिलेत्या लोकांना—आपल्या समाजांत भिसलून घेऊन, संखयाबल वाढविणे अत्यंत आवश्यक गोष्ट आहे. अशा स्थिरतेंत एकादे दुसऱ्या कारणापार्यी विद्यानांना आपल्या जारीतून बिहिष्कृत करणे कितपत श्रेयस्कर ठरते । अर्थात असल्या लोकांना वाळित टाकणे अत्यंत अनुचित गोष्ट होय.

उपेक्षायां तु आयेत तत्वाददुरतये नरः ।

ततस्तस्य भवो दीर्घः समयोऽपिच हीयते ॥

अर्थः— जातवाहैर टाकिल्यावर तात्त्विकटष्टथा व व्यावहारिक सिद्धान्तानुसारही तो मनुष्य दूर एका कोपन्यांत पडतो. यामुळे त्या इसमान्या वाढत्या प्रपञ्चाबयेवर त्यान्या धर्माचीही त्याच प्रमाणांत हानि होते. या प्रकारे

जातिवहिकार केवळ समाजाचा नव्हे तर धर्माचाही अस्यत तोटा करित असल्याचे आढळून येईल. धर्माचा न्हास थांबविण्यासाठी एक युक्ति आहे आणि ती झाणजे पंचांनी आपल्या शिक्षांत कालानुसार ताबडतोय बदल घडवून आणें हें होय. असा फेरफार न होईल तर आपल्या समाजाची व धर्माची कायमची फारकत झाली, छणून मनाशीं पक्की खूणगांठ बांधा!

राजा महाबल यांच्या कथेवरून आपणांस जात होईल कीं, दुराचारी मनुष्यांच्या कोणत्याही पंतितावस्थेत तो नेहमी हीन राहुं शकत नाही किंवा धार्मिक आचार पाळण्यास तो अनविकरी असत नाही. धर्मत्मा गणित्या जाणाऱ्या श्रावकाहतका तो विशुद्ध आणि लायक असतो.

राजपुत्र महाबलानें कनकलता नांवाच्या एका राजकन्येशीं धर्मवाल्य संभोग केला, ती गोष्ट तेव्हांच पट्कर्णी झाली. परंतु गुसवर्य नामक मुनिवर्याला आहारदान करितांच त्या उभयतांना पुढील जन्मांत पुन्हां अनुकर्मे राजपुत्र व राजकुमारी होतां आले. ही कथा उत्तर पुराणांतरील ७५ व्या सर्गात दिलेली आहे.

बाहीस्थितः कुमारोऽ सौ कन्यायामतिशक्तिमान् ।

तयोर्योगे ऽ भवत्कामावस्थामसहमानयोः ॥८९॥

मुनीगुप्ताभिषं वीश्य भक्त्या भिक्षागेविषं ।

प्रत्युत्थाय परतियाभि वंद्याभ्यर्थ्य यथाविषि ॥९०॥

स्वोपयोगानिभित्तानि तानि खाद्यानि नोदतः ।

स्वादूनि लहुकादीनि दत्वा तस्मै तपोभृते ॥९१॥

नवमेदं जिनोदिष्टमद्यं स्वेष्टमापतुः ।

या गोष्टीवरून दिसून येतें कीं, कसलाही दुष्प्रवृत्त मनुष्य मुनीस आहार-दान केल्याने पुण्यसंचय करूं शकतो. यावर कोणी अशी शंका नेतील कीं, आपल्या पतनाची खबर त्या दुरात्म्याने मुर्नीना विळकूळ लागूं दिली नसेल परंतु त्यांची

ही कुशंका फोल होय. कारण दुराचान्यांच्या पतितावस्थेत साधूना आहारदान करणे अनुचित ठरले असते, तर महाबल राजा पापबंधन घडता. परंतु वास्तविक प्रकार सर्वस्वी उलट घडून येऊन त्याला नऊ प्रकारचे पुण्यबंध घडले व त्यायोगाने त्याला पुढील भवांत राजकुलांत जन्म घेण्याची पुन्हा संधि मिळाली! कोणीकडे त्या वेळचे विशाल हळीचे जैनमुनि आणि आपस्याच धर्मीतील कांहीं जातीबांधवांच्या विश्वद आहारवर ताप्तुरताच नव्हे तर काय-मचा बाहिष्कार घालणारे कोणीकडे आजचे विवेकशृंग जैनसाधु!

कांहीं जणांची अशी कुकट्यना आहे की, प्रायश्चित विचाराने कफ पुरुष जातीलाच तेवढीं अनुलक्षून योजिलेली दिसतात. तीं ख्रियांकरितां असस्याचा उल्लेख शास्त्रांत कोठे आढळून येत नाहीं. परंतु त्यांची ही निष्वळ भूल होय! कारण शास्त्रांत कांहीं ठिकाणी जरी कफ पुरुषांचा नामनिर्देश केलेला असला तंरी त्यांत ख्रियांदी अंतर्भूत होऊं शकतात, हे झाणणे पुढे दिलेल्या कांहीं उदाहरणावरून वाचकांच्या सहज ख्यानीं येईल.

(१) पंच अणुव्रतामध्ये चवयें अणुव्रत “स्वदारसंतोष” हे संगीतलें आहे: स्वखीची कामशांती करणे हे त्या ख्रीच्या पतीचे अवश्य कर्तव्य होय. झाणून हे व्रत जसे वरील अर्थाने पुरुषांना लागू आहे, त्याच अर्थाने झाणजे “स्वपुरुष संतोष” ख्येयानें ते ख्रियासाठीही आहे।

(२) सप्तव्यसनांतील परखीसेवन, वेश्यागमन हीं दोन दुर्व्यसने वरवर पाहणारांना कफ पुरुषजातीकरितांच असावीत असें वाटणे सहाजिक आहे, परंतु वस्तुस्थिति अगदीं निराळी आहे. तीं उभयतीनाही-ख्रीपुरुषांना सारखीच त्याज्य आहेत. झाणून पाहिल्या व्यसनाचा अर्थ ख्रियांनी ‘परपुरुषेतव्यन’ असा मानावा आणि वेश्यागमनामध्ये दुसरे कलम ख्रियांच्या बाबतीत बाद ठरत असलें तरी पुरुषाप्रमाणे ख्रियांनादेखील सातही व्यसने पूर्णपणे लागू आहेत हे निर्विवाद आहे.

(३) याचप्रमाणे शावकाचारची गोष्ट आहे. ख्रियासाठी एकादा निराळा “श्राविकाचार” कोठे अस्तित्वात असर्व्याचें निर्दर्शनास येत नाही.

वरीलसारखी आणखी जी कांही प्रायश्चित्तविधाने बंधन करण्यांत आलेली आहेत. ती सर्वे ख्रियांना अनुलक्षिलेली आहेत, असें विनेखोट मानावे. पुरुषांना जसें प्रायश्चित्त देऊन शुद्ध करितां .येते, त्या मागांने ख्रियांना देखील पवित्र करवून घेतले पाहिजे. ख्रियांना जर अशी संधि ठेविली नाही तर न जाणो त्या केवळ परकया धर्माच्या गोट्यांत सामील होतील याचा नेम नाही. व तसें घडू लागल्यास या आणखी एका नव्या आपत्तीने जैनाच्या अल्पसंख्येस ओहोटी लागण्यास सुरवात शाल्याशिवाय कदापि राहणार नाही.

आमच्या समाजांतील विवेकहीन पंचांना स्वज्ञातीयाना वाळित याक. प्यास अगदीं क्षुद्रसें कारण पुरें असतें. या कारणांचा येयें विस्तारभयास्तव निर्देश करणे अपरिहार्य झाले आहे. याबाबत आमचें असे जोरदार झाणणे आहे कीं, विषमतायूलक वागणुकीचा प्रसार पंचलोक जर समाजांत सक्तीने करू लागतील, तर तुझी त्यांना बेलाशक कोटीत खेचा, त्यांचीं भडकलेली डोकीं ताळ्यावर आणण्याचें कार्यात सरकारचें सहाय्य अवश्य मिळवा आणि या आडदांड पंचांच्या डोक्यांत चरचरीत अजन घालून त्यांची अशी पूर्ण खातरी करा कीं, ते सध्या अनुष्ठरीत असलेल्या अस्तंत जुळुमी अन्यायी मागांचा त्याग करून शास्त्रांत निवेदन केलेल्या उदारदण्ड विधानांचा त्यांनी ताबडतोब स्वीकार करणे अस्तंत आवश्यक गोष्ट होईल. शिक्षा ठोठावच्याच्या त्यांच्या अदूरदर्शीपणाच्या दृष्टीत शक्य तिकम्हा सुधारणा घडवून आणण्याचीं जाणीब पंचांना करून दिल्याशिवाय ते तुमची दाद केवळांही घेणार नाहीत ऐ ठाम समजा.

प्रकरण १४ के

विजातीय विवाहाचे दाखले.

चीन काळीं जैन लोकांत वधुवरांच्या सेमतीनें शेकडो विजातीय विवाह घडत असत. आंताच्यासारखी याबाबत सेवऱ्यांपणाची अगर तुच्छतादर्शक वृत्ति कोणाही जैनधार्मियांत वास करित असल्याचें दिसून येत नव्हते. या विधानास पुढील पौराणिक व ऐतिहासिक आधार भरभक्षम पुष्टीच देत असल्याचें वाचकांउ आढळून येईल. पौराणिक आधार पुढीलप्रमाणे आहेत.

(१) क्षत्रीयकुलोत्तन श्रेणिक राजांने आपला विवाह नन्दश्री नामक एका ब्राह्मणाच्या मुलीर्शी लाविला होता. त्या उभयतांच्या पोटी अभयकुमार नांवाचा एक मुलगा जन्मला (भवतो विप्रकन्यां सुतोऽभूदयाश्यः) विजातीय मातापित्यापासून जन्मास आलेल्या त्या कुमाराला यथावकाशे मोक्षपद लाभले !

(२) श्रेणिकराजा क्षत्रिय जातीचा असूनही त्यानें आपली कन्या वैश्य जातींत जन्मलेल्या धन्यकुमार नांवाच्या तरुणास दिली.

(पुण्याश्रव कथाकोष)

(३) जग्यसेन राजांने आपली मुलगी पृथ्वीसुंदरी हिला वैश्य जातीच्या प्रीतिंकर नृपवरास दिली होती. या राजांने छतीस वैश्य जातीच्या बाय-

कांशी लँगे लाविलीं तर होतीच, परंतु आणखी एका वसुंधरा नामक क्षत्रिय कन्येशी विवाह लावून घेण्यास त्यानें कमी केले नव्हते. परंतु त्यांच्या या कृत्यां मुळे मोक्षपद दुरावण्याचा त्याजवर बिलकूल दुर्धर प्रसंग येऊन ठेपला नव्हता.

(उत्तर पुराण पर्व ७६ श्लोक ३४६-४७)

(४) कुबेरप्रिय नांवाच्या एका व्यापान्यानें आपली मुलगी क्षत्रिय कुमाराला अर्पण केली होती.

(५) लोकपाल नांवाच्या राजाची राणी वैश्य जातीची होती,

(६) भविष्यदत्त वैश्यानें प्रथम अरिंजय नामक एका क्षत्रिय राजाच्या मुलंशीं लग्न लाविले, त्यानंतर हस्तिनापुरचा राजा भूपाल याच्या स्वरूपा नांवाच्या कन्येशीं त्यानें विवाह लाविला.

(७) नेमिनाथ तीर्थकराच्या वसुदेव नांवाच्या चुलत्यानें जय नामक एका मर्लेच्छ तस्णीशीं विवाह लावून घेतला होता. त्यासंबंधापासूनच त्यांना जरलकुमार पुत्र झाला. पुढे कांहीं वर्षानीं तो मोक्षास गेला.

(हरिवंश पुराण)

(८) चार्दत्त वैश्यानें आपली मुलगी गंधर्वसेना हिचा विवाह वसुदेवाशीं लाविला.

(हरिवंश)

(९) ब्राह्मण शार्तीं जन्म पावलेल्या सुग्रीव आणि यशोग्रीव यांनीही आपापल्याला मुळींची लँगे क्षत्रिय राजा वसुदेव याच्याशीं लाविलीं.

(हरिवंश)

(१०) जिचा वाप ब्राह्मण व आई क्षत्रीय अशा विजातीय दांपत्याच्या पोटीं जन्मलेल्या सोमश्री नांवाच्या कुमारिकेशीं वसुदेवानें विवाह लाविला होता.

(हरिवंश पु. सर्ग २३ श्लोक ४९-५१)

(११) कलमदत्त वैश्यानें आपली मुलगी बन्धुमती हिचे लग क्षत्रीय राजा बसुदेव यांच्याशी लाविले.

(हरिवंश)

(१२.) उपरोक्त वैश्य जातीचा असूनदेसाळ त्यानें तिळकवती नांवाच्या एका भिलाच्या मुलीशीं लग लाविले होते. तिच्या पोटीं जन्मास आलेस्या चिलाती नांवाच्या मुलास मोळ्या सन्मानपूर्वक राजाकडून राज्यपद अर्पण करण्यांत आले होते.

(हरिवंश)

(१३) जयकुमार—सुलोचना या सुप्रार्थिद प्रणयी जोडप्याची तरी कोठे एक जात होती !

(१४) वैश्य शाणून लोकांना परिचित असलेस्या जीवंधर कुमारानें क्षत्रीय जातीतोल गरुडवेग नांवाच्या एका विवाहराच्या गंधर्व नामक कन्येशीं विवाह लाविला होता.

(उत्तर पुराण पर्व ७५ ख्लेक ३२० ते ४४)

हा कुमार वैश्यपुन्ह शाणून शात असण्याचे कारण असें संगम्यात येते की, या कुमाराला अगदीं बालपणापासून गंधोकट नांवाच्या एका वैश्य जातीच्या सावकारानें आपल्या घरीं पाळिले होते. परंतु विजातीय विवाहाच्या विरोधकांचे याचावत असे शाणें आहे कीं, कुमारानें पाळन-पोषण कोणीही केलेले असो, त्यांच्यां त्यांना कांहीं कर्तव्य नाहीं. मात्र जीवंधर कुमार क्षत्रिय जातीचाच होय. परंतु त्यांच्या या पंडितगिरींतच विजातीय विवाहाच्या राष्ट्रकल्याणकारक तत्वाचा न कळत कसा पुरस्कार केला गेला तें पुढील विवेचनावरून कळून येते.

जीवंधर कुमाराचा जन्म एका क्षत्रियाच्या पोटीं शाळा होता. त्यानें आपला विवाह वैष्णवदत्त नांवाच्या एका वैश्याच्या मुलीशीं लाविला होता,

(उत्तरपर्व ७५ स्लोक ३४७ आणि ३७२) व्याचग्रमाणे कुमारदत्त वैश्याच्या गुणमाला नामक मुलीशीं त्यांचे लग्न लागले होतें. (उत्तर प. ७५) याशिवाय त्यांचे लग्न समारदत्त व्यापान्याची कन्या विमला हृचेरोहर आले होतें. (उत्तर पर्व ७५ स्लोक ५८७) घनपति राजाची मुख्यी पद्मोचमा हिच्याशीही त्यांने विवाह लाविला होता. यांतील मतलब एवढाच की, जीवं-धराला तुझी क्षत्रिय लेखा अगर वैश्य माना परंतु तो विजातीय विवाहाचा एक कट्टा पुरस्कर्ता होता, हे निःसंशय होय. !

(१५) शास्त्रेन सद्र नांवाच्या एका व्यापान्यानें तर अनेक देशांत सफरी करून पुष्कळ विदेशीयच नव्हे, तर विजातीय तद्दणीशीं लंबे लाविली होती.

(१६) अभीभूत ब्राह्मणाला दोन बायका होत्या, त्यापैकीं एक ब्राह्मणी व तुसरी वैश्यमुता होती.

१७ अभीभूताच्या वैश्यजातीतील छाच्या पोंटीं विश्रेणा मुलीचा जम्म आला, तिचा विवाह देवदर्मा नांवाच्या एका ब्राह्मणाशीं लागला होता.

[उत्तर पुराणपर्व ७५ स्लोक ७३]

१८ आपस्या विशुद्धाचरणाच्या पुण्य बळांनें मोक्षगामी क्षाकेस्या चक्र-वर्ती भरत समाटांने आपस्या इयातीत ३२ हजार म्लेंच्छ कुमारिकांशी लम्बे लाविली होतीं. परंतु यानुले त्याच्या इभ्रतीस कोठे कमीपणा लागला असुस्यांचे अद्याप अवलोकनांत आले नाहीं. ज्या म्लेंच्छ मुलीशीं त्यांने विवाह लाविले होतें, त्या सर्व एकजात धर्मकर्मविहिन असत्याची स्पष्ट गवाही पुढील उतारे देतात.

इसुपायैरपायहः साधयम्लेच्छभूमुजः
तेष्यः कन्यादिरूपानि प्रभोभौग्यान्युपाहरत् ॥१४१॥
धर्मकर्मविहूर्ता इत्यमी म्लेंच्छकामताः ॥१४२॥

(आदिपुराण पर्व ३१)

वाचक बन्धु हो, [आपल्या निद्रिस्त विवेकाला पुरतेपर्णी जागृत करून] शांतपणाने विचार करा की, धर्मकर्मविहिन म्लेंच्छविवाह लावण्याने आमच्या जातीस यंत्रिकचित्तही काळिमा लागला गेला नाही. मग अन्तर्विवाहाचा प्रचार समाजात निर्भयपणे सुरु करणाऱ्या मर्द जैनांसच तो आज कसा कलंकित करू शकेल !

१९ श्रीकृष्णाने आपला बन्धु गजकुमार याचा विवाह सोमशर्मा नांवाच्या सौमसे नामक मुलीशीं केला होता.

(हरिवंशपुराण व जिनदास ३४-३६ तसेच हरिवंश पुराण जिनसेनाचार्यकृत)

२० मदनवेगा “गौरिक” जातीची होती. पण वसुदेव मात्र निराळ्याच जातीचे होते. या जोडप्याच्या जाति जरी भिज होत्या. तथापि त्या ल्यांच्या विवाहाहाड येऊ शकल्या नाहीत, ती दोघे एकमेकांशी ताबडतोब विवाहबद्ध शाळी. अन्तर्जातीय विवाहाच्या तत्वाचे पुरस्कार करणारे हें किंती रम्य उदाहरण!

(हरिवंशपुराण जिनसेनाचार्यकृत)

२१ तिहक नांवाच्या एका वैश्याचा विवाह कौशिक वंशांतील एका क्षत्रिय कन्यकेशी शाळा होता.

२२ जिवंधर कुमार वैश्य जातीचे होते. त्यांनी क्षत्रिय गोवेंद राजा याची मुलगी रत्नवती हिंच्याशीं लम केले. [उत्तर पुराण पर्व ७५ श्लोक ६४६-५१

२३ राजा घनपतीच्या पद्माका नांवाच्या मुलीवरोबर जिवंधर कुमारचा विवाह लाविला गेला.

[क्षत्रियुडामणि लम्ब ५ श्लोक ४२-४६]

२४ जैनांचे सोलावे तर्थिकार भगवान् शांतीनाथ हे सिंहासनारूढ असतां त्यांनी असंख्य म्लेंच्छ युवतीशीं लग्ने लाविलीं होतीं. [शांतीनाथ पुराण]

२५ गोवेंद गवळ्याने आपल्या मुलीसाठीं गन्धोकट साबकाराचा मुळगा

नन्दा याची वर क्षणून निवड केली होती.

(उत्तरपुराण पर्व ७५ खंडक ३००)

२६ नागकुमाराने एका वेशभेद्या मुलीशी आपला विवाह लाविला होता, तरी त्याचा मुनिदक्षिण घेतां आली. (नागकुमारचरित्र) परंतु या वागणुकीने त्याच्या पूज्यत्वास रेसमरही कमताई आली नाहीं.

करील प्रकारच्या उदारतेची उदाहरणे आमच्या पुराणांत इतर्कीं पुरेपुर भरली असतां तिकडे सर्वस्वी पाठ फिरवून अन्तर्जातीय विवाहाचा पुरस्कार करणाऱ्यांना तसेच विवाह समाजांत रुढ करण्यापासून जातीच्या विशुद्धतेच्या विष्वंस होईल क्षणून जैनपंडित सर्वीना भेडसावीत आहेत ! या त्यांच्या मूर्खपणाला काय विशेषण लावावे हेच कळत नाहीं.

जात, वर्ण अगर धर्म इत्यादिकांचा आडपडदा न बाळगतां जे जैन पूर्वकाली विजातीय विवाह उघडपणे करित होते, त्या सर्वीना सद्गति, स्वर्ग व मुक्ती मिळाली असव्याचे पुरावे आमच्या यांत्रग्रन्थावरून ठळकपणे निर्दर्शनास येत आहेत. अशा दिश्तीत एकाच धर्माच्या, वर्णाच्या व संस्कृतीच्या आजच्या जैनधर्मीयांत अन्तर्विवाहाची प्रथा रुढ करण्यांत कोणती दावण आपत्ति कोसळणार आहे, तें उमगणे असंत दुरपास्त क्षाले आहे

ऐतिहासिक पुरावे:—

१ ग्रीस देशाच्या म्लेच्छ सेल्युकसनें आपल्या मुलीचा परिणय सार्वभौम नृप चंद्रगुप्त याच्याशी लाविला होता. या विवाहानंतर चक्रवर्तींमें लवकरन्च भद्रबाहु स्वामीजवळ दिगंबर जैनमुनीची दिक्षा घेतली.

२ कळठेवाढ प्रांतांतील अबु पहाडावरील जैनांच्या सुप्रापुद्दि मंदिरांची स्थापना करणारा तेजपाळ हा पौरवाळ जातींतला होता व त्याचा विवाह प्रौढ जातींतद्या एका युवतीशीं झालेला होता. या तेजपाळाची त्या काळांत महात्मा क्षणून बन्याच दूरवर कीर्ती फैलावली होती. चौबीस हजार जैन लोकांनी

‘संघपति’ या ऐष पदवीने त्याला विभूषित केले होते. या जैनांतः दिगंबर जैनांच्या सातपट श्वेतांबरपंथीय जैनांची संख्या होती. या मंदिरांतील संवत् १२९७ च्या शिलालेखावरून तेजपालची पात्नी विजातीय असल्याचा दाखला पटतो. त्यावर जो मजकूर कोणलेला आहे तो असा:— [“ॐ सम्वत् १२९७ वर्षे वैद्याखसुदी १४ गुरु प्रावाटजातीया चंड प्रचंड प्रसाद महं श्री सोमान्वये महं श्री असराज सुत महं श्री तेजपालने श्रीमत्पत्तनवास्तव्य मोढ शातीय ठ० आल्हणसुत ठ० आसुतायाः ठकराणी संतोषाकुक्षीसंभूतायाः महं श्री तेजपालःद्वितीय भार्या महं श्री सुहडोदेव्याः श्रेवार्य]

अन्नर्जातीय विवाहाचा पायंडा पाडण्यांत या सुप्रसिद्ध व्यक्तीने सुमारे सातव्ये वर्षीपूर्वी प्रकट केलेले मनोवैर्य प्रशंसनीय नाही, असे कोण छातीठोकपणे छाणू शकेल ?

३ मध्येरतील जैनांच्या देवळांतील एका प्रतिमेवरून दिसून येते की त्या मंदिराची प्रतिष्ठा करणाऱ्या वैश्य जातींतील एक धर्मात्मा होता वैश्याची अर्धांगी एक क्षत्रीयकन्या का होती.

४ जोधपूरनजिक असलेल्या घटियाळा गांवांतील जैन मंदिरांत उपलब्ध असलेल्या संवत् १९१८ च्या शिलालेखावरून कदून येते की, कक्कुक नामक एका पुरुषाने तें देऊळ बांधविलें होते. त्याच कक्कुकांचे वंशज ब्राह्मण कुलेसन असून देखलील ते क्षत्रीय कुमारिकांशीं बिनखेट विवाह संबंध घडवून आणित असत.

(प्राचीन जैनलेखसंग्रह)

५ पद्मावती पोरवाल आणि पाण्डे [ब्राह्मण] लोकांत विवाह होत असून व्याचे कांहीं कांहीं ठिकाणीं हळीं न जरेस पडत आहे. हे पाण्डे लोक पोरवालांच्या घरीं एका कालीं लग्नकार्यादि धार्मिक संस्कार करीत असत आणि आज दोहोसध्ये बेढीविवहार चालू आलेला आहे.

(६) सुमारे दीडद्यें वर्षीपूर्वीची गोष्ट. खंडेरवाळांनी जैनेतर बीजावर्गी लोकांना जेव्हां जैनधर्माची दीक्षा दिली, त्यावेळी इतर बीजावर्गीयांनी खंडेरवाळांत मिसळलेल्या स्वशातिबांधवांशीं रोटीब्यवहार करप्याचे अजिवात बंद केले. त्यावरोबर जैन बनलेले बीजावर्गी बन्धू अत्यंत घावरून गेले ! त्या लोकांच्या हवालदील चनेलेल्या मनास त्यावेळज्या दूरदृष्टी खंडेरवाळांनी जे धीराचे आश्वासन दिले त्याने त्यांची शंकाकुल मर्ने तेव्हांच सिर झाली. खंडेरवाळ निर्भयणने त्यांना झाणाळे ' नुकतेंच जैन बनेलेल्या बीजावर्गी बंधूनो, बहिष्कागच्या संकटाला तुझाला भिष्याचे कांहींच कारण नाही; कां का, ज्याना धर्मबंधू झाणून आझामध्ये पावन करून घेण्यांत आलेले आहे, त्यांना स्वशातिबांधव लेखण्यास आक्षांला कसलीही दिक्कत वाटत नाही ! एवढेंच नव्हे तर, या क्षणांला तुझां सर्वाना आमचे जीतवन्धू समजून आझो जमातीत समावेश करून घेत आहो, अशा प्रकारे खंडेरवाळ जातीने बीजावर्गी यांना आपल्या जातीत सामील करून त्यांच्याशीं रोटीबेटीब्यवहार निःशंकपणे चालूठेविलेला आहे.

(स्याद्वादेकशी गुरुगोपाळदासजी वरैथ्या द्वारा संपादित जैनमित्र वर्ष ६ अंक १ यांतील १२ पान)

८ राजा अमोघवर्षाने आपली मुलगी राजा राजमळ सप्तवाध या विजातीय वराला दिली होती.

९ अबू पहाडावरच्या मंदिरांतील इ. सन. १२९७ इसवीमध्यस्था एक शिलालेखावरून पोरवार आणि प्रोट या दोन परस्पर जातीमध्ये अन्तर्जातीय विवाह रुद असल्याचे स्पष्ट आढळून येत आहे.

(प्राचीन लेखसंग्रह)

वर निर्दिष्ट केलेली दोन्ही प्रकारचीं पौरीणिक व ऐतिहासिक-उदाहरणे अवलोकून आमच्या वाचकांची वाळंवाळ खातरी होईल की, अन्तर्जातीय नव्हे तर विजातीय विवाहास आमच्या धर्मग्रंथांची काढीइतकीही आडकाटी^३ नसून समाजसुधारणेच्या दृष्टीने आमच्या समाजांतील युवकगणाने त्याची कांस घरणे अत्यंत जरूरीचे आहे.

प्रकरण १५ व्हे

जातिमद !

न समाजांतील उदारतेचा जर कशाने लोप झाला
असेल, तर बो कैवळ जातीमदाच्या तुरुणाने होय !
धर्माच्या खन्या स्वरूपाचें आझांला विस्मरण पढून
त्याच्याबाहेरील बैगडी रूपाळाच आज आही भाळळो
आहोत. हेच आमच्या समाजाच्या पतनाचे खरे कारण
होय ! मागील कांहीं प्रकरणात जैनधर्म जारीपेक्षा
माणसाच्या आंगीं असणाऱ्या गुणांची विशेष कदर बाळगणारा असल्याचे सत्य
वाचकांच्या आतां चांगलेंच परिचयाचे झाले असेल ! परंतु या सत्याचा
आझांला पुरतां विसर पडल्यामुळे जातिभेदाच्या मायावी चक्रव्युहांत आमचा
समाज आज अडकून राहिला असल्यास नवल नाही! वास्तविक जन्मजात
जातिभेद खोटे असून आचारभिन्नाचे त्यांची नव्याने कशी रचना द्वावयास
पादिजे, यांचे सुंदर व स्पष्ट विवरण अमीलगती आचार्यांच्या पुढे नमूद केलेल्या
स्थोकांत पहावयास भिज्वेल.

ब्राह्मण क्षत्रियादीनां चतुर्णामपितत्त्वतः
प्रकैव मानुषीजातिराचारेण विभज्यते॥

अर्थः—ब्राह्मण, क्षत्रिय, वैदेय व शूद्र या चारीही जार्तींची उमारणी वास्तविक रीस्या आचरणाच्या पायावर करण्यांत आलेली आहे. खरे पाहिले असतां. जगाच्या बाठीवर वावरणान्या सर्व मनुष्यांची जात एकच झोय.

यावरून स्पष्ट सिद्ध हेते की, एका जार्तीतल्या मनुष्याला आपल्या आचरणांत इष्ट तो योग्य बदल करून त्याला दुसऱ्या जार्तीत मिसळतां येते. या चारी जार्तींत जर मृढचेच मेंद टेवण्यांत आले असते तरे आचार्य झाण-तात त्याप्रमाणे घडून न येते.

भेदे जायते विप्राणां क्षत्रियो न कथंचन ।

शालि जातीं मयः दृष्टः कोद्रवस्य न संभवः ॥

अर्थः—जार्तींत आरंभींच जर भेद टेवण्यांत येते तर एका ब्राह्मणीच्या पोटी क्षत्रियजातीच्या कुमाराला कर्तींच जन्म घेतां आला नसता; (परंतु तसेच जन्म शालेला आहे.) कारण भाताच्या कणसांना कर्धी कोहु लागलेले अद्यापि आढळांत आलेले नाही.

यावरून स्पष्ट कलून येते की, कोणत्याही जार्तींच्या अस्तित्वाला आमचे आचार्य पिढथानुपिढथा अमरत्व द्यावयास तयार नाहीत. पारंपारिक वृत्तीच्या सनातनी लोकांना एका ब्राह्मणीच्या उदरीं क्षत्रिय संतान पैदा होणे जर मान्य आहे तर ते जातीच्या सनातनत्वाचें स्तोम कोणत्या मुखानें गावूं शकतात? येवेगावरच या दुराराध्य मंडळींची मजल थांबून न राहतां असवर्ण विवाहाच्या निषेधकार्याकडे ती प्रत्यही धाव घेत असते आणि आचार्य-सारख्या महान् तपस्यांच्या दीर्घकाल व्यासंगजनित उदार स्वरूपांच्या निर्णयांना हे लोक आपल्या बाष्कळ बडवडीनें द्यारताळ फांसण्यास एका पायावर सिद्ध असत्याचे आढळून येतात. यावावत त्यांचा असा आक्षेप आहे की, वरील प्रकारांत पिढशुद्दी कशी गाहूं शकते? पिढशुद्दीचे वृथा स्तोम माजविणान्या या आक्षेपकांची तोंडे बंद पाडण्यासाठी शांकुनंद कुन्दाचार्यांनी पुढे दिलेस्या लोकांत समर्पक उत्तर दिले आहे.

णवि देहो वंदिज्जह णवि य कुलो णवि य जाइ संजुचो ।

को वंदिम गुणहीणो णहु सवणा णेव सावओ होई ॥

अर्थः—कोणाही मनुष्यप्राप्यांच्या देहाचा. तर्सेच त्याच्या कुलाचा सन्मान दो. अष्ट योर्नीत किंवा उच्च गोत्रांत जन्मला क्षणून होव नाही. तर्सेच जन्म-बात जातीच्या अष्टेवरूनही मनुष्याचा मोठेपणा ठरविष्यांद्र बेत नाही. कारण गुणविहीन लोकांना जगांत कोण मान देणार ? क्षणून गुणसहित मनुष्यास श्रावकांच्या अगर मुनीच्या पायरीवर कैवळांही आरूढ होणे शक्य होणार नाही. या विवेचनावरून स्पष्ट कक्षून येऊळ कर्न, जैनधर्म हा खन्या गुणांपुढे जातीची अगर कुलाची विलकूल कदर बाळगीत नाही. हीन कुलांत अगर हीन जातीत पैदा शाळेल्या अनेक गुणवान लोकांना आपल्या अंगांतील सद्गुणांच्या बळा-वर महापुरुषांच्या पदवीस चढतां येते तर केवळ दुरचाराने मनुष्याच्या खानदानो कुलाचाच नवेहे तर अष्ट जातीचाही बदलौकिक होतो. यासाठी जैन-धर्मांच्या खन्या उपासकाने आपल्या अंतःकरणांतील समाजहितविष्वसक जात्यं-द्विकाराच्या विषारी बोजांचे पूर्णपणे निर्मूळन करून खन्या सद्गुणांची मनःपूर्वक उपासना करण्यास अवश्य शिकले पाहिजे.

प्रकरण १६ के

अजैनांचे जैनीकरण !

धर्मी बांधव जर स्वयंप्रेरणेने जैनधर्म पत्करण्याचे
राजी असतील तर त्यांना जैन करून खेण्यांत व
नवीन जैन बनलेल्यांना समानतेने वागविष्णांत जैन-
धर्माने पूर्वकाळीं योर उदारता प्रकट केली अस-
त्याचे पौराणिक पुराव्यावरून सिद्ध होते.

आदिपुराणाच्या ३६ व्या पर्वतील ६० वे
७१ श्लोकांवरून वाचकांना करील विचानाची

सत्या दिसून येहेल. त्यांत असा स्पष्ट दाखला दृष्टीष पडतो कीं,
“ विधिवसोऽपि तं लब्धा याति तस्मःकक्षतां ॥ ” या महस्वाच्या प्रभावंबंदी
हिंदी सहित्यक्षेत्रांतील आधुनिक मार्मिक टीकाकार पं. दौलतरामजी यांनी
जें मत प्रकट केले आहे, तें जेंसेच्या तर्चे वाचकांसाठी पुढे उद्घृत कर-
ण्यांत येत आहे.

“ वह भव्य पुरुष जो ब्रत के धारक उत्तम श्रावक है, तिनसु कन्या
प्रदानादि सम्बन्ध की इच्छा जाकै सो चार श्रावक बड़ी क्रिया के धारक
तिनकूँ बुझाई कर यह कैहे-नुद के अनुग्रह तें अयोनिसम्भव जन्म पाया,
आप सरीखी क्रियाओं का आचरण करूँ हूँ आदि, आप सोही समान करो।

वे श्रावक बाकी प्रशंसा करि वर्णाभ क्रिया द्वारा ताहि युक्त करौ पुत्र पुत्रीन का संबंध यांत्रू करै ”

अजैनाना जैन बनविल्यावर त्यांचा योग्य प्रकारे मानसन्मान राखण्यांत येत असे. हे सत्य खाली नमूद केलेल्या पौराणिक कथावरून वाचकांस प्रतीत होईलच.

(१) गणधर गौतम हे मूळ ब्राह्मणाजातीचे होत. महावीर तीर्थकरांच्या समवशरणांत जाप्यांचे त्यांना भाष्य लाभल्यावर ते जैन बनले. ज्योतिः त्यांनी जैनमुर्मीची दीक्षा स्वीकारली तेवढां ते जैनांचे गुरु झणून प्रसिद्ध शाले होते, स्वावंतर योडक्यांच काळांत ते सोक्षास गेले.

[महावीरचरित्र]

(२) बौद्धधर्मांच्या श्रोणिक राजांने जैनकुमारी चेळना हिच्याशी विवाह लाविला होता. त्यानंतर जैनधर्मांची दीक्षा स्वीकारून भगवान् महावीर स्वार्थीच्या समवशरणांत जपणाऱ्या श्रोत्यांचा तो प्रमुख नायक बनला. त्याच्या यांकूस्याच्या निषेध त्यावेळच्या कोणा जैनकळून झाला असल्यांचे कोणत्या धारांत आढळून आलेले नाही. तसेच त्यांच्याशी कोणाही जैनांने आपले जैवणत्यापु वर्ज केलेले असल्याचेही एकिवांत नाही. मात्र त्यावेळच्या जैन-समाजाने त्यांत्रा योग्य प्रकारेन्च डुलट गौरव केल्यांचे आढळून येत आहे.

[श्रोणिकचरित्र]

(३) समुद्रदत्त हा अजैनच होता. परंतु त्याच्या मुलांने जैनधर्मांचा स्वीकार केला व एका जैन मुलीशीं विवाह लाविला.

(आराधना कथाकोष भाग २ या कथा नं. २८)

[४] नाणदत्त सावकाराने आपल्या मुलासादित समाजिशुसाजवळ जैन-धर्मांची दीक्षा घेतली. त्यानंतर जिनदत्त नांवाच्या एका जैनांने नागदत्ताच्या मुख्याला आपली मुलगी दिली. नागदत्त, त्याचे बन्धू व मुलगे ही सर्व मंडळी

जिनदेवाची पूजा करित होती. [आराधना कथा नं. १०६] ये ये सुनिश्चित जैनतरांना जैन करून वित्स्यावर त्यांच्याशीं रोटीबेटीव्यवहार असल्याचे स्पष्ट सिद्ध होत नाहीं काय !

(५) हिंदुस्थान देशावर जेव्हां बादशाहा शिकंदर यांने चढाई केली, त्यावेळीं त्याचेबरोबर एक जैनमुनि मुसलमान सोकांच्या राष्यांत गेला होता. तेथे त्या मुनीने अनेक जैनतरांना जैनधर्माची दीक्षा दिली. त्या जैन बुनेलत्या विदेवियांच्या हातचे त्यांने अज्ञ ग्रहण केले असल्याचा स्पष्ट दासला पहावयास मिळतो.

[जैनविद्वांत भास्कर पृष्ठ २४ ३]

(६) आफिका खंडांतील अंबिहिनिया प्रांतांत कांहीं दिगंबर मुनीनी विहार केलेला होता, त्या वेळीं त्यांनी त्या देशाच्या मूळच्या राहिवाशांच्या हातचे अज्ञग्रहण केले होते.

(भगवान महावर और म. छुट पृष्ठ १६)

(७) एके काळीं जैनाचे प्रचारक अफगाणिस्थान व अरबस्थान येथे जाऊन तेथील राहिवाशांना— ज्यांना म्लेंच्छ झणून संबोधिले जाते त्यांना — त्यांनी जैनधर्माची दीक्षा दिली होती. त्या विधीनंतर प्रचारकांनी त्या नवदीक्षित जैनांशी आपला व्यवहार चालू ठेविला होता.

(इंडियन सेक्यू. ऑफ दी जैन्स पृष्ठ ४ फ्लट नोड)

(८) रुयोवळीं इस्लामियांचा तळ हिंदुस्थानाच्या उरहाहीवर पडला होता, तेव्हां त्यांच्यापैकीं अनेकांना जैन करून घेण्यांत आलेले झाते.

(भगवान महावर पृष्ठ २४३)

(९) लोहेन्वार्धांनी अगरोहा येथील अजैनांना जैन करून घेऊन त्या सर्वोचा परस्पर रोटीव्यवहार चालू केला.

[अग्रवाल इतिहास]

(१०) जिनेसनाचार्यांच्या प्रभावी उपदेशांने रजपूतांच्या व्यापैशी
व सोनारांच्या दोन अशा चौंयांशी गांवांनी जैनधर्म स्वीकारिला होता.
त्यावेळी खंडेरवाळ जातीत जीं चौंयांशी गोवँ अस्वित्वांत आली, त्यांचा
उंबंध वरील गांवांकडे पोंचतो. तसेच त्या काळासुन क्षत्रिय खंडेरवाळ
आणि सोनार जैन खंडेरवाळ या परस्पर जातीतील लोकांत रोटीव्यवहार
चालू काळेला आहे.

[विश्वकोष अ. ५ पृ. ७१८]

(११) बीजावर्गी लोकांना जैन करून घेतल्यावर खंडेरवाळ
जातीच्या पूर्वजांनी त्यांच्याशी रोटीबेटीव्यवहार सुरु केला.

(१२) उत्तर हिंदुस्थानातील जैनांचा प्रख्यात कवि जिनबाबु इ^१
जैन बनप्यापूर्वी मुसलमान जातीचा होता. इस्लामी धर्माचा त्याग केल्या-
नंतर तो जैन बनला. या कवीची जैनधर्मांविषयक कवऱे अत्यंत भक्ति-
रखप्रधान असून ती जैन मंदिरांतून व सार्वजनिक समारंभामधून आजही
मोठ्या भद्रापूर्वक गायलीं जातात.

(१३) “दी इण्डियन सेक्यू. ऑफ दी जैन्स” या इतिहासाच्या लेख -
काने वरील पुस्तकाच्या तिसऱ्या पृष्ठावर इ. स. १८७६ पर्यंत अजैनांना जैन
करवून घेण्याची प्रथा जैनांत चालू होती, असा मजकूर नमूद केला असेस्याचे
निर्दर्शनास येते. जैनधर्माचा उपदेश आर्य, अनार्य, फश्यु व पक्षी या सर्वांना
करण्यांत येत असेस्याचे विधान सदर इतिहासकार त्याच पुस्तकांत करित आहेत,
यावरून असा तिभद्रान्त बांधितां येतो कीं, म्लेच्छ गणिस्या गेलेस्या मुख्ल-
मानांनों जैनधर्माची दीक्षा देऊन स्थाना जैन द्वारून आपेस्या समाजांत
भिसवून घेण्यास एकेकाळीं शाळकारांची विलकूल आडकाठी नव्हती.

(१४) आदिपुराणातील आधारांच्या सहाय्यानें पं. दैलक्षण्यमर्जीनीं या
वावीसंबंधानें आपले जे स्पष्ट मत प्रगट केले आहे तें असे:—

“ वे नव दीक्षित तुम सरीखे सम्यग्दृष्टीन के अलाभ विषे मिथ्याहृष्टीन सों सम्बन्ध हेय है. इस तरह कहें और वे श्रावक इसको वर्ण लाभ किया से युक्त करें अर्थात् नमोकार मंत्र पढाकर आशा करें कीं पुत्र पुत्रीन का संबंध यासू किया जाय उनकी आशा ते वर्णलाभ किया को पायकर उनके समान हेय”.

वरील उतान्यावरून स्पष्ट कळून येते कीं, जैनेतरांना जैनधर्माची दीक्षा देऊन त्यांच्याशी रेटीबेटीव्यवहार चालू ठेवण्यास शाळाची पूर्णपर्यं संमाति आहे. तेथें आज जे जैनांतस्या जैनांत रेटीबेटीव्यवहार चालू करणे अनुचित हेय, असे द्याणतात त्यांना शाळाशा पालन करणारे जैन झाणून करू ओळखावे !

(१५) पात्रकर्त्तरी प्रथम ब्राह्मण होते, त्यांनी जैनधर्माचा स्वीकार करून दिगंबर जैनमुनीची दीक्षा घेतली.

(आराधना कथाकोश कथा नंबर १)

(१६) अकलंक स्वार्मीन्या कथेवरून कळून येते कीं, हिमशीतळ नांवाचा राजा आपल्या राज्यातील उर्व प्रजाजनांसहित जैनधर्मी बनला.

(आराधना कथाकोश कथा नंबर २)

(१७) दरोडेखोरांचा नायकडा सुरदत्त मुनि बनून मोळास गेला आणि त्यामुळे तो जैनांचा एक वंदनीय परमात्मा झाणून नांवाजला गेला.

(आराधना कथा नंबर १४)

(१८) इतिहासवाचकांस पूर्ण परिचित असलेला जैनसम्माट चंद्रगुत याने ग्रीष देशाचा राजा संस्कृत संघाचा मुठीशी विवाह लाविला होता, ही गोष्ठ इतिहासमुळे सर्वीना जाहिर आहेच, परंतु हा लग्नसंबंध चंद्रगुत आणतांना चंद्रगुप्ताला जातीची किंवा धर्माची कसलीच अडचण आली नव्हती.

(१९) अनेक इन्डो-ग्रंक लोक जैन बनले होते, ही गोष्ठ बौद्ध खोकांच्या ‘मिलिन्दपन्ह’ यावरून शात होते.

(२०) कुशानकालीन मथुरेतील जैनदेवाल्यावरुन व स्थांतील मूर्ती-वरुन कबून येते की, 'नृतक' लोक देखील जैनधर्माचे उपासक होते.

(२१) प्रजयश नंवाचा मुनि जैन होण्यापूर्वी संकैथियन होता. त्याच-प्रमाणे पणिक साधु देखील शेंकडा नवद दिश्याने याच जातीतला असावा.

(२२) हिंदुस्थानचे आदी रहिवासी जे गोंड, गिळ व द्रवीड लोक स्थांच्यामध्येही जैनधर्मांचा बगाच फैलाव क्षालेला होता. या जातीतील दुसऱ्या झ्या कांहीं इलक्यां जाती होत्या, त्या सर्वांना जैनधर्माची दीक्षा देऊन शुद्ध करण्याचा प्रयत्न करण्यांत आलेला होता. हिंदुस्थानच्या ढोंगराळ प्रदेशाच्या भागांतून पूर्णांपार जे वसाहत करीत आलेले असून पूर्ण हिंसक वृत्तीचे होते, अशा भार लोकांनादेखील जैनधर्माची दीक्षा देण्यांत आलेली होती.

(अॅन थी ओरिजिनल इन्डॉवीटेन्ट्स ऑफ भारतवर्ष पृष्ठ ४७)

त्याच जातीच्या कांहीं पराक्रमी पुरुषांनी एके कळीं बुदेलखन्ड पादाक्रांत करून त्यावर आपले आधिपत्य प्रस्तापित केले होते.

(२३) बल्कुवर जातीतालि सर्व मंडळी जैनधर्मानुयायी बनलेली होती. तामिळ भाषेतील "कुरल" नामक सुप्रसिद्ध ग्रंथाचा कर्ता हा याच जाती जन्मलेला असूनदेखील तो कट्टा जिनानुयायी क्षाला होता.

(२४) भारत देशाचे जे मूळचे रहिवासी कुरुंव एके काळीं ते लोक, अस्यंत यानटी असव्याचे इतिहास साक्ष देतो. हे लोक त्याकाळी निविड अरण्यांत भटकून तेथें स्तन्छंदूपणे बागडणाऱ्या मृगचरांच्या मृगयेवर आपली उपजीविका करीत असत. परंतु कांहीं काळ लोटस्यावर या लोकांच्या रानवट वृत्तीत बदल घडून गावें वसवून ते शेतकीवर आपलें पोट भरूं लागले. या लोकांचा आजुंददा जनाषणांना चारण्याचा आहे. पूर्वी या लोकांना निश्चित असां कोणताच धर्म नव्हता. एका जैनसाधूने या जातीतील सर्व लोकांना जैनधर्माची दीक्षा दिली. या लोकांचे मुख्य नगर जे "फुलाल" क्षणून होते, तेथे या लोकांनी आंपस्य निवडलेल्या एका पुढान्याला रजा क्षणून

निवडळे. व फुलाळ नगरीत त्याला गादीवर बसविले. या अधिपतीने कुरुमांना जैन बनाविणाऱ्या साध्युचे कायमचे स्मरण रहावें झाणून फुलाळ नगरीत टोळेंजंग जैनमंदिरे बांधविली. या देवळाचे अवशेष अद्यापिही त्या गांवांत पहावयास सांपडतात. हे शहर मद्रासपासून सुमारे ८ मैलांवर असून तेथें आजही कुरुम जातीची कुटुम्बे रहात असल्याचे निर्देशनास हेते.

(२५) दिंगवर मुनि जीवनन्दि हे आपल्या सर्व शिष्यगणांसह गुजरांथेतील देवपुरास गेले होते. तेथेचे सर्व नागरिक अजैन असल्यामुळे स्वार्मीर्जिना मुक्तामार्घाठी एका शिवालयाचा आश्रय घ्यावा लागला. तेथल्या मुक्तामांत त्यांनी पुष्कळ जैनेतरांना जैन करून घेतले होते. तसेचे नवीन करून घेतलेस्या शेकडो जैनांच्या हातांचे ते विनधोक अन्नग्रहण करीत असत.

वरील सर्व उदाहरणांवरून वाचकांना कवून येईल की, जैनधर्माने सर्व प्रकारच्या रानटी जारीना, करूर स्वभावाच्या लोकांना, हिंसक वृत्तीच्या दुरुस्थ्याना इतकेच नव्हे तर अधमांतस्या अधम स्वभावाच्या माणसांना आपुळकीच्या भावनेने कुरवाकून त्यांना जैन बनविले आहे. सध्यांच्या काळाला अनुसरून आमच्या निर्दिस्त जैनबांधवांना योग्य कर्तव्य पार पाढण्यास वरील दाखल्यांचा कांहीं उपयोग होणार नाहीं काय ! ज्या धर्मात सर्व बांजुनीं पंगू बनलेस्या लोकांना अंगणगण्याहितकीं सहानुभूति भरलेली दिसून येत नाहीं, असल्या चैतन्यीविहन धर्माला कवटाळण्यांत जगाचे कराले हित साधणार आहे ! मोठ्या शरमेची गोष्ट ही की, सांप्रतचा जैनसमाज आपल्या सोंवलेपणाच्या वागणुकीने आपल्या दिव्य चैतन्यपरिष्कृत धर्मास निष्पाण करूं लागल्याचा भयानक देखावा नजेरपुढे येत आहे. उपरीनिर्दिष्ट दाखल्याखेरीज आणसी किती तरी धर्मांच्या उदारतेचे पुरावे आपल्या पुराणांतील कथांवरून प्रतीत होतात. त्यापेकी कांहीं थोड्या कथांचा उल्लेख पुढे करण्यांत येत आहे.

(१) पूर्णभद्र आणि मानभद्र या उभयतांनी एका कुनीका आणि

चाण्डाळाला जैनधर्माचा उपदेश करून पंचणुव्रतासहित त्यांना संन्यासदिक्षा ग्रहण करावयास लाभिली. चाण्डाळाने समाधिमरण साखिले त्यामुळे ते सोळाच्या स्वर्गीत नन्दीश्वर नांवाचा महादिक देव जाला आणि कुत्रीला मरणा. नंतर राजकुमारिका होण्याचे सौभग्य लाभले.

[आराधना कथाकोश कथा नंबर ६।७]

(२) एका माळ्याच्या दोन मुळी दररोज जिनमंदीदराच्या फक्त पाय-न्यांवर फुळे वाहात असत. परंतु त्या निष्काम सेवेमुळे त्या मरणानंतर देवता बनस्या.

(३) चाण्डाळ जातीतस्या अर्जुन नामक एका इसमार्मे जैनद्याळा-उत्तर उपोषणाचे व्रत आचरून संन्यासदीक्षा धारण केली. तो गावांवाहेचीक-गुह्येत ध्यानमग्र होत असे. या अमृत्युं जातीच्या अर्जुनाला एकदां केवळीची वंदना करण्याची संधि लाभली. त्या वंदनेच्या पुण्याईमुळे त्याला मरणोच्चर देवपद लाभले !

(४) अजैन नागदचेची मुळगी धनशी वसुमित्र नांवाच्या एका जैन दैश्यास दिलेली होती. वसुमित्राने आपल्या त्या नवविवाहित पत्नीस जैन बनविले. त्यानंतर धनशीने आपल्य मातेकडून-नागदचेचेकडून-जिनधर्माचा स्वीकार करविला होता.

अखिल मानव प्राण्यांचा उद्धार करणाऱ्या जैनधर्मातील या उद्धारतेचा वरील मार्ग प्रलोभनीय नाही काय ? पूर्वकालीन योर योर आचार्य जैनधर्माचा प्रसार जैनेतर समाजांत दोषेच्या द्वारे करीत असत. परंतु समाजावर बाण्डगुळा-प्रमणे चरणाऱ्या आमच्या हळीच्या कांही धर्मगुरुंकडे नजर फेकव्यास आमच्या वांछास पूर्णपणे निराशाच येत आहे हे समाजाचे अस्यत दुर्भाग्य होय ! गुरुंचे हील, त्याचे अध्ययन व त्याची समाजविशयक निर्देशक कर्तव्यानुदीक्षा प्रकारची असावयास पाहिजे याचे सुंदर विवेचन सुलाचार ग्रन्थांत

नमूद करण्यात आलेले आहे. एकादा साधूचा अगर गुरुचा उदोउदो करणाऱ्या समाजातील पुढान्यांनी त्या गुरुच्या शीलाचै सोनै पुढे नमूद केलेल्या गुरुस्वाच्या कसोटीवर परीक्षण्याची अवश्य दक्षता बाळगावी.

“ साधु तोच ज्ञानावा ज्ञानभगुर निज तनूसु जो विसरे ।
सिकता रजसा खीवनमोहाच्या मुर्धितुनाहि जो निसरे ” ॥

—कवि रणदिवे—

याशिवाय गुरुपणाचै आणली एक मुख्य लक्षण ‘ संगदणुमाह कुसुमे ’ मूळाचार ग्रन्थात नमूद झालेले आहे. या छक्षणाचा घेण्यामुक्त ठोकाना जैन-धर्माची दीक्षा देऊन त्याचा संग्रह करण्यात गुरुने चतुरार्द दासविकाराचे आहे. पूर्वकाळीन जैन मुनि प्रत्येक दिवशी एकादुसय तरी परधर्मी मनुष्य आपल्या धर्माचा केल्याशिवाय स्वस्य बसत नसत. हे सत्य पुण्यातील कामा-वरून स्पष्ट होत आहे.

माघनन्दि आचार्य तर प्रतिदिन नवीन पचास जैन बनविल्याशिवाय आहार सेवन करीत नसत. परंतु आमच्या समाजातील आजच्या आज्ञायाच्या कृतींत आणि पूर्वीच्या आचार्याच्या कृतींत मात्र याबाबत उच्चरदक्षिण भवाइतकी तफावत दिल्यात येत आहे ! आमच्या समाजातील काही पोटजातीच्या इतरचे अशेदक सेवन करणे असंत अनुचित गोष्ट असल्याचा डांगोप पिट्यास इतर जैनांनाही सांथ देष्याविषयी हे साधू लेक आप्रह करित आहेत ! एवढेच नव्हे तर क्षुद्रशा कारणापार्यी हे गुरुजन आपापसांत निदेचा गालिंड घिमगा. सेवून आपापल्या संघाचे सबते मुभे स्थापन करू लागले आहेत ! हे भीषण दृश्य अव-छोकून भद्रवाहु चरित्रातील चंद्रगुत राजाच्या चौदाव्या स्वप्रकल्प इस्तीची आठवण ज्ञास्यास नवळ नाही !

रजसाच्छादितश्वरल्नरशेरीक्षणतो भृशम् ।

करिष्यान्ति नपाः स्तेयां निग्रन्थं मुनयो मिथः ॥४७॥

अर्थः— धुलीने मळलेल्या रलांचे खरे तेज पारखण्यावाबत निश्चन्द्र
मुनींतदेखील कडाक्यांने भांडण होते. त्यांना मलिन क्षालेल्या रलांच्या खन्या
प्रेमेची बिल्कूल परिक्षा होत नाही.

जैनांतील विद्यमान मुनिजनांच्या विवेकाची अवस्था आज येट वरच्या
सारखाच झालेली आहे यांत तिलग्राय शंका नाही. नवीन युगांतील कल्पनांना
अनुसरून जर हे लोक आपली वर्तणूक ठेवतील तर जैनैतरांची शेंकडथांनी
आमच्या समाजांत भूती करण्यास त्यांना आज कसल्या प्रकारची उणीव भाष.
णार नाही आणि याला कारण जैनधर्माची विशाल उदारता हेच होय !

शास्त्र कामतप्रसाद यांच्या “ विशाल जैनसंघ ” नांवाच्या पुस्तकां-
तील माहितीवरून जैनधर्माच्या लोकसंग्राहक वृत्तीचा व राष्ट्रैकसंवर्धक अजव
गुणाचा चांगलाच बोध होतो. ही लोकसंग्राहक प्रवृत्ति जैनधर्मतत्वांत अत्यंत
प्रसरेतेने वाच करित असल्यासुलेच सर्व प्रकारर्या लोकांना जैनधर्मात मिर-
ळण्यास वाव ठेविला गेला आहे. यांवर्षीची कांही ठळक उदाहरणे पुढे
ठिहीस्याप्रमाणे होते.

(१) भीजिनवळभ सुरीने संवंत ११७६ या साली ‘पडीहार’ जातीच्या
रजपृत राजाला जैन बनवून त्याला महाजन वंशांत सामील केले. या राजाचा
कायस्थ जातीचा एक दिवाण जैन बनला व नंतर त्याला महाजन करण्यात आढे.

[२] लुट्यार करणेर खीची रजपृत जैन बनले.

[३] जिनभद्र सुरीने याठोडवंशीय रजपृतांना जैनधर्म स्वकिरण्यास
वाविले.

[४] संवंत ११६७ या वर्षी परमार वंशीय क्षत्रिय राजांनी जैन.
धर्माची दीक्षा घेतली.

[५] मदिय व मांस भक्षण करणाऱ्या एका यदुवंशीय राजाला जिन-
दत सुरीने जैन बनविले.

[६] संवत ११६८ या सालीं जिनवळभ सूरीने सालंकी रजपृत राजाला जैनधर्माची दीक्षा ध्यावयास लाविलो.

(७) संवत ११६८ सालीं पुन्हां एक भाटी रजपृत जैन बनला.

(८) चौहानांच्या चौबीस जातींनी संवत ११८१ मध्ये जैनधर्म स्वीकारला.

(९) सोनीगरा जातीच्या एका रजपृत राजानें संवत ११९७, त जैनधर्म आंगिकारला.

(१०) संवत शक आस्तीत्वांत थेण्यापूर्वीं ओसिया गांवचा एक रजपृत राजा आपल्या प्रजेसहित जैनधर्मी बनला व तेच लोक “ओसवाळ” या नांवानें प्रसिद्धीस आले.

(११) पंधराव्या शतकात चौहान जातींतील सामंत सिंहाच्या वंशजांत एक बच्छसिंह नांवाचा शूर पुरुष होऊन गेला होता, त्यानें जैनधर्म स्वीकारला होता. आजचे ‘वच्छावत’ जैन हे या पुरुषाचेच वंशज होत.

(१२) ओसवाळांच्या मुंहणोत गोत्राची उत्पत्ति मारवाड देशचा राठोड राजा राथपाळ याजपासून झालेली आहे. या राजाचा मूळ पुरुष सप्तसेन ह्यानें जेव्हां जैनधर्माची दीक्षा स्वीकारली, तेव्हां त्योवेळच्या ओसवाळांनी त्याल आपल्यांत मिसळून घेतले होते.

(१३) ओसवाळांच्या भण्डारी गोत्राचा मूळ पुरुष नौडोलचा चौहान-राजा लखनसीं हा होता. या राजाचा मुलगा दादराव याला यशोधर सुरीनीं संवत १९२ सालीं जैनधर्माची दीक्षा दिलो होती. त्योवेळेपासून या लोकांना ओसवाळ शार्तीत खारील करून घेतलेले आहे.

[१४] धोदांच्या “मिलिंदपन्ह” नामक ग्रन्थावरून कळून घेते की, पांचशे मुसलमान व खांचा राजा प्रेनेन्डर (मिलिन्द) हें महाबीर स्वार्मीना शरण गेले होते.

(१५) महावीरांचा अनन्य भक्ते ज्ञानून उपाली न्हाव्याचे नांव सर्वांन।
महशुर आहेच !

[१६] अनार्यं ब्रात्यांना जैन करण्यांत आले होते, हे सत्य अथर्व
वेदांवरून कल्पन घेते.

[१७] दयावान् चाषडाळ व कोमल अंतःकरणाचा शूद्र हे दोषे एकाच्या
ब्राह्मणांश्चितके पूज्य असून दिगंबर जैनसाधु बनण्याविषयी हिंदूच्या ‘पद्म-
पुराणांत’ निवेदन करण्यांत आलेले आहे.

(१८) पञ्चतत्रातील मणिभद्रशेठाच्या कथेवरून विदित होते की,
एकदां एक दिगंबर मुनि आहारासाठी एका न्हाव्याच्या धर्मी गेले होते.

[१९] परमवंद्य आचार्य जिनभूत वर्ली यांच्या कृपाप्रसादामुळेच
आहा जैनांना आज जिनवाणीचे दिव्यदर्शन होत आहे, हे जैन बनण्यापूर्वी
एकेवेळी विदेशातील शक लोकांचे नद्यान या संज्ञेने परिचित असलेले राजे
होते.

[२०] इ. स. १८७६ सनापूर्वी अहमदाबाद येथेल्या जैनांनी कांही
मुसलमान लोकांना जैन करून घेतस्याचा विधि स्वतःच्या टोळ्यांनी अवलो-
किला असल्याची गवाही खुलेहसाहेब देत असून माळी, शिंगी इत्यादि मागास-
सेल्या जातीना जैनधर्म स्वीकारण्यास जैनधर्मात अद्यापदेखाल प्रतिबंध नस-
ल्याचे ते आपल्या ग्रंथांत प्रतिपादन करितात.

[२१] दिगंबर पन्थाच्या एका जैनाचार्यानेंद्रं दक्षिण हिंदुस्थानचे भूल
रहिवासी कुशल व भार नामक रानटी जातीच्या लोकांना जैनधर्मी बनविले
होते. या उदाहरणातील आश्र्वये करण्यासारखी गोष्ट ही की, या मांसभक्षक
व पाहिल्या प्रतीन्यां यिकान्यांनी जैनधर्म स्वीकारल्यानंतर ठोळेजंग जिनमंदिरे
उभारलीं !

(२२) पणि (पर्णि) जातीच्या एका विदेशीय व्यापाऱ्याने महावीर भगवानांकडून मुनिदीक्षा केली व थोडक्याच काळांत तो केवळी बनला.

(२३) समुद्रदत्ताने सातासमुद्रापलीकडील उपा एका कुंभारकेशी लग्न लाविले होते, ती कांहीं काळानंतर अजिंका बनली.

(२४) ऋषिवर्य नयन सुखदासजीकृत ' अठराह नाते की कथा ' हा कथेत अजैनांच्या जैनीकरण विधीस जोरकसपणे पुढी दिली असल्याचे आढळून घेते. ती कथा थोडक्यांत अशी आहे—

धनपति नांवाचा एक बडा नगरखेठ मधुसेना नांवाच्या एका लावण्यसंपत्त तरुण वेदेयवर किंदा ज्ञाला होता. तिच्या संयागोपासून शेठजींना दोन अपत्ये झालीं. त्यापैकीं मुलाचे कुवेरदत्त व मुलीचे कुवेरदत्ता अशी नांवे ठेवप्यांत आलीं होतीं. पुढे थोडक्याच काळांत वेश्यासक्त धनपतीला वैगम्य उसने होऊन त्याने मुनिदीक्षा स्वीकारली आणि शेवटी त्याच्या कर्माचा च्छेद होऊन तो मोक्षास गेला. शेठजीच्या निर्वाणानंतर कुवेरदत्त व कुवेरदत्ता या बहिंभावांचे लग्न आपापसांत झाले. पुढे लवकृत्रच कुवेरदत्तांने अर्जिकेची दीक्षा घेतली. कर्माची गती मोठी गहन आहे इणतात तें कांहीं खोलें नाहीं ! कारण कुवेरदत्त आपल्या मातेच्या—धनपति शेठजीच्या मधुसेना नांवाच्या रखेलीच्या—प्रेमपाशांत बद्ध झाला ! कुवेरदत्ताने मधुसेनेचा यथेच्छ विषयपभोग घेतल्यावर तिजपासून त्याला एका पुत्ररत्नाची प्राप्ति झाली. अखेर या जोडप्याने एके दिवशीं जैनसाधूजवळ जिनधर्माची दीक्षा स्वीकारली.

वरील कथेवरून वेश्याना, त्याच्या संतानाना इतकेंच नव्हे तर घोर व्यभिचार करणाऱ्या कोणाही प्राप्यांना जैनधर्माची दीक्षा बाटेल तेव्हां स्वीकारतां येऊन, त्यांना मोक्षमार्गगामी होऊं शकतां येत असल्याचे स्पष्ट—पणे निर्दर्शनास येत नाहीं काय ?

प्रकरण १७ व्हे

शेताम्बरांतील उदारतेचे पुरावे

ताम्बर जैनवांधवांच्या शास्त्रांत उदारतेची जी शेकडो उदाहरणे ग्रथित झालेली दिसून येतात, त्यावरून जैनधर्माचा आश्रय कोणासही घेतां येऊन, नीच, पापी आणि अत्याचारी लोकासाठी योजिलेल्या शुद्धी-करण उपायांचाही पूर्ण वोध होतो. आमच्या या बन्धुंच्या धर्मग्रन्थांतील वरील प्रकारच्या कांदीं उदार दाखल्यांचा उल्लेख पुढे करण्यात येत आहे.

(१) मेहताचार्य मुनि चाण्डाळ जातीचे होते. जैनधर्माची दीक्षा पत्रकरून ते भोक्षणामी झाले.

[२] हरिबल, कोळ्याच्या जार्तीत जन्मेल्ला असूनदेखील त्यानें जैन-धर्माची दीक्षा घेतली होती. जैन बनल्यावर थोडक्याच कालांत तो जैनस्वामी साला व लवकरच तपश्चर्याच्या प्रभावानें मोक्षास गेला.

(३) अर्जुन नांवाच्या एका माळ्यानें सहा महिन्यांत सहा पुरुष आणि एक स्त्री अशा सात माणसांची हत्या केली होती. पश्चाताप दग्ध होऊन तो महावीर स्वामींच्या समवश्वरणांत गेला, तेव्हां स्वामींजीना त्याला या हत्येबद्दल माफी देऊन त्याला मुनिदीक्षा दिली. त्या दीक्षेनंतर त्याला लवकरच मोक्षसुख प्राप्त झाले !

(४) ज्या कर्वीची प्रासादिक भजने आजही मोळ्या उत्थाहाने क्षणभूत येतात, त्या आदिमसाचीही मूळची जात मुसलमान होती !

(५) वेश्याकन्या दुर्गंधा हिचा विवाह श्रेणिक राजाबरोबर लागला होता. (त्रिषष्ठि)

(६) पूर्वभवामध्ये चाणडाळ देह धारण करण्या ब्रह्मदत्त चक्रवर्तीने एका मुनिजवळून साधुदीक्षा घेतली. त्यामुळे तो लवकरच द्वादशांग शानाचा धारक झाला. (त्रिषष्ठि)

(७) कयवज्ञा (कृतपुण्य) सावकारने जरी एका वेश्येच्या मुलीर्णी लग्न लाविले होते, तरी त्याच्या धर्मसाधनेत कसलेही संकट उपस्थित झाले नव्हते,

(८) चिलातीच्या मुलाने एका मुलीर्णे डोके धडापासून वेगळे केले होते, तो जसा अत्यन्त हिंसक तसा अडूळ चोरही होता. अशा प्रकारच्या दुराचान्यालाही मुनिदीक्षा देण्यांत आलेली होती. (योगशास्त्र)

(९) काळा नामक वेश्येच्या संबंधापासून मधुरेच्या जितशर्तु राजाळा काळवेचीकुमार नांवाचा एक मुलगा झाला. अशा प्रकारच्या त्या व्यभिचारेसन्न काळा वेश्येच्या काळवेची मुलालादेखील मुनिदीक्षा देण्यांत आलेली होती. (जिनप्रभसूरिकृत 'मथुराकल्प' मुनिन्यायाविजयीकृत टोकेवरून)

(१०) एका चांडाळणीच्या उदरी जन्मलेल्या हरिकेशी वकळा नंवाच्या मुलाने मुनिदीक्षा घेतली. त्यामुळे तो देव, राजे, साधूजन व ब्राह्मण यांच्याकडून पूजिला गेला. (उत्तराध्ययनसूत्र)

(११) मथुरेतील यौवनसम्पन्न कुबेरसेना नांवाच्या एका वारांगनेका कुबेरदत्त व कुबेरदत्ता अर्थी दोन मुळे झाली. दैवयोगे या बहिणभावाचे अ पसांतच लग झाले ! विवाहानंतर कांदीं काळाने कुबेरदत्तेने संन्यास-

दीक्षा स्वीकारली. इकडे कुबेरदत्तानें आपल्या मातेशी स्वखोत्तरखा संबंध चालू ठेविला ! काळंतरानें कांही कारणानें कुबेरदत्तानें जिनदीक्षा घेतली व कुबेरसेनेने जैनधर्मचा स्वीकार केला. (मथुराकल्प)

(१२) आसन्न मरण आगेस्या आपल्या दोन्ही बैलांना मशुरेत राहणाऱ्या जिनदासानें जैनधर्माची तस्वें ऐकविव्यासुळें त्या वृषभांना तशा तिथर्ती-देखील चारापाणी वर्ज्य करप्याची तात्काळ स्फूर्ती झाली ! त्यांच्या त्या शुभमय कृत्यासुळें मरणोत्तर त्यांना नागकुमार नांवाचे देव होतां आले. [मथुराकल्प]

[१३] पुष्पचूल आणि पुष्पचूला हीं दोयेव बहीणभाऊ होतें. या उमयतांनी एकमेकांत विवाह करून घेतला होता ! अशा प्रकारे व्याभिचारी बनलेल्या पुष्पचूलेला जिनदीक्षा घेतां येऊन आपले कर्मपाश नाहीसे करून याकिता आले. (मथुराकल्प)

(१४) असराज-कुमारदेवी या प्राग्वाटज्ञातीय जोडप्याच्या पोटीं वस्तु-पाल व तेजपाळ या पुत्रद्वयांचा जन्म झाला होता. कुमारदेवी अन्नहिल्पटूणची विचवा झी असल्याचे माहित असून देखील असराजाने तिच्याशीं पुनर्विवाह लावून घेतला ! याशिवाय प्राग्वाट जातीच्या वस्तुपाल, विजातीय मोढ जातीतील एका तरुणीशीं विवाहबद्ध झाला. या लग्नानंतर इ. स. १२२० सालीं शिर-बार पर्वताच्या वंदनार्थ त्यानें यात्रेकरूनचा एक संघ काढिला. या भेळ्यास एकवीस हजार श्वेताम्बर व तीनशेंदो दिग्म्बर जैन शावकांनी साथ केली होती. योडक्या अवधानंतर सन १९३० सालीं अबुपर्वतावर जगद्विख्यात जैनमंदिर त्यानें बांधिले. या उदारतेचा योडासा तरी अवशेष आमच्या वांधवात आज आढळून येत आहे काय ? हीन लोकांच्या पुजाविधिस आजदेखील अटकाव होत नाहीं काय ?

[१५] जातीच्या प्रश्नासंबंधी श्वेताम्बर शास्त्रकारांचे स्पष्ट मत असें आहे की, ब्राह्मण, क्षत्रिय, वैद्य आणि शूद्र हे भेद आन्वरणपरत्वें उसक

झालेले असून जन्मसिद्ध ब्राह्मणत्व वरील ग्रंथकार विलकूल मानावयास तयार नसव्याचे खाली उद्घृत करण्यांत आलेल्या श्लोकावरून वाचकांस समजून घेऊळा:—

कम्मुणा बम्मणो होइ, कम्मुणा होइ खत्तियो ।

वइसो कम्मुणा होइ, सुद्धो हवइ कम्मुणा ॥

उत्तराध्ययन सूत्र अ० २२

[१६] जैनधर्म कोणत्याच जातीला भेष समजत नाही. यासंबंधीची विशेष चर्चा करितांना उत्तराध्ययनाच्या वाराव्या अध्यायावरील आपल्या प्रारंभीच्या टीकेत मुनि ‘ सन्तवाल ’ लिहितात की:—

“ मनुष्याच्या आत्मविकसनाच्या आड कसल्याच जातीचे बन्धन येत नाही. चाण्डाळ (अस्पृश्य) सुद्धां आपल्या आत्मकल्याणाचा मार्ग चोखाळून शकतो. अस्पृश्य जातीत निर्माण शालेल्या कांही लोकांची हुदये वासनारहित व पवित्र असू शकतात. हरिकेश साधु चाण्डाळकुळांत जन्म पावूनही आपल्या विमल आचरणानें सकलसाधु सदगुणनिधान कराले ! त्यांची पूजा नरेंद्रांनीच नव्हे तर सुखलोकीच्या देवंवृदांनीही भक्तिपूर्वक अन्तःकरणाने केली. चारी वर्णांची व्यवस्था, आचरणानुसार करण्यांत आली असून तिजमध्ये उच्चनीचपणाच्या असमतामूळक कोणत्याही दुष्ट भावमेत अकिञ्चितही याच दिलेला नाही. भगवान महावीरांनी जातिभेदाच्या विषमतामूळक राक्षसांचे आसन आपल्या दिव्य वाणीने डळमळीत करून उहांगुणाचे आविष्ट्य प्रस्थापित केले, एवढेच नव्हे तर त्यांच्या समतेच्या मुवापानाने दीनदुबळथांची मुखकमले प्रकुणित काढी ।

रोजच्यापेक्षां जातीचे वैशिष्ट्य तपःसिद्धीत ठळकपणाने झळकते. चाण्डाळ जातीच्या हरिकेशानें तपश्चरणाच्या सामर्थ्यावर ऋद्धिसिद्धि च विलक्षण घेऊळक ऐक्यं करून मिळविले ते पहा:—

सकलं खु दीसइ तवो विसेसो, न दीसइ जाइविसेस कोह
सेवागपुत्रं हरिषसाहुं, जस्तेरिसा इष्टि महाणुभागा ॥

[उत्तराध्ययन सूत्र अ. १२]

[१७] ध्यानमग्न दण्ड मुनिराजाचा तखवारीने घात करणाऱ्या मथुरेच्या
यमुन राजानें मुनिदीक्षा घेतली होती.

[प्र. कल्प]

(१८) मथुरेचा राजा जितशत्रू याची पालि वारयोतिषा होती. तिचे
नांव काळा असें होतें. या वेश्येला कालवेशी नामक एक पुत्र झाला. प्रौढ
शास्त्यावर या कुमारानें मुनिदीक्षा स्वीकारली.

(उत्तराध्ययनसूत्र अ. २ सू. ३)

[१९] आजीवक साम्प्रदायाच्या अनुचर कुम्हार सहालपुत्राला महा-
वीर भगवानार्नी जातीने श्रावकाची १२ ब्रते पाठावयास लाविली. यांतील
मोळ्या आश्र्याची गोष्ट ही कीं, या अनुयायाच्या अग्निमित्रा नांवाच्या बाय-
कोनेही जैनधर्माची दीक्षा स्वीकारली !

[उवासगदस्त्र ओ. अ ६]

(२०) भगवान् महावीरांच्या वेळीं राजपुत्र अभयकुमाराच्या साहचर्याने
एका इराष्याला जैनधर्माची आवड लागत चालली होती. आद्रिक
नांवाचा एक यजकुमार महावीर तीर्थकरणाऱ्या संघात सामील झाला व त्याने
जैनधर्माची दीक्षा घेतली. त्यानंतर त्याला थोडक्याच अवधीत मोक्षपद मिळाले.

(२१) अब्दुर्रहमान फुलवाला नांवाच्या दिल्हीतील एका मुख्लमान
जवाहित्याने संवत् १९७० मध्ये स्थानकवास्ती पन्थाचा आश्रय घेतला.

(२२) कांदीं वर्षीमार्गे श्वेतांबरपन्थीय आचार्य श्रीविजयेन्द्रदुर्ग
यांनी मिस चारलौटी क्रौज नामक एका जर्मन महिलेस जैनधर्माची दीक्षा

१०५ श्वेताम्बरांतील उदारतेचे पुरावे

स्वीकारावयास लळवून तिचे नांव “सुभद्राकुमारी” असें ठेविले होते. या कुमारीचे वास्तव्य ग्वाल्हेर संस्थानांत असून त्या हड्डीं जैनघरांच्या तच्चानुसार वागत आहेत. श्वेताम्बरांच्या मंदिरांत जाऊन जिनेश्वरांची पूजा करण्यास तसेच जैनार्द्दी रोटीब्यवहार चाळूं ठेवण्यास या वाईला कसऱ्याही आडकाढी नसल्याचे आढळून येत आहे !

[२३] श्वेताम्बरांचे आचार्य नेमिसूरिजी यानी नुकतेच शूद्रांतील कांदीं लोकांना जैनमुनींची दीक्षा दिलेली आहे. तसेच श्वेताम्बरांत वरेच साधू शूद्रजार्तीतील असतात.

[२४] गुजरायेतील “श्रीमत् राजचन्द्र आश्रम आगास” या संस्थेने आंजदेखील इजारों पाटीदार खीपुरुषांना जैन करून घेण्याचे कार्य चालविले आहे. स्वघर्मपरिवर्तित हे पाटीदार तिकडील जैनांच्या मंदिरांत पूजा, स्वाध्याय व आसमध्यान इत्यादि धार्मिक क्रिया शुद्ध मनानें विनबोभाट करू लागले आहेत.

वरील पन्थांच्या धर्मग्रन्थांत वर दिग्दर्शित केलेल्या उदाहरणासारखी आणखी किती तरी उदाहरणे नमूद असल्याचे ज्ञात होते. त्यांचा उपयोग करून घेणे ज्या त्या श्रावकाच्या इच्छेचा प्रश्न आहे. मात्र वरील चोरीस दाखल्यावरून जैनघरं हा उदार असल्याचे स्पष्ट होत आहे ! या धर्माचा आश्रय घेतल्याने न्राक्षण, क्षत्रिय, वैश्य आणि शूद्र या वर्गांच्या लोकांनाच नव्हे तर, चाण्डाळ, अस्यूश्य, मळेच्छ, मुसलमान आणि विदेशी यांनादेखील आपेल कल्याण साधून घेतां येते. जातपातीच्या क्षुद्र गोष्टीकडे विशेष लक्ष न पुरविता धर्मानें आत्म-शुद्धीवर मुख्य भर देणे फार अगत्याचे आहे. यांसंबंधांचे पुढे उधृत करण्यांत आलेले निर्भीड विचार श्रीदेवसेनाचार्यांच्या एका ग्रन्थांत वाचावयास मिळतात.

एहु धम्मु जो आयरइ, बंभणु सुद्धवि कोइ ।

सो सावहु, कि सावयहं अण्णु किं तिरी मणि द्वोइ ॥

अर्थः— जैनघरांप्रमाणे जो आपले आचरण ठेवितो, मग तो कोणत्याही

वर्णाचा ब्राह्मण अगर शूद्र-असो, त्याला खन्या श्रावकाची पदवी शोभते. कारण जन्मदःच श्रावकपणांचा शिक्षा कपाळावर घारण केलेले जैन अद्याप तरी कोणाच्या नजरेस पडले नाहीत.

किंती ही सुंदर उदारता! केवढे हैं सुम्पष्ट कथन! किंती ही थोर उक्ती! जैनबन्धू हो! शक्य तितकी खटपट करून या उदारतेचा उपयोग करण्यास शिका.

ड प स ह र

कुन्हाडिचेही धाव ढळविना शांति मनाची जिथे !
मानितो प्रभावना तव तिथे !!

— कवि, रणधिक

नधर्माच्या उदारतेसंबंधी जितके लिहावै तितके तै येडैच
भासणार आहे, हा घर्म सर्व स्थळी उदारपणाने वावरतो.
जैनधर्माच्या वृथाभिमानास बढी न पडतां केवळ सत्याला
स्मरून कोणत्याही महावीराच्या अनुयायाला “जैनधर्मात
जेवढे औदाय आहे तेवढे तें इतर कोणत्याही धर्माच्या
ठिकाणी नाही.” असें विधान विनधेक करितां खेत

परंतु या विश्वकल्याणकारक उदारतेकड पाठमोरे बनून आपल्या धर्माच्या उज्ज्वल
परंपरेला काळिमा आणणाऱ्या गोष्टी कवटाळप्पांत सांप्रतंच जैन गुरुं शालेले
आहेत! या तृप्तभक्षकांचे मानवी जीवितांचे ध्येय केवळ संसारत्याग हैं आहे. परंतु
या ध्येयाच्या बाबतीत आपले विचार निश्चित करण्याची वेळ आज हिंदुविद्येष्टः
जैनसमाजावर खास येऊन ठेपली आहे. इहलोकज्या साऱ्या गोष्टे खोद्या आहेत.
मानवी जीवितांचे इतिकर्तव्य म्हणजे विराकी, संसारत्याग ही विचारसुरणी जर
बरोबर असेल, तर तुमचे टोलेंजंग धार्मिकोस्तव, सभा व चळवळी शा सर्व
फोल होत. मनुष्य जातीला संसारत्यागाचे ध्येय शिकविष्यासाठीं जैनधर्म आस्ति
त्वात आला. तीर्थकर्तांचे जीवितकाऱ्य हैच होते जैनधर्माच्या परमपावन पुणे
स्कल्यांनी मानव जातीला दीच शिकवण दिली. असें निश्चितपणे गोमीवकाळ
तरी आज आपणाजवळ काय सवळ पुरावा आहे? त्यांच्या मुखांतून वाहे,
पडलेले शब्द त्योवळीं जसेंच्या तसें कोणी उद्भूत ठोर्वले नाहीत. आपणापुढे
आज जे ग्रंथ आहेत; ते त्यांच्या निर्वाणानंतर कित्येक शतकोंनी तयार झालेले

आहेत. आणि हे ग्रन्थ निर्माते तीर्थकराप्रमाणे सर्वज्ञ नव्हते, ही गोष्ट तर खुद ते ग्रन्थच आक्षांला सांगत आहेत. पुढे पुढे तर ही कमी ज्ञानधारकांची (ज्ञानाच्या कमीपणाची) परंपरा उत्तरणीलाच लागल्यासारखी होऊन आज ज्यांना आष्टी शाळ्या पाण्डित म्हणतो, त्यांच्याद्वारे आक्षांला ही शिकवण लाभत आहे. द्वाणजे त्या जीवनदात्या जलधराच्या पवित्र जलधारा जशाच्या तशा अज्जात आमच्या तोंडात न पडतां आद्रं व भूपृष्ठावरील अनेक वस्तुज्ञी त्यांचा संयोग होऊन शेवटी या अद्वेषरच्या पांत्रांच्या द्वारे त्या आमच्या पदरांत पडत आहेत. तीर्थकरांच्या उपदेशाचे तीर्थ या कठोराळ तीर्थीतून आज आक्षांला प्राप्त होत आहे. अशा स्थिरीत त्यांचे मूळचे स्वरूप कितपत शाबूत राहिले असेह याचा विचार वाचक बांधवहो, आपल्या आपल्या मनार्थी करा.

संसारत्याग हा लोकसेवा, ज्ञानार्जन, कलोपासना अगर तत्वसंशोधन याच दृष्टीने हष्ट आणि आवश्यक ठरेल. द्वाणजे संसारत्यागाची महति कांही विशिष्ट व्याकेपुरती आणि तीही जगाच्या संसाराला सहाय्यभूत होण्याच्या दृष्टीनेच आोहे. द्वाणून संसारत्याग हे संबंध मानवप्राण्याचे किंवा मानवी जीविताचे एकमात्र धेय आहे, असे द्वाणें किंवा समजें केवळांही हष्ट होणार नाही. संसारावर सर्वस्वी तिलांजलि ठेवून अरण्यांत जाऊन राहिलेले किंवा राहणारे निग्रन्थ मुनि घेतले तरी त्यांना आद्वाराची आवश्यकता असतेच! व या आद्वाराची प्राप्ति त्यांना व्यवस्थितपैर्यंगे व्यावयाला गृहस्थ लोक सुरितीत असले पाहिजेत. आणि गृहस्थाची सुस्थिती त्यांच्या देशाच्या किंवा समाजाच्या सुस्थितीवर अवलंबून असते. अशी जर वस्तुस्थिति आहे तर संसार द्वाणजे ‘सवद्वृट’ संसारविरक्ती हेच मानवी जीविताचे एकमात्र धेय असे वाजवी रीतीनें कोणाला आणि कर्ते द्वाणतां घेईल !

मुर्नीना व्यवस्थितपैर्यंगे आद्वार पोंहोचावा या दृष्टीनें का होईना देश किंवा समाज सुस्थितीत असण्याची आवश्यकता जर प्रतीत होते, तर गृहस्थजीवनमाला

सहाय्यभूत होणाऱ्या गोष्टीकडे गृहस्थांनी लक्ष घावयाचे कीं, त्यापासून दूर पळावयाचे ! विरक्ति गीताळा येथे लवमात्र तरी वाव आहे काय ? देशांतील सर्व योग्य चळवळी मग त्या राजकीय असेत, सामाजिक असेत अगर धार्मिक असेत, गृहस्ती जीवनाला किंवा गृहस्थांच्या संसाराला त्यांच्या दैनिक संसारी कर्तव्यप्रमाणेच सहाय्यभूत होणाऱ्या आहेत. हे येथे नव्याने सिद्ध करण्याची जरूरी नाही. या गोष्टीवर आणखीही एका नियळ्या दिशेने चांगला प्रकाश पडू शकतो. समजा, संसारत्याचे किंवा वैराग्याचे ध्येय उद्यां अखिल मानवजातीला पटळे आणि तदनुसार जगांतल्या एकंदर प्रौढ माणसांनी अरण्यांत जाऊन दीक्षा ध्यावयाचे ठरविले तर मग मुलांची, अज्ञान अर्भकांची काय वाट लावाऱ्याची ! ज्यांच्या धर्यांत अब किंवा दूध-देखील नीट उतरत नाही तेथे तुमचे तत्व कसे उतरणार ! अशा दिशतीस त्यांना त्यांच्या दैवाच्या हवालीं करून आईबापांनी अरण्यांचा मार्ग पत्करावयाचा, कीं विरक्तीचे ध्येय आपल्या डोळ्यांपुढे तेवत ठेऊन बेफिकीर बनावयाचे ! अमर्याद वैराग्याच्या ध्येयाची वाजती पुंगी योहा वैल तरी थांबवून त्यांच्या योग्य मर्यादा लक्षांत यावयाला हे एवढेच उदाहरण बस्स आहे.

डोकीचे कैस काढण्यांत एक प्रकारचे तप असेल, पण पतिसेवेत किंवा गृहकृत्यांत कैसाइतकेही न्यून पडून न देण्यांत काय कमी तपश्चरण आहे ! अनश्वेन आणि एकाशेन ही कायाक्लेश देणारी आहेत आणि शुश्रव वस्त्रेही भौगविराङ्के व्यक्त करणारी. पण गरीब पित्यांच्या फाटक्या संसारांत फाटक्या उगळत्युवर समाधानाने आयुष्य कंठणाऱ्या कुलवधूच्या संसारी जीवीतांत कायाक्लेशाची किंवा भौगविरक्तोची कोणती दिव्यता नाही ! यासनदेवता पायावर डोंके ठेविले तरच प्रसन्न होतात पण गृहदेवतांची प्रसन्नता पायाखालीं तुडविली जात असतांनाही कायम असते. आईबापांच्या नांवासाठीं अशु गाळणाऱ्या आणि पोटच्या गोळ्यासाठीं मृत्युच्याही मुखांत उडी घेणाऱ्या संसारी कन्यका, भगिनी, पहनी किंवा माता यांच्या तपश्चरणांत कोणते सौंदर्य, कोणते

माधुर्ये, कोणते पावित्र्य किंवा कोणती दिव्यता नाही?यो तपोदेवता शोपडंयानांही रंजवाड्याची शोभा आणीत आहेत. या दिव्य कलिका मंसेदशालाही नंदन-वनाची शोभा प्राप्त करून देत आहेत. आणि या तपोतरंगिणीमुळेच आज आमचीच काय पण अखिल मानवजात अस्तित्वांत आहे. पण हे सांदर्य पाहण्याची दृष्ट आमच्या समाजाच्या ठिकाणी आहे काय?

अशा शोचनीय अवस्थेत देखील आमच्या सामाजिक कर्तव्यक्षेत्राच्या क्षितीजावर दिगंबर सुनि श्रीसूर्यसागरजी महाराज यांच्यासारखे उदारमतप्रवर्तक योर महारम्ये योग्य समर्थी उदयास येऊन, आमच्यातून नष्ट होऊं लागेलेस्या उदारतेला पुन्हां नवजीवन आण्याचा आटोकाट प्रयत्न करीत आहेत. या निरिच्छ लोकसेवावतामुळे समाजांतील सर्व सुविचारी लोकांच्या आदरास ते पात्र झाले असल्यास त्यांत कांहीं नवल नाही. यासंबंधीची त्यांची कांहीं मर्ते पवित्रोद्धार या प्रकरणांत मार्गे निर्दिष्ट शाळीं असल्याचे बाचकांना स्मरत असेलच. कांहीं दिवसांपूर्वी आपल्या दिघ्यशाखेसह कांहीं काळ अलिंगंज येये स्वामीजींचे वास्तव्य घडेल असतां एका जैनेतर सद्गृहस्थानेत्याना जैनधर्मविषयक कांहीं प्रश्न विचारले होते. त्यांच्या तेश्यस्या त्या प्रश्नोतरांचा गोषवारा असा आहे:—जन्मानें शूद्र असून श्रावकाचे सर्व आचार जर जैनेतर बांधव मनापासून पालीत असेल तर त्याच्या घरचा विशुद्ध आहार सेवन करण्यास मुनिजनांनी कसल्याही प्रकारचा किन्तु बालग्रन्ये. जैनधर्म आचरण्याचा अधिकार शूद्रांनाच नव्हे तर, तो अतिशूद्रांनाही आहे. जैनधर्म हा केवळ पांढरपेशाकरितांच अवतीर्ण झालेला नसून तो अखिल मानवप्राण्यांच्या उद्धारासाठी आहे. माल्यवान दगिन्यासारखा त्याला ठराविक मर्यादेत कोंडून ठेवण्यासाठी कांहीं तो निर्माण करण्यांत आलेला नाही. शूद्रांचरणाच्या कोणाही शूद्राला जिनेद्र भगवानाची पूजा करण्यास समाजानें पूर्ण मोकळीक ठेवावी. त्याला स्पृष्ट करून घेण्याची इच्छा नसेल तर तुम्हीं त्याला दूर ठेवा, परंतु मीदिराच्या पुढे उभारलेस्या

मानसंभाची पूजा करण्यास त्याळा बंदी करू नका.”

अशा प्रकारे सर्व साधुंची मने उन्हत होतील तर आपल्या अघेमुख समाजाची आणि धर्माची भरभराट होण्यास कितीसा अवधि लागणार १ परंतु अत्यंत खेदाची गोष्ट अशी की, आमच्या समाजांतील आकुंचित विचाराने भारलेल्या पणिडतबऱ्यांच्या तडाखयांत सांपडलेला मुनिसंघ या उदारतेचा कट्टा शर्तु बनलेला आहे. आजचा हा जमाना खन्या राष्ट्रीयत्वाच्या उदार तत्वावर चढवल करणाऱ्या तडफदार तरुणांसाठी उगवलेला आहे! अशा या आणिबाणीच्या प्रसंगी खन्या धर्मतत्वांची ओढल्या पूळन जर तरुण मंडळी या उदारतेचा प्रसार समाजांत करण्यासाठी स्वयंसूर्तीने पुढे येतील तर हा भरतखंड हां हां म्हणतां पुनश्च जैनमय बनून जाईल यांत विलकूल संदेह नाही.

ताज्या रक्ताच्या तरुणांनो! अजानाच्या मगरभिठीवून आपल्या बांधवांना मुक्त करा, तुमच्यांत संघशक्ति निर्माण करा आणि सामाजिक कर्तव्यास जागृत राहून राष्ट्रीहीतैषि भगवान् अकलंकप्रमाणे तत्वासाठी प्रसंगी आपल्या प्राणांचा कुरवान करणाऱ्या थोर महाभागासारखे या लोक-सेवेच्या ब्रतांची परंपरा कायम राखण्यासाठी तुमच्यांत सदैव अहममिहीका लागू या. हे खडतर ब्रत तडीस जाण्यासाठी तुम्हांला भयंकर दिव्यांतून जावै लागेल! कमाळीच्या स्वार्थत्यागाच नव्हे तर समाजाचा दांडगा रोष सहन करावा लागेल! आणि त्याचे दुष्परिणाम तुम्हांला इतके भोगावे ढागतील की, कधी जातिबद्धकृतेच्या खाईत तर केव्हा उपमर्दकारक शळांच्या तीव्र मान्यासाळी अर्धमेले बनून जाण्याचे दुर्भर प्रसंग तुम्हांवर ओढवतील! अशा वेळी मनाची शांति लवमात्री न ढर्दं देतां क्षुलकशा करणांपार्यी जातिबद्धकृत पडेलेल्या किंवा पडणाऱ्या शैकडो निरपराष बन्धुभिगीनीना सहाय्य पुरविण्यासाठी मर्दपणाने पुढे सरसावून येण्यास विलकूल माघार घेऊ नका! हीनदीन आणि पतित बनलेल्या जातीना अंपंगण्याच्या सुस्त्य प्रय-

त्वांचा तुम्ही विसर पडूँ देऊ नका. अबलांना व शूद्रांना आपले योग्य हक्क संपादन करण्याचे कार्यात अवश्य मदत करा. तसेच अन्तर्जातीय विवाह आपल्या समाजांत रुढ करण्याची शिक्षत करा आणि असले विवाह आपल्या समाजांत सर्वस-चालू व्हावेत म्हणून आपल्या जातींत उपलब्ध असणाऱ्या मुलींशीं विवाहबद्द होण्याचे याकून मुदाम परक्या जातातील मुलींशीं लायें लावून घेण्याची तुम्हीं प्रतिशा घ्या. जैनधर्माच्या जगदुद्धरक विमल तत्वांचा प्रसार अखिल जगतांत कल्प उदारपणांत त्याची तोड करणारा दुसरा कोणताच धर्म नाही, हे तत्व अखिल जनेताच्या निर्दर्शनास आणा ! मला बाळंबाळ खातरी आहे कीं, आजचा आमचा तश्णवर्ग संघशक्तीने काम करित असल्याचे समाजाच्या निर्दर्शनास आल्यास लवकरच तोही तुमच्या हातांत हात घालण्यास तयार होईल, हे निःसंशय हेय ! आणि असे घडव्यास जैनांच्या आधुनिक इतिहासांत सुवर्णक्षरांनी नमूद करण्याल्यक असा भाग्याचा दिवस उजाडेल कीं, त्या दिवर्षीं आपल्या सर्व कर्मठपणाच्या आचाराविचारांची होली पेंटवून देऊन, सनातनी वृत्तीचे लोक उदारतेशीं असंत औत्सुक्याने इस्तांदोलन करीत असल्याचे हृदयंगम दृश्य अवलो-कांवयास मिळेल ! वस्तुस्थिति अशी आहे कीं,

“ अयोग्यः पुरुषो नास्ति योजकस्तत्र दुर्छभः ”

आमच्या समाजास जर आज कोणत्या गोषीची अस्यंत तीव्रतेने उणीव भासत असेल तर ती निःस्वार्थपणाने कार्य करण्याचा खन्या कर्मचीरांची ही उणीव आपल्या पौष्टप्रद कुल्यांनी तश्ण लोक भरून काढून जैनधर्माच्या विश्वव्यापी उदारतेची कीर्ती अखिल जगतांत पसरविण्याचे उच्चतम ध्येय संपादन करतील अशी मला त्यांच्या कर्तृत्वाबद्दल मोठी उमेद बाटत आहे.

जैनधर्माचे औदार्य व त्याचा उक्तर्ष कोठे आणि कला भरलेला आहे. याचे अस्यंत मार्गिक चित्रण महाराष्ट्रीय जैनांचे मुविख्यात कवि . द. भि. रणदिवे यांच्या युद्दे दिलेल्या “ प्रभावना ” नामक सर्वांगसुंदर कवितेंत ग्रथित झालेले पहावयास मिळतों,

प्रभावना

(चाळः— वीर शिरोमणि)

अनित्यांतुनि निल्य तेवढे बुद्धी वेचिते जिथे
मानितो प्रभावना मी तिथे

ध्येयासाठीं देहा गेहा जीव विसरले जिथे
मानितों प्रभावना मी तिथे

हानादीनासाठीं ठिक्के अशुमालिका जिथे
मानितों प्रभावना मी तिथे

तळमळत्या हृदयावर फिरति कर करुणेचे जिथे
मानितों प्रभावना मी तिथे

खुल्या दिलाच्या दारांतुन डोकावि मनुजता जिथे
मानितों प्रभावना मी तिथे

हलाहल प्राशिते स्मित मुखे प्रणयदेवता जिथे
मानितों प्रभावना मी तिथे

कंटक मार्गी फुले पसरती भणंग कोळी जिथे
मानितों प्रभावना मी तिथे

डोले वणव्यांतहि कोकिलगण गानसमार्धित जिथे
मानितों प्रभावना मी तिथे

प्राण होति कुरबान तत्वसंरक्षणकार्या जिथें
मानितों प्रभावना मी तिथें
तिरस्कृतांही सहानुभूतीं जेथें कवटाळिते
मानितों प्रभावना मी तिथें
वन्सलता माउळी पाहिना भेद भावना जिथें
मानितों प्रभावना मी तिथें
चेतन माला करुणामाता जेथें जोंजाविते
मानितों प्रभावना मी तिथें
निर्मल, सुंदर, पवित्र मंगल जिथें जिथें नांदते
मानितों प्रभावना मी तिथें

